

ประวัติ

การเผยแพร่พระอภิธรรม

และความในใจของ

คณะผู้ตรวจชำระคัมภีร์-ผู้ร่วมงาน

อเนกชาติสังสาร
คหการ คเวสนโต
คหการก ทิฏฐโรสี
สพฺพา เต ฆาสูกา ภคฺคา
วิสงฺขารคตฺ จิตตํ

สนฺธาวิสุตฺ อนิพฺพิสํ
ทฺกฺขา ชาติ ปฺนปฺปฺนํ.
ปฺนฺ เคนฺ น กานฺสี
คหฺกฺกํ วิสงฺขตฺ
ตณฺหานํ ขยมชฺฌคฺคา.

ช. ถ. ๒๕/๑๕๓-๑๕๔/๔๔ มจร.

เราได้เสาะแสวงหามานานแล้วว่า ใครหนอเป็นนาย
ช่างผู้สร้างเรือน (คืออรรถภาพของเรานี้) แต่ไม่พบ จึงได้
ท่องเที่ยวไปสู่สังสารวัฏนับชาติไม่ถ้วน การเกิดบ่อย ๆ
เป็นทุกข์ ฯลฯ

ประวัติ

การเผยแพร่พระอภิธรรม

และความในใจของ

คณะผู้ตรวจชำระคัมภีร์-ผู้ร่วมงาน

ที่ระลึกงานมอบถวายคัมภีร์

แด่มหาจุฬาฯ ๙

ประวัติการเผยแพร่พระอภิธรรม

และความในใจของคณะผู้ตรวจชำระคัมภีร์-ผู้ร่วมงาน

พิมพ์ครั้งแรก : ธันวาคม ๒๕๔๒

จำนวนพิมพ์ : ๑,๐๐๐ เล่ม

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์วิญญาน ๔๗/๒

ถนนสามเสน บางลำพู กทม. ๑๐๒๐๐

โทร. ๒๘๒-๒๐๒๕, ๖๒๕-๑๕๕๑

โทรสาร ๒๘๑-๑๗๐๖

จัดพิมพ์ เนื่องในงานมอบถวาย
คัมภีร์อรรถกถา-ฎีกา แด่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๒

คำปรารภ

การมอบถวายคัมภีร์อรรถกถา-ฎีกา แด่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในปีนี้ นับเป็นครั้งที่ ๗

ครั้งแรก ทำพิธีมอบเมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๓๓ ณ พระอุโบสถวัดมหาธาตุ ฯ เป็นงานทำบุญอายุครบ ๖ รอบ ๗๒ ปีของอาจารย์พร รัตนสุวรรณ ด้วย

ครั้งที่ ๒ คณะศิษย์อาจารย์พร มอบถวายคัมภีร์ฎีกา ๑๓ เล่ม เมื่อวันที่ ๑๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๗

ครั้งที่ ๓ คณะศิษย์อาจารย์พร มอบถวายคัมภีร์ฎีกา ๑๓ เล่ม เมื่อวันที่ ๑๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๘

ครั้งที่ ๔ คณะศิษย์อาจารย์พร มอบถวายคัมภีร์อรรถกถา-ฎีกา ๔ เล่ม เมื่อวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๙

ครั้งที่ ๕ คณะศิษย์อาจารย์พร มอบถวายคัมภีร์อรรถกถา-ปกรณ์วิเสส ๔ เล่ม เมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๐

ครั้งที่ ๒-๕ ก็ได้ทำพิธีมอบถวาย ณ พระอุโบสถวัดมหาธาตุ ฯ ทำพระจันทร์ กทม. เช่นกัน

ครั้งที่ ๖ คณะศิษย์อาจารย์พร มอบถวายคัมภีร์อรรถกถา-ฎีกา-ปกรณ์วิเสส ๔ เล่ม ทำพิธีมอบถวายที่สำนักงานมูลนิธิพร รัตนสุวรรณ ๑/๑๐ หมู่ ๕ ต.บางเตย อ.สามโคก จ.ปทุมธานี เมื่อวันที่ ๑๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๑

ปี ๒๕๔๒ นี้ จัดพิมพ์คัมภีร์อรรถกถา-ฎีกา ๔ เล่ม คือ

๑. อภิธมฺมวาทฎีกา ทุตฺตยภาค

นายทศพล ถนงค์ธรรมกุล เจ้าภาพ บริจาค
๑๒๐,๐๐๐ บาท

๒. มณิสารมณฺชฎีกา ปจฺมภาค

นายชาญวิทย์ ถนงค์ธรรมกุล เจ้าภาพ บริจาค
๑๒๐,๐๐๐ บาท

๓. มณิสารมณฺชฎีกา ทุตฺตยภาค

นายวิโรจน์ นางสุภาพร ตั้งประดับเกียรติ, นาย
ธีรวัฒน์ ตั้งประดับเกียรติ, นางสาววิศรา ตั้งประดับเกียรติ
เจ้าภาพ บริจาค ๑๒๐,๐๐๐ บาท

๔. อภิธมฺมตฺถสํกฺข-อภิธมฺมตฺถสํกฺขฎีกา

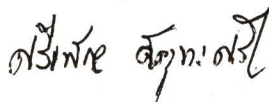
ผู้ช่วยศาสตราจารย์มยุรี เจริญ เจ้าภาพ บริจาค
๑๒๐,๐๐๐ บาท

(๓)

ประกอบพิธีมอบถวาย ที่สำนักงาน มูลนิธิพร
รัตนสุวรรณ ต.บางเตย อ.สามโคก จ.ปทุมธานี ในวันที่
๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๒

คัมภีร์ที่มอบถวายแด่มหาจุฬาฯ ในปีนี้ เป็นคัมภีร์
สายพระอภิธรรมทั้ง ๔ เล่ม ทางคณะผู้ตรวจชำระได้
ปรึกษาขอจัดพิมพ์หนังสือ “ประวัติการเผยแพร่พระ
อภิธรรม” ๑ เล่ม เพื่อจะได้ทราบความเป็นมาแห่งพระ
อภิธรรมปิฎกและการศึกษา พร้อมกันนั้นได้ขอให้คณะ
อาจารย์ผู้ตรวจชำระเล่าความรู้สึกความในใจที่ได้มาตรวจ
ชำระคัมภีร์อรรถกถา-ฎีกากับอาจารย์พร แต่แรกจนถึง
ปัจจุบัน

คัมภีร์ที่จัดพิมพ์แล้วมอบถวายแด่มหาจุฬาฯ นี้ มอบ
ถวายให้มหาจุฬาฯ เป็นผู้ดูแลรักษา จำหน่ายแจกส่วน
หนึ่ง อีกส่วนหนึ่งนำไปเก็บไว้ที่หอพระธรรมคัมภีร์ศูนย์
พัฒนาศาสนาแคมป์สน จังหวัดเพชรบูรณ์

(ศรีเพ็ญ จิตฺตะศรี)

เลขานุการมูลนิธิพร รัตนสุวรรณ

๑๕ ธันวาคม ๒๕๔๒

ที่พิเศษ /2542

มูลนิธิพร รัตนสุวรรณ ๑/๑๐

หมู่ ๕ ต. บางเตย อ. สามโคก

จ. ปทุมธานี ๑๒๑๖๐

๒ ธันวาคม ๒๕๔๒

เรื่อง พิธีมอบถวายคัมภีร์อรรถกถา-ฎีกา ครั้งที่ ๗

แด่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กราบนมัสการ ท่านพระสุเมธาธิบดี สภานายกมหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการงานมอบถวายคัมภีร์ ๑ ฉบับ
๒. รายชื่อคัมภีร์ที่มอบถวาย ๑ ฉบับ

ด้วยมูลนิธิพร รัตนสุวรรณและคณะเจ้าภาพพร้อม
ศิษยานุศิษย์ของอาจารย์พร ได้จัดตรวจชำระและจัดพิมพ์คัมภีร์
อรรถกถา-ฎีกา เพื่อสืบสานและต่ออายุพระธรรมคัมภีร์ทาง
พระพุทธศาสนา ตามเจตนาของอาจารย์พร ผู้ล่วงลับไปแล้ว
ถือได้ว่าเป็นผู้บุกเบิกในการจัดตรวจชำระและจัดพิมพ์คัมภีร์
อรรถกถา-ฎีกา ฉบับมหาจุฬา ฯ ซึ่งคณะศิษยานุศิษย์และ
เจ้าภาพได้จัดพิธีมอบถวายเป็นประจำทุกปีตามลำดับมาแล้วนั้น
ในปี พ.ศ. ๒๕๔๒ นี้ เป็นปีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ครบ ๗๒ พรรษา
คณะเจ้าภาพและศิษย์ได้กำหนดพิธีมอบถวายคัมภีร์อรรถกถา-

(๕)

ฎีกา แคมมหาวิทยาลัย ฯ จำนวนเล่มละ ๕๐๐ ชุด เพื่อการศึกษา
ค้นคว้า และจัดจำหน่ายตามวัตถุประสงค์ของมหาวิทยาลัย
สืบไป

จึงกราบนมัสการพระเดชพระคุณเจ้าคุณองค์สภา
นายกและอธิการบดี มหาวิทยาลัย ฯ เป็นประธานในพิธี เพื่อ
รับมอบคัมภีร์ฎีกา พร้อมขออาราธนานิมนต์พระสงฆ์ จำนวน
๘๐ รูป ไปเจริญพระพุทธมนต์ในพิธีถวายคัมภีร์ ในโอกาสนี้
ขอเรียนเชิญคณาจารย์ฝ่ายฆราวาสของมหาวิทยาลัยเข้าร่วมพิธี
ถวายคัมภีร์ในครั้งนี้ด้วย จะเป็นพระคุณอย่างสูง

กราบนมัสการมาเพื่อทราบ และโปรดอนุเคราะห์
ดำเนินการต่อไป

กราบนมัสการมาด้วยความเคารพ

ศรีเพ็ญ จิตฺตะศรี

(นางสาวศรีเพ็ญ จิตฺตะศรี)

เลขานุการมูลนิธิพร รัตนสุวรรณ

ที่พิเศษ /2542

มูลนิธิพร รัตนสุวรรณ ๑/๑๐
หมู่ ๕ ต. บางเตย อ. สามโคก
จ. ปทุมธานี ๑๒๑๖๐

๒ ธันวาคม ๒๕๔๒

เรื่อง พิธีมอบถวายคัมภีร์อรรถกถา-ฎีกา ครั้งที่ ๗
แด่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กราบนมัสการ ท่านพระราชวรมนี อธิการบดีมหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการงานมอบถวายคัมภีร์ ๑ ฉบับ
๒. รายชื่อคัมภีร์ที่มอบถวาย ๑ ฉบับ

ด้วยมูลนิธิพร รัตนสุวรรณและคณะเจ้าภาพพร้อม
ศิษยานุศิษย์ของอาจารย์พร ได้จัดตรวจชำระและจัดพิมพ์คัมภีร์
อรรถกถา-ฎีกา เพื่อสืบสานและต่ออายุพระธรรมคัมภีร์ทาง
พระพุทธศาสนา ตามเจตนาของอาจารย์พร ผู้ล่วงลับไปแล้ว
ถือได้ว่าเป็นผู้บุกเบิกในการจัดตรวจชำระและจัดพิมพ์คัมภีร์
อรรถกถา-ฎีกา ฉบับมหาจุฬาฯ ซึ่งคณะศิษยานุศิษย์และ
เจ้าภาพได้จัดพิธีมอบถวายเป็นประจำทุกปีตามลำดับมาแล้วนั้น
ในปี พ.ศ. ๒๕๔๒ นี้ เป็นปีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ครบ ๗๒ พรรษา

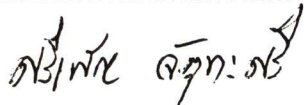
(๓)

คณะเจ้าภาพและศิษย์ได้กำหนดพิธีมอบถ้วยคัมภีร์อรรถกถา-
ฎีกา แด่มหาวิทยาลัย ฯ จำนวนเล่มละ ๕๐๐ ชุด เพื่อการศึกษา
ค้นคว้า และจัดจำหน่ายตามวัตถุประสงค์ของมหาวิทยาลัย
สืบไป

จึงกราบนมัสการพระเดชพระคุณเจ้าคุณองค์สภา
นายกและอธิการบดี มหาวิทยาลัย ฯ เป็นประธานในพิธี เพื่อ
รับมอบคัมภีร์ฎีกา พร้อมขออาราธนาในมนต์พระสงฆ์ จำนวน
๘๐ รูป ไปเจริญพระพุทธมนต์ในพิธีถวายคัมภีร์ ในโอกาสนี้
ขอเรียนเชิญคณาจารย์ฝ่ายฆราวาสของมหาวิทยาลัยเข้าร่วมพิธี
ถวายคัมภีร์ในครั้งนี้ด้วย จะเป็นพระคุณอย่างสูง

กราบนมัสการมาเพื่อทราบ และโปรดอนุเคราะห์
ดำเนินการต่อไป

กราบนมัสการมาด้วยความเคารพ

(นางสาวศรีเพ็ญ จัตตะศรี)

เลขานุการมูลนิธิพร รัตนสุวรรณ

กำหนดการ

งานมอบรางวัลคัมภีร์อรรถกถา-ฎีกา

ณ อาคารปฏิบัติธรรมมูลนิธิพร รัตนสุวรรณ

ตำบลบางเตย อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี

วันอาทิตย์ที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๒

เวลา 09.00 น. คณะศิษย์และผู้ที่เกี่ยวข้องกับอาจารย์พร
รัตนสุวรรณ พร้อมกัน ณ ที่อาคารปฏิบัติธรรม
ร่วมกันสวดสาธยายพระพุทธรมณฑ์

เวลา 10.00 น. พระสงฆ์เจริญพระพุทธรมณฑ์

เวลา 10.30 น. น.ส. ศรีเพ็ญ จัตตะศรี กล่าวรายงานต่ออธิการบดี
มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คณะเจ้าหน้าที่ กล่าวนำคำถวายคัมภีร์อรรถก
ถา-ฎีกา ต่อมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย

เวลา 11.00 น. ถวายภัตตาหารเพล แต่พระสงฆ์ ๘๐ รูป

เวลา 12.00 น. ร่วมรับประทานอาหารกลางวัน

เวลา 13.00 น. สวดสาธยายพระพุทธรมณฑ์ บทธรรมจกักปัปวัต
ตนสูตร รัตนสูตร มงคลสูตร ฯลฯ

ประวัติการเผยแพร่พระอภิธรรม

จำรูญ ธรรมดา แปลเรียบเรียง

แม้ว่าในหนังสือหลายต่อหลายเล่ม จะได้มีการนำเสนอเรื่องราวความเป็นมาของพระอภิธรรมปิฎก ๗ คัมภีร์ไว้พอสมควรแล้ว แต่ส่วนมากเป็นเพียงการนำเสนอเกี่ยวกับความเป็นมาของแต่ละคัมภีร์เท่านั้น ส่วนการแสดงประวัติการนำสืบ ๆ กันมา ในรูปแบบของการศึกษาเล่าเรียนในแต่ละยุคสมัยหรือในรูปแบบของการรจนาเป็นคัมภีร์ต่าง ๆ นั้น ดูเหมือนว่าจะไม่ค่อยมีใครพูดถึง ข้อนี้ทำให้นักอภิธรรมชาวไทยเราไม่ค่อยจะทราบเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวเท่าใดนัก ซึ่งความจริงนักอภิธรรมจำเป็นต้องรับทราบข้อมูลเกี่ยวกับประเด็นนี้บ้างตามสมควร

ต่อไปนี้เป็น การนำเสนอลำดับแห่งการนำสืบพระอภิธรรม นับตั้งแต่สมัยพุทธกาลถึงสมัยปัจจุบัน ตามข้อมูลที่ได้มาจากหนังสืออภิธรรมมาตะไมชุด (หนังสือประวัติย่อพระอภิธรรมฉบับภาษาพม่า) ซึ่งเรียบเรียงโดยคณะพระ

มหาเถรผู้เชี่ยวชาญพระอภิธรรมชาวพม่า ฉบับโรงพิมพ์
กรมการศาสนาพม่า

การศึกษาพระอภิธรรมสมัยพุทธกาล

เป็นที่ทราบและยอมรับกันในหมู่นักวิชาการพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทว่า พระอภิธรรมปิฎกที่มีอยู่ในปัจจุบันนั้นเป็นพระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าได้ตรัสแก่พระสารีบุตรเถระที่สระอโนดาต ซึ่งพระเถระเองก็ได้ นำพระอภิธรรมดังกล่าวมาสั่งสอนศิษย์ของตนเป็นพวกแรก จึงกล่าวได้ว่า คณะสงฆ์ที่มีโอกาสเล่าเรียนพระอภิธรรมเป็นพวกแรก ก็คือคณะศิษย์ของพระสารีบุตรเถระนั่นเอง ส่วนภิกษุกลุ่มอื่น ๆ ก็ได้รับฟังพระอภิธรรมต่อมา

ตามหลักฐานในพระไตรปิฎกพบว่า การศึกษาพระอภิธรรมเคยมีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล เหมือนกับการศึกษาวินัยปิฎกและสุตตันตปิฎกนั่นเอง เช่น มหาโคตมิกสูตรในมัชฌิมนิกาย^๑ ได้มีการบันทึกเรื่องราวการถาม-ตอบปัญหาเกี่ยวกับพระอภิธรรม ระหว่างพระสารีบุตรเถระกับพระมหาโมคคัลลานเถระ

อนึ่ง เมื่อครั้งที่พระพุทธองค์เสด็จไปแสดงพระอภิธรรมโปรดสันคฤตเทพบุตรผู้เคยเป็นพุทธมารดา คือ

^๑ ม.ม. ๑๒/๓๓๗/๓๐๐

พระนางสิริมหามายานั้น เป็นช่วงที่พระพุทธองค์ทรงผนวชได้เพียง ๓ พรรษา เท่านั้น จึงเป็นไปได้ว่า ภายหลังจากนั้นตลอดระยะเวลา ๓๘ พรรษา พระพุทธองค์คงจะต้องนำพระอภิธรรมมาแสดงแก่หมู่โวไนยสัตว์บ้างตามสมควร ดังนั้นการเรียนการสอนพระอภิธรรมจึงน่าจะมีแพร่หลายมาแล้วแต่ครั้งพุทธกาล

พระอภิธรรมกับการสังคายนา

สังคายนาครั้งที่ ๑

ภายหลังจากที่พระผู้มีพระภาคเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ประมาณ ๓ เดือน ณ เมืองราชคฤห์ พระอรหันต์ ๕๐๐ รูป ซึ่งมีพระมหากัสสปเถระเป็นประธาน ได้ประชุมทำสังคายนาพระธรรมวินัยขึ้นเป็นครั้งแรก โดยได้รับการอุปถัมภ์จากพระเจ้าอชาตศัตรู ในการนี้ พระอรหันต์ทั้งหลายได้จัดแบ่งพระพุทธพจน์เป็น ๓ กอง เรียกว่า พระไตรปิฎก ซึ่งประกอบด้วยพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก จากนั้นจึงทำการสวดสังคายนา (วิ.อฎ. ๑/๑๔-๑๖)

กัมภีร์อรรถกถาระบุ ลำดับการสวดสังคายนาพระธรรมวินัยในคราวนั้นไว้ ดังต่อไปนี้ :-

- วาระที่ ๑ สวดวินัยปิฎก ๕ ปกรณ์
 วาระที่ ๒ สวดทีฆนิกาย ๓ ปกรณ์
 วาระที่ ๓ สวดมัชฌิมนิกาย ๓ ปกรณ์
 วาระที่ ๔ สวดสังยุตตนิกาย ๕ ปกรณ์
 วาระที่ ๕ สวดอังคุตตรนิกาย ๑๑ ปกรณ์
 วาระที่ ๖ สวดอภิธรรมปิฎก ๗ ปกรณ์
 วาระที่ ๗ สวดขุททกนิกาย ๑๓ ปกรณ์
 รวมทั้งหมด ๔๗ ปกรณ์

ในการทำปฐมสังคายานานี้ เฉพาะกถาวัตถุปกรณ์ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่ ๕ แห่งพระอภิธรรมนั้น มีเพียงบทมาติกา ๘ บท เท่านั้น ครั้นพอถึงสังคายนาครั้งที่ ๓ จึงได้มีการขยายข้อความเพิ่มเติมเป็นคัมภีร์เล่มใหญ่ ดังที่ปรากฏอยู่ทุกวันนี้

สังคายนาครั้งที่ ๒

ปีพุทธศักราช ๑๐๐ สมัยพระเจ้ากาลาโศกราชครองแคว้นวัชชี มีพระนครไพศาลีเป็นเมืองหลวง ได้เกิดเหตุการณ์ที่สั่นคลอนพระวินัยบัญญัติ เป็นเหตุให้พระ

อรหันต์ ๓๐๐ รูป มีพระมหาสเถระเป็นประธาน ต้องดำเนินการทำสังคายนาพระธรรมวินัยเป็นครั้งที่ ๒ ที่วัดวาฬุการาม เมืองไพสาลี โดยได้รับการอุปถัมภ์จากพระเจ้ากาลาโสกราช ใช้เวลาถึง ๘ เดือน จึงแล้วเสร็จ

อนึ่ง การทำสังคายนาครั้งนี้ มุ่งปรารภความวิกฤตทางพระวินัยบัญญัติเท่านั้น ส่วนทางด้านพระอภิธรรม ไม่มีอะไรผิดแผกไปจากของเดิม

สังคายนาครั้งที่ ๓

ปีพุทธศักราช ๒๓๔ (ว่า พ.ศ. ๒๑๘ บ้าง) ภายหลังจากที่พระเจ้าอโศกมหาราช ขึ้นครองราชย์ที่พระนครปาฏลิบุตร ได้ ๑๕ ปี ได้เกิดเหตุการณ์วุ่นวายในพระศาสนา เป็นเหตุให้พระอรหันต์ ๑๐๐๐ รูป มีพระมหาโมคคัลลบุตรติสสเถระเป็นประธาน ต้องทำการสังคายนาพระธรรมวินัย เป็นครั้งที่ ๓ ที่โอศการามเมืองปาฏลิบุตร โดยมีพระเจ้าอโศกมหาราช ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์

ในครั้งนี้ พระมหาโมคคัลลบุตรติสสเถระ ได้รจนาคัมภีร์กถาวัตถุเพิ่มจากที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้โดยย่อ ส่งผลให้คัมภีร์กถาวัตถุมีเนื้อหายาวกว่าเดิมหลายเท่า

ส่งพระธรรมทูตออกเผยแผ่พระศาสนา

ภายหลังจากที่ทำสังคายนาครั้งที่ ๓ เสร็จ พระมหาโมคคัลลิตฺตบุตรติสสเถระ ได้ร่วมกับพระเจ้าอโศกมหาราช ส่งพระสมณทูตออกไปยังแคว้น ๘ แคว้น เพื่อประกาศพระศาสนาให้แผ่ไพศาล

พระสมณทูตเหล่านั้น น่าจะนำพระไตรปิฎกไปในแคว้นแคว้นที่ตนไปประกาศธรรมด้วย ดังนั้น พระอภิธรรมปิฎก ก็น่าจะได้รับกรนำไปเผยแผ่แล้วตั้งแต่ยุคสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชนั่นเอง แต่จะเผยแผ่อยู่ในรูปแบบใดนั้น ไม่มีหลักฐานปรากฏ ยกเว้นการเผยแผ่ในประเทศศรีลังกา

การเผยแผ่พระอภิธรรมสู่เกาะสิงห์

ปีพุทธศักราช ๒๓๖ ภายหลังจากที่ทำสังคายนาครั้งที่ ๓ เสร็จแล้ว เมื่อมีการจัดส่งพระสมณทูตออกไปเผยแผ่ศาสนานอกอินเดีย พระมหินทเถระโอรสของพระเจ้าอโศกมหาราช ก็เป็นหนึ่งในจำนวนผู้ที่ได้รับคัดเลือกโดยตรงได้รับคัดเลือกให้เป็นผู้นำพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่ที่เกาะสิงห์ นับแต่นั้นมา ชาวสิงห์จึงได้มีโอกาสศึกษา

พระไตรปิฎก แต่ทั้งนี้ยังคงอยู่ในรูปของการศึกษาแบบ
มุขปาฐะ

สังคายนาครั้งที่ ๔

ปีพุทธศักราช ๔๕๐ (บางแห่งเป็น พ.ศ. ๔๓๓) ในรัชสมัยพระเจ้าวัฏฏคามณิภย ณะสงฆ์ศรีลังกา มีพระมหาธัมมรักจิตเถระเป็นประธาน ได้นำคัมภีร์พระไตรปิฎกมาจารลงในใบลาน ที่ถ้ำอาโลกคูหา ในมาตุลชนบท (แคว้นมาตุละ) ประเทศศรีลังกา ในการจารพระไตรปิฎกนี้ พระอรหันต์จำนวน ๕๐๐ รูป ได้ทำการจารพระไตรปิฎกที่ตนจำมาโดยวิธีมุขปาฐะ ลงในใบลานแล้ว ได้ทำการตรวจชำระพระไตรปิฎกดังกล่าวอย่างพิถีพิถันและระมัดระวังเป็นพิเศษ ดังนั้น งานจารและตรวจชำระครั้งนี้ จึงได้รับยกย่องจากหนังสือศาสนวงศ์ต่าง ๆ ว่า เป็นการสังคายนาครั้งที่ ๔ (ส่วนคัมภีร์สังคัมสังคหะ นับการสังคายนาของพระมหินทเถระ ในพ.ศ. ๒๓๘ เป็นครั้งที่ ๔ นับการสังคายนาของพระมหาธัมมรักจิตเถระ เป็นครั้งที่ ๕)

นับแต่นั้นมา พระอภิธรรม ๗ คัมภีร์ และปิฎกอื่น ๆ ก็ได้รับการสืบทอดโดยการเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร

ความก้าวหน้าทางการศึกษาพระอภิธรรม

เมื่อครั้งที่พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ประเทศศรีลังกาใหม่ ๆ พระสงฆ์ในศรีลังกา มีความเชื่อขั้นพื้นฐานว่า วินัยบัญญัติ เป็นเสมือนชีวิตของพระศาสนา ถ้าวินัยดำรงอยู่ พระศาสนาก็ดำรงอยู่ ดังนั้น จึงเน้นหนักไปในการศึกษาพระวินัย แต่ครั้งพระพุทธศาสนาได้หยั่งรากมั่นคงแล้ว จึงเริ่มหันมาสนใจศึกษาพระอภิธรรม กระทั่งพุทธศตวรรษที่ ๕ การศึกษาพระอภิธรรม ได้เจริญก้าวหน้ามาก มีจำนวนผู้สนใจศึกษาเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ จนสามารถผลิตนักวิชาการสายพระอภิธรรมได้เป็นจำนวนมาก เช่น พระมหาพุทธโฆสเถระ พระพุทธทัตตเถระ

พระมหาพุทธโฆสเถระกับคัมภีร์พระอภิธรรม

พระมหาพุทธโฆสเถระมีชีวิตอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๕ เป็นบุคคลแรกในประเทศศรีลังกา ที่ทำการรวบรวมเรียบเรียงคัมภีร์ฝ่ายพระอภิธรรม เป็นผู้ที่ได้รับยกย่องว่าเป็นพุทธมตัญญู “ผู้หยั่งรู้พุทธประสงค์” นอกจากนี้ท่านยังเป็นผู้เรียบเรียงคัมภีร์อรรถกถาฝ่ายเถรวาท อีกมาก สำหรับคัมภีร์อรรถกถาแห่งพระอภิธรรมที่ท่านเรียบเรียง มีดังนี้ :-

๑. **อัฐุสาลินี** (อรรถกถาอธิบายพระบาลี พระไตรปิฎก เล่มที่ ๓๔ คือ รัมมสังคณี)

๒. **สัมโมหวิโนทนี** (อรรถกถาอธิบายพระบาลีวิงศ์พระไตรปิฎก เล่มที่ ๓๕)

๓. **ปัญญาปกรณ์** (อรรถกถาอธิบายพระบาลี พระไตรปิฎก เล่มที่ ๓๖-๔๕ คือ อภิธรรม ๕ คัมภีร์ที่เหลือ)

นอกจากอรรถกถาของพระอภิธรรมเหล่านี้แล้ว คัมภีร์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระอภิธรรมอีกคัมภีร์หนึ่ง ที่สร้างชื่อเสียงแก่ตัวท่าน คือ **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**

แม้ว่าอรรถกถาของพระอภิธรรม จะเพิ่งปรากฏในยุคของพระมหาพุทธโฆสเถระ แต่ความจริงแล้วข้อมูลส่วนที่เป็นแนวการศึกษาพระอภิธรรมนั้น ได้มีสืบทอดมานานแล้ว เพียงแต่พระมหาพุทธโฆสเถระ ท่านได้นำข้อวินิจฉัยเหล่านั้นมาจัดระบบใหม่ ในรูปของคัมภีร์เท่านั้นเอง ดังจะเห็นได้ว่าในคัมภีร์อัฐุสาลินีเองได้ระบุถึงมติของพระเถระผู้เชี่ยวชาญพระอภิธรรม เช่น

๑. **พระติปิฎกจูฬนาคเถระ**

๒. **พระโมรวาปิवासิมหาทัตตเถระ**

๓. พระติปิฎกมหาธัมมรักขิตเถระ

๔. พระติปิฎกจูฬากายเถระ

๗๑๑

พระพุทธทศตเถระกับคัมภีร์พระอภิธรรม

พระคันถรจนานาจารย์ผู้มีชีวิตอยู่ในสมัยเดียวกับพระพุทธโฆสเถระรูปหนึ่งคือพระพุทธทศตเถระ ท่านผู้นี้มีความโดดเด่นในวิชาการพระอภิธรรมมาก ดังจะเห็นได้ว่าท่านได้รจนาคัมภีร์ที่เกี่ยวกับพระอภิธรรมไว้หลายคัมภีร์เช่น

อภิธัมมวาทาร - คัมภีร์นี้ท่านรจนานาเพื่อมุ่งช่วยให้ผู้ศึกษาสามารถใช้เป็นคู่มือพื้นฐาน เพื่อที่จะก้าวเข้าไปศึกษาพระอภิธรรมปิฎกได้โดยไม่ยาก

รูปารูปวิภาค - เป็นคัมภีร์เล็ก ๆ ที่ท่านมุ่งย่อประมวลธรรมให้เหลือไว้เพียง ๒ ประเภท คือ นามกับรูป เพื่อให้ นักศึกษาสามารถมองเห็นภาพย่อของพระอภิธรรม

คัมภีร์ทั้งสองนี้จัดอยู่ในระดับคัมภีร์ชั้นอรรถกถาประเภทสังเขป มิได้อธิบายพระไตรปิฎกตามลำดับบทพระบาลี มีเนื้อหาไม่ยาวเหมือนอรรถกถาพระอภิธรรมของพระ

พุทธโฆสเถระ ซึ่งต่อมาทั้ง ๒ คัมภีร์นี้ก็กลายเป็นแม่แบบ และเป็นที่อาศัยในการรจนาคัมภีร์พระอภิธรรมรุ่นหลัง เช่น ในการรจนาคัมภีร์อภิธัมมัตถสังคหะ ของพระ อนุรุทธาจารย์ ก็ได้อาศัยคัมภีร์ของพระพุทธทศตเถระเป็น แนวในการรจนาดังนั้น จึงนับได้ว่า พระพุทธทศตเถระ เป็นบิดาแห่งอรรถกถาพระอภิธรรมผู้หนึ่งในพระพุทธ ศาสนานิกายเถรวาท

พระอานันทเถระกับอภิธรรมมูลฎีกา

ในพุทธศตวรรษที่ ๑๒ ได้มีคัมภีร์ที่อธิบายข้อความ ของอรรถกถาพระอภิธรรมปรากฏขึ้นเป็นครั้งแรก ที่ ประเทศศรีลังกา คัมภีร์ประเภทนี้ ท่านเรียกว่า ฎีกา ผู้รจนาคัมภีร์ได้แก่พระอานันทเถระ ท่านได้รจนาคัมภีร์ฎีกา ดังกล่าวขึ้น ๓ คัมภีร์ เพื่ออธิบายขยายความอรรถกถา พระอภิธรรมของท่านพระพุทธโฆสเถระ ตามประวัติ เชื่อว่าคัมภีร์ฎีกาชุดนี้เป็นคัมภีร์ฎีกาชุดแรกในบรรดาฎีกา ของอรรถกถาภาษาบาลีทั้งหมด ดังนั้น ฎีกาชุดนี้จึงมีคำ เรียกเฉพาะว่า มูลฎีกา (คำนี้ไม่นิยมใช้เรียกคัมภีร์ ฎีกาอื่น ๆ นอกจากฎีกาพระอภิธรรม ๓ คัมภีร์)

พระอานันทเถระ มีความเชี่ยวชาญภาษาบาลีมาก ดังจะเห็นว่า คำแต่ละคำ ประโยคแต่ละประโยค สำนวนแต่ละสำนวนที่ท่านใช้ในมูลฎีกาล้วนแต่เป็นคำที่ถูกเลือกสรรมาอย่างดีเยี่ยม และมีความหมายแฝงไปด้วยนัยที่ลึกซึ้งยากที่ผู้มีปัญญาน้อยจะหยั่งถึง นักปราชญ์ทั้งหลายจึงยกย่องถ้อยคำของมูลฎีกาแต่ละคำว่ามีค่าเทียบเท่าทองคำ ๑ พันชั่งเลยทีเดียว นอกจากการใช้ถ้อยคำสำนวนที่ดีเยี่ยมแล้วท่านยังเป็นบุคคลหนึ่งที่มีความละเอียดรอบคอบในการตัดสินใจเกี่ยวกับเนื้อหาสาระของพระอภิธรรม ดังจะเห็นได้จากที่ท่านกล่าววิจารณ์ถ้อยคำของพระอรธกถาจารย์ เช่น พระพุทธโฆสเถระ ไว้ในคัมภีร์มูลฎีกาของท่านอย่างไม่สะทกสะท้าน ด้วยความสามารถอันเยี่ยมยอดที่ท่านมีอยู่นี้ ส่งผลให้มูลฎีกาที่ท่านรจนาได้รับยกย่องจากบรรดานักปราชญ์ฝ่ายพระอภิธรรมเป็นอย่างมาก

พระธัมมपालเถระกับอนุฎีกา

หลังจากยุคของพระมูลฎีกาจารย์ ก็ปรากฏว่ามีพระฎีกาจารย์ผู้อัจฉริยะอีกท่านหนึ่ง คือพระอาจารย์ธัมมपालเถระ

ท่านได้รจนาคัมภีร์อธิบายขยายความมูลฎีกาของพระ
อานันทเถระ ดังนั้น ในฐานะที่เป็นฎีกาของฎีกาอีกชั้นหนึ่ง
จึงนิยมเรียกว่า อนุฎีกา

คัมภีร์อนุฎีกานี้ มีลีลาการเขียนที่คมเฉียบขาด ใกล้เคียงกับคัมภีร์มูลฎีกา แสดงให้เห็นถึงความเชี่ยวชาญของท่านผู้เขียนอย่างเห็นได้ชัด

จะอย่างไรก็ตาม ท่านผู้เขียนคัมภีร์นี้ แม้จะเขียนอธิบายคัมภีร์มูลฎีกา แต่ก็มีใจว่าท่านจะเห็นด้วยกับมติของมูลฎีกาเสมอไป

คัมภีร์ปรมัตถมัญชุสาหรือวิสุทฺธิมรรคมหาฎีกา เป็นคัมภีร์ฎีกาคัมภีร์หนึ่งที่พระอาจารย์ธัมมปาละรจนา เพื่ออธิบายขยายความคัมภีร์วิสุทฺธิมรรค เนื้อหาของคัมภีร์มีการนำเอาหลักพระอภิธรรมมาช่วยอธิบายสอดแทรกไว้ประปรายตลอดทั้งคัมภีร์ ส่วนอีกคัมภีร์หนึ่งที่เชื่อกันว่าพระอาจารย์ธัมมปาละเป็นผู้รจนาคือสังจสังเขป ซึ่งเป็นคัมภีร์ชั้นอรรถกถา ว่าด้วยเรื่องของพระอภิธรรม

พระอนุรุธเถระกับสังเขปอภิธรรมอรรถกถา

พระอนุรุธเถระหรือพระอนุรุธาจารย์ เป็นพระเถระชาวศรีลังกา มีชีวิตอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๕ เป็นพระเถระรูปหนึ่งที่มีความเชี่ยวชาญพระอภิธรรม มีผลงานเขียนด้านพระอภิธรรมเท่าที่ปรากฏมี ๓ คัมภีร์ คือ

๑. อภิธัมมัตถสังคหะ
๒. ปรมัตถวินิจจัย
๓. นามรูปปริจเฉท

ทั้ง ๓ คัมภีร์นี้ จัดอยู่ในคัมภีร์ชั้นอรรถกถาประเภทสังเขป เป็นคัมภีร์ที่ได้รับการยกย่องจากนักปราชญ์ในแต่ละยุคมาตลอด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คัมภีร์อภิธัมมัตถสังคหะนั้นมีชื่อเสียงมากในโลกวรรณกรรมแห่งพระอภิธรรม ได้รับการนำมาใช้เป็นแบบเรียนพระอภิธรรม ในวงการคณะสงฆ์ยุคต่อ ๆ มา ทั้งในศรีลังกา พม่า และไทย กระทั่งถึงยุคปัจจุบัน สาเหตุที่คัมภีร์นี้ได้รับการยกย่องถึงปานนี้ คงเป็นเพราะคุณภาพแห่งเนื้อหาที่ผู้รจนาได้ใช้ความสามารถของท่านเรียบเรียงไว้อย่างเป็นระบบด้วยข้อความที่สั้น ๆ แต่ครอบคลุมเนื้อหาของพระอภิธรรมปิฎกทั้ง ๓ คัมภีร์

ฎีกาสายพระอภิธรรม

หลังจากที่คัมภีร์อภิธัมมัตถสังคหะ ของพระ
อนรุทธาจารย์อุบัติแล้ว ก็ปรากฏว่าได้มีคัมภีร์ฎีกาที่อธิบาย
อภิธัมมัตถสังคหะอุบัติตามมาอีกหลายคัมภีร์ เช่น

๑. อภิธัมมัตถสังคหฎีกา ซึ่งเชื่อกันว่า รจนาโดย
พระนววิมลเถระ ชาวศรีลังกา

๒. อภิธัมมัตถวิภาวินี รจนาโดยพระสุมังคลสามี
เถระ ชาวศรีลังกา ผู้ที่รจนาคัมภีร์ฎีกาอีก ๒ คัมภีร์ คือ
อภิธัมมัตถวิภาสินี ที่อธิบายคัมภีร์อภิธัมมวาทและของ
สังขสังเขปฎีกาอธิบายคัมภีร์สังขสังเขป

ฎีกาทั้ง ๒ คัมภีร์นี้ อธิบายขยายความคัมภีร์
อภิธัมมัตถสังคหะเหมือนกัน แต่ที่ได้รับการยอมรับและ
เป็นที่นิยมมากที่สุด ก็คือคัมภีร์อภิธัมมัตถวิภาวินี กล่าวได้
ว่า เมื่ออภิธัมมัตถวิภาวินีอุบัติ ก็ทำให้ฎีกาของพระ
นววิมลเถระแทบจะไม่มีผู้ใคร่จัก ส่วนคัมภีร์อภิธัม
มัตถวิภาวินีเองก็ยิ่งได้รับความนิยมนักกอธิธรรมทั่ว
ทุกสารทิศ ทั้งนี้คงเป็นเพราะนอกจากสำนวนและลีลา
การเขียนของท่านที่มาตรฐานแล้ว ทางด้านเนื้อหาของ

คัมภีร์เองก็นับว่ามีสาระที่ลึกซึ้ง แต่ก็ไม่นับว่ายากจนเกินไป มีคำกล่าวถึงคัมภีร์นี้ว่า “ท่านผู้รจนานี้ได้ใช้เวลาเพียง ๒๔ วัน ในการรจนานี้” ซึ่งฟังดูแล้ว ก็เป็นเรื่องที่ไม่น่าจะเป็นไปได้ แต่เมื่อได้ศึกษาคุณูมิหลังของการรจนาคัมภีร์แล้ว จึงทราบว่า ก่อนที่คัมภีร์อภิธรรมมัตถวิภาวินีจะอุบัตินั้น ได้มีคัมภีร์ที่อธิบายอภิธรรมมัตถสังคหะ ฉบับภาษาสิงหพ ที่ชื่อว่าอภิธรรมมัตถสังคหวิถิตถารวณณา ซึ่งรจนาโดยพระสารีบุตรเถระผู้เป็นพระอาจารย์ของพระสุมังคลสามิเถระนั่นเอง ถึงแม้คัมภีร์ของพระสารีบุตรเถระจะอธิบายอภิธรรมไว้ดีแล้ว แต่เนื่องจากเป็นคัมภีร์ที่เขียนด้วยภาษาสิงหพ พระสุมังคลสามิเถระจึงตัดสินใจเขียนคัมภีร์อธิบายขึ้นมาใหม่ ในรูปของภาษาบาลี ที่มีชื่อว่าอภิธรรมมัตถวิภาวินี โดยท่านได้ยึดเอาคัมภีร์ของอาจารย์เป็นหลักในการรจนานี้ กล่าวกันว่ามีอยู่หลายที่ที่เดียวที่ท่านเพียงแต่แปลจากภาษาสิงหพมาเป็นภาษาบาลีเท่านั้น ดังนั้น จึงไม่แปลกเลยที่ท่านได้คุยว่าท่านรจนานี้เสร็จภายใน ๒๔ วัน ซึ่งโดยปกติแล้วการแต่งตำราวิชาการที่ยากเช่นพระอภิธรรมนี้ ไม่น่าจะแต่งเสร็จเร็วปานนี้

อนึ่ง ก่อนยุคของอภิธรรมมัตถวิภาวินี ก็น่าจะมีคัมภีร์อธิบายพระอภิธรรมที่เป็นภาษาสิงหพอยู่ก่อนแล้วมากมาย

แต่เนื่องจากเป็นภาษาถิ่น จึงไม่ได้รับการนำมาเผยแพร่สู่นานาประเทศ ส่วนทางด้านของคัมภีร์ฎีกาพระอภิธรรมฉบับภาษาบาลี ตามที่ระบุไว้ในหนังสือประวัติวรรณกรรมพระไตรปิฎกของพม่า นั้น มีรายชื่อปรากฏดังต่อไปนี้ :-

๑. เขมาปกรณ์ รจนาโดยพระเขมาเถระ
๒. โมหวิจเจตณี รจนาโดยพระกัสสปเถระ
๓. ปรมัตถวินิจจยฎีกา (เก่า) รจนาโดยพระมหาโพธิเถระ
๔. ปรมัตถวินิจจยฎีกา (ใหม่) ไม่ปรากฏชื่อผู้รจนา
๕. นามรูปปริจเจตฎีกา (เก่า) รจนาโดยพระวาจิสสรเถระ
๖. นามรูปปริจเจตฎีกา (ใหม่) ไม่ปรากฏชื่อผู้รจนา
๗. อภิธัมมวาทฎีกา (เก่า) รจนาโดยพระวาจิสสรเถระ
๘. รูปารูปวิภาคฎีกา ไม่ปรากฏชื่อผู้รจนา
๙. เขมาฎีกา รจนาโดยพระมหาโพธิเถระ
๑๐. โมหวิจเจตณีฎีกา รจนาโดยพระกัสสปเถระ
๑๑. สัจจสังเขปฎีกา (เก่า) รจนาโดยพระวาจิสสรเถระ

พระอภิธรรมเริ่มเข้าสู่แหลมอินโดจีน

ไม่มีหลักฐานระบุไว้ว่า พระอภิธรรมปิฎก ได้รับการนำมาเผยแพร่ในกลุ่มประเทศอินโดจีน คือ พม่า ไทย ลาว เขมร ตั้งแต่พ.ศ.เท่าไร แต่ตามที่กล่าวไว้ในพงศาวดารก็พอที่จะทราบความเป็นมาว่า ในพุทธศตวรรษที่ ๑๖ สมัยพระเจ้ามณฑา ครองเมืองสะเทิม แห่งอาณาจักรรามัญ (ปัจจุบันเป็นส่วนหนึ่งของพม่า) ปราบกฏว่ามีพระภิกษุผู้เชี่ยวชาญพระไตรปิฎกเป็นจำนวนมาก ซึ่งแน่นอน ในบรรดาท่านเหล่านั้น คงจะต้องมีผู้ที่เชี่ยวชาญพระอภิธรรมเป็นพิเศษอยู่บ้าง

นอกจากนี้ หากจะย้อนอดีตไปเมื่อครั้งที่พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระส่งพระโสณเถระและพระอุตตเถระ มาเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ แคว้นสุวรรณภูมินั้น พระเถระทั้ง ๒ ก็คงจะเป็นพระผู้ทรงพระไตรปิฎก ที่ได้รับการคัดเลือกมาอย่างดีแล้ว และท่านทั้ง ๒ ก็คงจะต้องมีการแสดงพระอภิธรรมแก่ชนชาวสุวรรณภูมิไว้บ้าง แต่ศาสนาที่ได้รับการสืบทอดจากท่านทั้ง ๒ นั้น ไม่ทราบว่า มีการสวดหรือขาดช่วงในยุคใดบ้าง ทั้งนี้เพราะไม่มีการบันทึกหลักฐานอะไรไว้เลย ทางด้านคำสอนที่เป็น

พระไตรปิฎกในสมัยนั้น ก็ยังไม่ได้รับการบันทึกหรือจารเป็นตัวอักษรลงบนใบลาน

อนึ่ง จะอย่างไรก็ตาม หลักฐานที่ระบุว่าพระอภิธรรมปิฎกพร้อมทั้งคัมภีร์อัญชุกถาจากประเทศศรีลังกา ได้รับการนำมาเผยแพร่ที่เมืองสะเทิม ในภายหลังจากยุคของพระโสณะและพระอุตตระนั้น มีปรากฏชัด

พระอภิธรรมปิฎกถึงพุกาม

พุทธศักราช ๑๖๐๑ พระเจ้าอโนรธา กษัตริย์แห่งเมืองพุกาม ได้มีรับสั่งให้อัญเชิญพระไตรปิฎกจากเมืองสะเทิม มาที่เมืองพุกาม นับแต่นั้นมา พระพุทธศาสนานิกายเถรวาท ก็ดำรงมั่นอยู่ในเมืองพุกาม นานเป็นพันปีทีเดียว

๑๐๐ ปีต่อมา เมื่อถึงยุคสมัยของพระเจ้านรปติสึตู มีพระเถระชาวเมืองพุกามชื่อฉัปปทะ ซึ่งได้เดินทางไปศึกษาพระไตรปิฎกที่ศรีลังกา และเมื่อท่านกลับมาก็ได้นำเอาคำสอนฝ่ายเถรวาทมาเผยแพร่ที่พุกามด้วย

ดังนั้น จึงสันนิษฐานได้ว่า พระคัมภีร์อภิธรรมที่แต่งในศรีลังกา น่าจะเข้ามาสู่พุกามตั้งแต่สมัยนั้น และ

ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนเป็นที่แพร่หลายทั่วอาณาจักรพุกาม ในคัมภีร์ปฏิภักต์ต่อตะไมระบುವ่า พระฉัปปะรูปนี้ ได้รจนาคัมภีร์สังเขปวัฒนธรรม ฎีกาอธิบายอภิธรรมมัตตสังคหะ และคัมภีร์นามจารทีปกะ ที่อธิบายพระอภิธรรม แต่จะอย่างไรก็ตาม ในคำลงท้ายของคัมภีร์สังเขปวัฒนธรรมเองระบುವ่าผู้รจนาคือพระฉัปปะรูปที่ไปเรียนที่ลังกา เมื่อ พ.ศ. ๑๕๕๐ ซึ่งถ้าเป็นเช่นที่ระบุไว้นี้ ผู้รจนาคัมภีร์สังเขปวัฒนธรรม น่าจะมีใช้พระฉัปปะรูปแรก แต่น่าจะเป็นพระเถระรูปใดรูปหนึ่งสมัยพระเจ้านรบดีแห่งกรุงอังวะมากกว่า

อนึ่ง คัมภีร์นามจารทีปกะ ซึ่งเป็นคัมภีร์หนึ่งที่พระฉัปปะรจนเอาไว้ นั้น เป็นคัมภีร์ที่อธิบายปรมัตถธรรม ๓ คือ จิต เจตสิก รูป และอธิบายสภาวะองค์ธรรมของปฏิฐาน ๒๔ ปัจจัย ไว้โดยย่อ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ นักศึกษาได้ใช้เป็นคู่มือศึกษาพระอภิธรรมปิฎก

พระเจ้าจะสว่กับปรมัตถพิณฑุ

พุทธศักราช ๑๗๗๗ พระเจ้าจะสว่ ครองอาณาจักร
พุกาม พระองค์ทรงพระปรีชาสามารถในพระอภิธรรม ทรง
นิพนธ์บทกวีที่ชื่อว่าปรมัตถพิณฑุ ให้หม่อมมาตย์ราชบริพาร
ศึกษาปรมัตถธรรมเบื้องต้นเกี่ยวกับภุมิ บุคคล จิต เพื่อเป็น
การเตรียมพร้อมก่อนที่จะศึกษาคัมภีร์อภิธัมมัตถสังคหะ

ในสมัยนั้น ดูเหมือนว่าชาวพุกามส่วนใหญ่อาศัย
คัมภีร์เล็ก ๆ นี้ เป็นวิชาพื้นฐานเบื้องต้นสำหรับผู้เตรียมจะ
เรียนอภิธัมมัตถสังคหะ ทั้งนี้คงเป็นเพราะคัมภีร์ฝ่าย
อภิธรรมที่รจนานในสมัยดังกล่าวนั้นมีน้อยมาก อาจกล่าว
ได้ว่า การศึกษาพระอภิธรรมในยุคนั้น ยังไม่ได้รับความ
สนใจเท่าที่ควร สาเหตุก็คงเป็นเพราะว่า ในยุคนั้น พระ
สงฆ์พึงจะได้รับพระไตรปิฎกใหม่ ๆ ดังนั้น จึงให้ความสำคัญ
สำคัญกับหลักภาษา กล่าวคือคัมภีร์ไวยากรณ์เสียมากกว่า
ดังจะเห็นได้จากหลักฐานที่เป็นเอกสารทางหลักภาษา
ที่แต่งในยุคนั้น เช่น คัมภีร์สัตทนีติ ๓ คัมภีร์ ของท่าน
พระอัครวงศ์ อันมีชื่อเสียงและได้รับการยอมรับมากระทั่ง
ปัจจุบัน

จะอย่างไรก็ตาม แม้ว่าในสมัยพุทธกาลจะไม่มี การแต่งตำราที่เกี่ยวกับพระอภิธรรมไว้มากมายนัก แต่การเรียนการสอนพระอภิธรรมนั้นยังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่อง ในหนังสือประวัติศาสตร์บางฉบับบอกว่า ในสมัยพุทธกาลนั้นมีบุตรของครอบครัวหนึ่งสามารถสวดคฤสสติปัญญาให้มารดาฟังด้วยปากเปล่าได้

หลักศิลาจารึกที่บันทึกเหตุการณ์สมัยพุทธกาลหลักหนึ่ง ได้ระบุคุณสมบัติของมหาอมาตย์ผู้หนึ่งว่า “เป็นผู้ทรงพระไตรปิฎก” ทำให้ทราบได้ว่า ในสมัยนั้นมีโชแต่พระสงฆ์เท่านั้นที่ทรงพระไตรปิฎก แม้แต่ฝ่ายฆราวาสก็สามารถทรงได้เหมือนกัน

นอกจากนี้ ศิลาจารึกบางหลัก ยังระบุว่า ทายกทายิกาบางคนเชื่อว่าพระอภิธรรมเป็นสาระหรือแก่นแท้ของคำสอนในพระพุทธศาสนา จึงเกิดศรัทธาพากันสร้างคัมภีร์พระอภิธรรมถวายไว้ในบวรพระพุทธศาสนา เป็นจำนวนมาก ข้อนี้ทำให้ทราบว่า พระอภิธรรมปิฎกได้รับยกย่องจากบรรดานักปราชญ์ราชบัณฑิตในยุคนั้นมาแล้วเป็นอย่างดี

พระคัมภีร์อภิธรรมสมัยปinya

เมื่ออาณาจักรพุกามเสื่อมอำนาจลง อาณาจักรปinya ก็เรืองอำนาจแทน ในอาณาจักรปinyaปรากฏว่า พระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อมาจากอาณาจักรพุกาม โดยเฉพาะในรัชสมัยของพระเจ้าสีหสุระ ผู้ทรงสมญาว่า พระเจ้าช้างเผือก (พ.ศ. ๑๘๕๓-๑๘๐๒) ปรากฏว่า มีคัมภีร์สายอภิธรรม ๒ คัมภีร์ คือ

๑. อัญญสาลินีโยชนา ๒. สัมโมหวิโนทนีโยชนา

คัมภีร์ทั้ง ๒ นี้ รจนาโดยพระญาณกิตติ^๑ แห่งเมืองนวนคร ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้านปลิต ผังใต้ของแม่น้ำคฤฎาวดี พระเถระมีชีวิตอยู่ร่วมสมัยกับจตุรงคพลมหาอมาตย์ ผู้รจนาคัมภีร์อภิธานปิปปิกาฎีกา และคัมภีร์โลกนิตินี้เป็นต้น ผู้ซึ่งได้เขียนลิลิตผูกปัญหาพระอภิธรรมตามพระมหาเถระชาวพุกาม (ชุดะเวงเป็ดสยาคอ) ตามข้อมูลเพียงเท่านี้ ก็พอที่จะทราบได้ว่า ในยุคแห่งอาณาจักรปinya ก็มีการศึกษาพระอภิธรรมกันอย่างแพร่หลาย

^๑ ในที่นี่เป็นมติของนักปราชญ์พม่าบางท่าน, ความจริงพระญาณกิตติเถระเป็นชาวเชียงใหม่

พระคัมภีร์อภิธรรมสมัยอังวะ

พระคัมภีร์อภิธรรมที่รจนาในประเทศพม่า นั้น เริ่มก่อกำเนิดตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโนรธา แห่งอาณาจักรพุกาม ซึ่งคัมภีร์เหล่านั้นได้รับการสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเหตุการณ์บ้านเมืองจะเปลี่ยนแปลงอย่างไรก็ตาม

ครั้นอาณาจักรพินยาเสียม อาณาจักรอังวะ ก็เรื่องอำนาจแทน พระพุทธศาสนาแม้จะย้ายฐานไปตามอำนาจของอาณาจักร แต่ก็ยังได้รับการสืบทอดกันมาเหมือนเดิม

ในหลักศิลาจารึก ซึ่งจารึกไว้เมื่อ พ.ศ. ๑๕๘๖ ได้ระบุนรายชื่อคัมภีร์พระอภิธรรมที่ใช้เป็นหลักสูตรพระปริยัติธรรมในสมัยอังวะไว้ ดังนี้ :-

๑. พระอภิธรรมปิฎก ๗ คัมภีร์
๒. อัญญาถาอภิธรรมปิฎก ๓ คัมภีร์
๓. มูลฎีกา ๓ คัมภีร์
๔. อนุฎีกา ๓ คัมภีร์
๕. อภิธัมมัตถสังคหะ
๖. อภิธัมมัตถสังคหฎีกา (ปุราณฎีกา)

๗. อภิธัมมัตถสังคหฎีกา (อภิทวิฎีกาหรือที่เรียกว่า อภิธัมมัตถวิภาวินี)
๘. นามรูปปริจเฉทฎีกา (อภิทวิฎีกา)
๙. ปรมัตถวินิจจยฎีกา (อภิทวิฎีกา)
๑๐. โมหวิจเฉทนี

๑๗๑

อาศัยหลักฐานข้างต้นนี้ พอจะทราบได้ว่า คัมภีร์ อภิธรรมที่ปรากฏมาถึงทุกวันนี้ ล้วนเคยผ่านการนำมาศึกษาเล่าเรียนกันแล้วตั้งแต่สมัยโบราณ มิฉะนั้น คัมภีร์เหล่านั้นคงหายสาบสูญไปนานแล้ว

นิสสยะสมัยอังวะ

คัมภีร์แปลคำต่อคำจากภาษาบาลีเป็นภาษาพม่า เรียกว่า คัมภีร์นิสสยะ (คู่มือประกอบการเรียนบาลี) เนื่องจากในหลักศิลาจารึกได้ระบุถึงคัมภีร์นิสสยะของพระอภิธรรม เช่น นิสสยะของกถาวัตถุและนิสสยะของอัญญาสาลินีไว้ จึงทราบได้ว่า นิสสยะของพระอภิธรรมบางคัมภีร์นั้นได้มีมาแล้วตั้งแต่สมัยอังวะนั่นเอง

ผลของการศึกษาเล่าเรียนพระอภิธรรมที่สืบทอดกันมาตั้งแต่ต้นนั้น สามารถผลิตนักอภิธรรมผู้มีศักยภาพสูง สามารถแต่งตำราอภิธรรมที่มีคุณภาพหลายคัมภีร์ เช่น ในสมัยพระเจ้านเรศวรมหาราช ครองกรุงอังวะ (พ.ศ. ๑๘๕๕-๒๐๒๔) มีพระมหาเถระรูปหนึ่ง ชื่อว่าอริยวงศ์ เป็นผู้เชี่ยวชาญพระไตรปิฎก โดยเฉพาะพระอภิธรรม ท่านได้ฝากผลงานวรรณกรรมภาษาบาลีและภาษาพม่าขึ้นสำคัญหลายชิ้นไว้ในบวรพระพุทธศาสนา เช่น

๑. มณิทีปฎีกา อธิบายข้อความที่ยากในอัฐฐสาลินีอัฐฐกถาด้วยภาษาบาลี (คัมภีร์นี้มีอยู่ในแต่ไบลาน ยังไม่เคยได้รับการจัดพิมพ์เป็นเล่มหนังสือ)

๒. มณิสารมัญจุสาฎีกา อธิบายข้อความที่ยากในอภิธัมมัตถวิภาวินี ด้วยภาษาบาลี(คัมภีร์นี้เพิ่งได้รับการจัดพิมพ์เป็นครั้งแรกในประเทศไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๒ โดยสำนักพิมพ์วิญญูณของท่านอาจารย์พร รัตนสุวรรณ)

๓. อนุฎีกานิสสยะ เป็นหนังสือแปลอนุฎีกาคำต่อคำจากภาษาบาลีเป็นภาษาพม่า

คัมภีร์ที่พระเถระชาวมอญแต่ง

ภายหลังจากที่พระเถระชาวอังวะรจนาคัมภีร์พระอภิธรรมประมาณร้อยปีก็ปรากฏว่าทางอาณาจักรหงสาวดีของชาวมอญหรือมอญ ซึ่งในขณะนั้นปกครองโดยพระเจ้าบุเรงนอง ผู้ทรงมีสมญาว่า พระเจ้าช้างเผือก (พ.ศ. ๒๐๕๕-๒๑๓๕) ได้มีพระเถระชาวมอญหลายรูปที่มีความเชี่ยวชาญพระไตรปิฎกและได้รจนาคัมภีร์อธิบายพระอภิธรรมไว้หลายคัมภีร์ด้วยกัน เช่น

พระอนันตเถระ หรือ พระมหานันตเถระ รจนาคัมภีร์มธุสารัตถทีปนีฎีกา หรือที่นิยมเรียกสั้น ๆ ว่า มธุฎีกา อันเป็นฎีกาไขความอรรถกถาของพระอภิธรรมปิฎก

พระสัทธัมมาลังการะ รจนา ปัญฐานสารทีปนีฎีกา

พระมหาสุวณฺณทีปะ รจนา อפעคฺคฺสารทีปนีฎีกา
ไขความอภิธรรมัตถวิภาวินีฎีกา

ในสมัยของพระเจ้าบุเรงนองนี้ มีหนังสืออภิธรรมัตถสังคหะแปล เกิดขึ้นหนึ่งฉบับ ที่เมืองหงสาวดี แต่ไม่ทราบว่ามีผู้แต่งเป็นใคร

ต่อมา ในยุคของพระเจ้าอะเนาะแพะหล่วน (พ.ศ. ๒๑๔๘-๒๑๗๑) กรุงอังวะ พระติโลกกูเระชาวเมืองอังวะ ได้แต่งคัมภีร์อธิบายพระอภิธรรม ไว้ ๓ คัมภีร์ คือ

๑. ธาตุกถาวัณณนาฎีกา
๒. ยมกวัณณนาฎีกา
๓. ปัญฐานวัณณนาฎีกา

เมื่อพระเจ้าตาหล่วน (พ.ศ. ๒๑๗๒-๒๑๙๑) ขึ้นครองกรุงอังวะ พระมุณีทโฆสเถระ ได้รจนาคัมภีร์ที่อธิบายพระอภิธรรมด้วยภาษาพม่า ๔ คัมภีร์ คือ

๑. มาติกาอะยะเก๊ะ - อธิบายมาติกา ด้วยวิธีการนับองค์ธรรม
๒. ธาตุกถาอะยะเก๊ะ - อธิบายธาตุกถา ด้วยวิธีการนับองค์ธรรม
๓. ยมกอะยะเก๊ะ - อธิบายยมก ด้วยวิธีการนับองค์ธรรม
๔. ปัญฐานอะยะเก๊ะ - อธิบายปัญฐาน ด้วยวิธีการนับองค์ธรรม

อนึ่ง พระมุนินทโฆสเถระ รูปนี้ท่านมีแนวการเขียนค่อนข้างแปลกคือเขียนอธิบายเนื้อหาเป็นเชิงสรุปตัวสภาวะธรรม ให้มองเห็นภาพองค์ธรรมแล้วนำมาประมวลไว้ตามที่ควรเป็นในทีนั้น ๆ คัมภีร์นี้ช่วยให้นักศึกษาอภิธรรมสามารถนับของคัสภาวธรรมของพระบาลีที่พระพุทธรองค์ทรงแสดงไว้ได้อย่างครอบคลุมและแม่นยำ เป็นคัมภีร์ที่เขียนขึ้นโดยยึดแนวตามพระบาลีสัมมสังคณีตอนที่ว่าด้วยอรรถกถากัณฑ์ ซึ่งต่อมานิยมใช้เป็นคู่มือในการสอนพระอภิธรรม โดยส่วนมากครูจะนำวิธีการอธิบายของคัมภีร์ของคัมภีร์นี้ มาให้นักเรียนว่าปากเปล่า ในช่วงตอนกลางคืน ดังนั้น จึงนิยมเรียกวิชาอภิธรรมที่สอนในลักษณะนี้ (คือว่าปากเปล่า ในตอนกลางคืน) ว่า ฉะหว่า (วิชาที่ใช้เรียนในตอนกลางคืน)

พระมุนินทโฆสเถระนี้ มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักในนามของ “ต้องปีลาสยาดอ” มีชีวิตอยู่ในปลายยุคอังวะ ได้รับยกย่องจากนักปราชญ์ทั้งหลายว่าเป็นหนึ่งในสี่ของเมธีจอมปราชญ์ผู้โด่งดังแห่งยุค ซึ่งประกอบด้วย :-

พระอัคควงศ์ แห่งเมืองพุกาม

พระอริยวงศ์ แห่งเมืองสกาย

พระวราภิสังฆนาถะ แห่งเมืองอังวะ

พระมุนินทโฆสะ แห่งเมืองอังวะ

พระมุนินทโฆสะ นับว่าเป็นพระเถระรูปแรก ผู้ให้กำเนิดแบบเรียนอักษรธรรมประเภทอะยะเก้ะ ซึ่งเป็นแบบเรียนที่ยังไม่เคยมีปรากฏ ในประเทศใดมาก่อน นอกจากจะแต่งหนังสือประเภทดังกล่าวแล้ว ท่านยังได้แต่งหนังสือชื่อวิสตวิวัฒนา ซึ่งเป็นหนังสือที่อธิบายปณามคาถาของคัมภีร์อัฐฐสาลินี และแต่งหนังสืออภิธัมมัตถสังคหะนิสสยะ ๑ ฉบับ

ในยุคของท่านนั้น ยังมีพระมหาเถระผู้มีชื่อเสียงในเรื่องการแต่งตำราอีกหลายรูป คือ

พระอัคคัมมาลังการเถระ (นั่นจงสยาคอ) แต่ง (แปล) มุลฎีกาพระอักษรธรรม และเขียนหนังสืออธิบายพระอักษรธรรมประเภทอะยะเก้ะ และแต่งกัจจายนนิสสยะ (แปลคัมภีร์กัจจายนพยากรณ์) เป็นต้น

พระอนันตธชเถระ (ต้องปีลุสยาคอ) แต่งอภิธัมมัตถสังคหะนิสสยะและหนังสืออธิบายพระอักษรธรรมประเภทอะยะเก้ะ

พระอริยาลังการะ (เหน่ยงสยาดอ) แต่งคัมภีร์
ประเภทนิสสยะเหล่านี้

๑. อัญฐสาลินีนิสสยะ (ฉบับเก่า)
๒. สัมโมหวิโนทนีนิสสยะ
๓. สังเขปวัณณนาฎีกานิสสยะ
๔. แบบเรียนอภิธัมมัตถสังคหะ
๕. อภิธัมมัตถวิภาวินีฎีกานิสสยะ

พระฌาณวระ (ปฐมะจ่ออ่องสังทาสยาดอ พ.ศ.
๒๒๕๘-๒๒๕๖) แต่งคัมภีร์อัญฐสาลินีคัมภีร์ (เก่า) และ
คัมภีร์อภิธัมมัตถสังคหคัมภีร์

พระสารทสี่ (ปุพพาโยงสยาดอ) แต่งคัมภีร์ธาตุ
กดาโยชนา

พระอริยาลังการะ (ทักษิณวันสยาดอ) แต่ง
อภิธัมมัตถสังคหะนิสสยะ

พระอภิธรรมยุกกุนบอง

การศึกษาพระอภิธรรมได้ฝังรากลงลึกมาเรื่อย ๆ
จนกระทั่งถึงยุกกุนบอง พระอภิธรรมก็ยังได้รับความสนใจ

ทั้งจากฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ ในยุคนี้ พระอภิธรรม
เปรียบเสมือน ต้นไม้สวรรค์ที่คอยผลิตดอกออกผลให้ชาว
ประชามาชื้อแย่งเก็บเกี่ยวกันไปกิน ผู้คนส่วนใหญ่มองเห็น
สาระประโยชน์การศึกษาพระอภิธรรม จึงได้พากันลงแรง
ศึกษาพระอภิธรรมอย่างแข็งขัน งานเขียนที่พระเถระ
โบราณจารย์สร้างไว้ ได้ถูกนำมาใช้เป็นแบบเรียนบ้าง
เป็นตำราอ่านเสริมบ้าง ในยุคนี้ได้ให้กำเนิดพระเถระ
ผู้เชี่ยวชาญพระอภิธรรมจำนวนมาก เช่น พระนันทเมธา
เถระ (ทันตะเปงสยาตอ) พระธัมมาภินันทเถระ (ปฐม
พากราสยาตอ) ซึ่งต่อมานักปราชญ์อภิธรรมเหล่านี้ได้อาศัย
คัมภีร์อะยะเก๊าะของโบราณจารย์เอามาเรียบเรียงเป็น
คัมภีร์อภิธรรมอะยะเก๊าะฉบับใหม่ขึ้น ทำให้คัมภีร์
อะยะเก๊าะ มีความสมบูรณ์และเป็นระบบมากกว่าเดิม และ
ที่น่าอัศจรรย์ก็คือในยุคคุณของนี้ ได้ให้กำเนิดคัมภีร์แปล
ประเภทนิสสยะมากเป็นประวัติการณ์ ในหนังสือบันทึก
ประวัติคัมภีร์ ชื่อปฏิภูกัตต่อตะไม ระบุว่า คัมภีร์นิสสยะ
ของอภิธัมมัตตสังคหะ มีถึง ๒๒ ฉบับ

จะอย่างไรก็ตาม คัมภีร์นิสสยะของอภิธัมมัตต-
สังคหะที่ไม่ได้รับการบันทึกไว้ในหนังสือดังกล่าวนี้ยังมี

อยู่อีกเป็นสิบฉบับ ดังนั้น หากจะนับกันจริง ๆ ก็คงจะได้ คัมภีร์นิสสยะไม่ต่ำกว่า ๓๐ ฉบับอย่างแน่นอน โดยทำนองเดียวกัน คัมภีร์พระอภิธรรมอื่น ๆ เช่น อัญฐสาลินีมูลฎีกา และอภิธัมมัตถวิภาวิณี ต่างก็มีหนังสือแปลประเภทนิสสยะ ไม่น้อยกว่าสามหรือสี่ฉบับ

หนึ่ง นอกจากคัมภีร์แปลประเภทนิสสยะแล้ว ยังมี คัมภีร์ปกิณกะต่าง ๆ เช่น คัมภีร์ประเภทคณฐี (อธิบาย ศัพทวิทยา) คัมภีร์ประเภทวินิจฉัยที่เกี่ยวกับเนื้อหาพระอภิธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวกับเนื้อหาปฏิฐานอันได้ชื่อว่าเป็นนัยที่ยากและลึกซึ้งที่สุดและที่เกี่ยวกับเนื้อหาว่าด้วยวิธีของนามรูปอีกจำนวนมาก

การที่นักศึกษาในยุคหลัง ๆ สามารถเข้าใจเนื้อหาพระอภิธรรมอันลึกซึ้งได้อย่างง่ายดายค่านั้น เป็นผลสืบเนื่องมาจากการเขียนตำราพระอภิธรรมไว้ในสมัยกุนของตนเอง

การทำสังคายนาครั้งที่ ๕ กับการสอบพระปริยัติธรรม

เกี่ยวกับความเจริญรุดหน้าด้านการศึกษาพระอภิธรรมในสมัยกุนของนี้ มีความสัมพันธ์กับสิ่ง ๒ ประการ คือ

๑. การทำสังคายนาครั้งที่ ๕

๒. การสอบพระปริยัติธรรม

พุทธศักราช ๒๔๑๔ พระเจ้ามินดงมหาราช กษัตริย์กรุงมณฑล ได้ทรงมีพระกระแสรับสั่งนิมนต์พระเถระทั้งหลายผู้ทรงคุณวุฒิให้ตรวจสอบชำระพระไตรปิฎก อรรถกถา ฉบับบาลี เสร็จแล้วรับสั่งให้ช่างจารีกลงบนแผ่นศิลา ทรงประกาศยกย่องงานนี้เป็นการทำสังคายนา พระพุทธพจน์ครั้งที่ ๕ (ก่อนหน้านี้นี้ทางการสงฆ์พม่ายอมรับเฉพาะครั้งที่ ๑-๓ ซึ่งทำที่อินเดียและครั้งที่ ๔ ซึ่งทำที่ศรีลังกา) จากการตรวจสอบชำระพระพุทธพจน์ในครั้งนี้นำให้พม่าได้มีโอกาสปรับปรุงแก้ไขบทปาฐะที่พิรุชบกพร่อง ในคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ที่สืบทอดกันมาเป็นเวลานานกว่าสองพันปี และได้พระคัมภีร์ที่มาตรฐานสมบูรณ์ ซึ่งมีอิทธิพลต่อการเผยแพร่พระปริยัติศาสนาในประเทศพม่ายุคปัจจุบันอย่างใหญ่หลวง

ในส่วนของการสอบพระปริยัติธรรมนั้น เริ่มจัดอย่างเป็นระบบ ในสมัยอังวะยุคกลาง คือในสมัยของพระเจ้าตาห่วนมหาราช (พ.ศ. ๒๑๗๒-๒๑๘๑) ได้มีการจัดสอบพระปริยัติธรรมเป็นครั้งแรก แต่ก็นับว่ายังทำกันอยู่เฉพาะ

ในวงแคบ ไม่ค่อยแพร่หลายออกสู่วงกว้าง กระทั่งถึงรัชกาลของพระเจ้าตะเทเพนังคันทะมหาธาธา (พ.ศ.๒๒๕๙-๒๒๗๖) จึงได้มีการรณรงค์ให้มีการจัดสอบพระปริยัติธรรมกันอย่างจริงจัง จากนั้นมากระทั่งถึงสมัยขุนของการจัดสอบพระปริยัติธรรมได้รับการส่งเสริมเป็นทวีคูณจากบรมกษัตริย์ผู้ใฝ่ในการพระศาสนา (ในการสอบสมัยขุนของนั้น ยังเป็นการสอบปากเปล่าอยู่ ยังไม่มีข้อเขียน ในขณะที่สอบจะมีพระเจ้าแผ่นดิน พระราชินี อุปราชและอมาตย์ ข้าราชการบริพารมาร่วมนั่งฟังอยู่ด้วย)

พระอภิธรรมได้รับการบรรจุเข้าไปในหลักสูตรพระปริยัติธรรม ในฐานะเป็นวิชาเอกที่มีความสำคัญมากวิชาหนึ่ง และเป็นวิชาที่มีนักศึกษาเพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อย ๆ

หลักสูตรพระไตรปิฎกตามแบบประเพณี

สิ่งที่ควรทราบอีกอย่างหนึ่งคือระบบการจัดหลักสูตรการเรียนการสอนพระไตรปิฎกตามแบบประเพณีที่ถือต่อ ๆ กันมา ดังจะเห็นได้ว่าพระมหาเถระสมัยโบราณ ได้ให้ความสำคัญเป็นอย่างมากแก่ฐานะหน้าที่ ๒ ประการ คือ คณธรรและวิปัสสนาธุระ ที่พระพุทธองค์ได้ทรงประทาน

ไว้ให้แก่พระสงฆ์สาวก ท่านเหล่านั้น มีอุดมคติว่า “การศึกษาคัมภีร์ของท่านที่จะสามารถสืบทอดพระพุทธศาสนาได้” “การศึกษาปริยัติเป็นรากฐานอันสำคัญของการปฏิบัติ” “ผู้ที่เชี่ยวชาญปริยัติ ย่อมปฏิบัติได้เร็วกว่าคนทั่ว ๆ ไป” จึงได้พยายามจัดให้มีการเรียนการสอนพระไตรปิฎกโดยตรง เพื่อให้จะให้เข้าถึงคำสอนของพระพุทธองค์อย่างแท้จริง แต่ก็มีปัญหาอยู่ที่ว่า พระไตรปิฎกนั้นมีจำนวนเนื้อหามาก (พระไตรปิฎกพม่า แบ่งเป็น ๔๐ เล่ม ส่วนพระไตรปิฎกไทยแบ่งเป็น ๔๕ เล่ม) นับว่าเป็นการยากที่จะนำเอาพระไตรปิฎกทั้งหมดที่มานี้มาจัดเป็นหลักสูตรเรียนในระยะเวลาไม่กี่ปี ดังนั้น พระเถระทั้งหลาย จึงได้มีมติร่วมกัน ให้มีหลักสูตรบาลีพระไตรปิฎก ดังนี้ คือ :-

๑. สายพระวินัยปิฎก ใช้วินัยปิฎกทั้งหมด (๕ กัมภีร์ ๕ เล่ม)

๒. สายพระสูตร มี ๓ กัมภีร์ (คือทีฆนิกาย ๓ เล่ม)

๓. สายพระอภิธรรม อภิธรรมปิฎกทั้งหมด (๗ กัมภีร์ ๑๒ เล่ม)

รวมหนังสือแบบเรียนพระไตรปิฎกทั้งหมดเป็นคัมภีร์ ๑๕ คัมภีร์ นับเป็นเล่มได้ ๒๐ เล่ม (ยกเว้นมัชฌิมนิกาย สังยุตตนิกาย อังคุตตรนิกาย และขุททกนิกาย)

หลักสูตรพระไตรปิฎกนี้ได้รับการสืบทอดกันต่อ ๆ มา โดยใช้ระยะเวลาเล่าเรียนไม่เท่ากัน สุดแล้วแต่เหตุปัจจัยของแต่ละคน คือบางคนหัวดีมีความขยันเป็นพิเศษก็สามารถเรียนจบภายในระยะเวลาเพียง ๕ ปี บางคนหัวสมองปานกลาง ก็จะใช้เวลาเรียนประมาณสิบปีถึงจะจบ หลักสูตรนี้ได้รับยกย่องให้เป็นหลักสูตรชั้นสูง คือชั้น ตีปิฎกพระของคณะสงฆ์มาปัจจุบัน

อนึ่ง สาเหตุที่ท่านกำหนดเฉพาะ ๑๕ คัมภีร์ (๒๐ เล่ม) เท่านั้น เป็นหลักสูตร ก็เนื่องจากว่า คัมภีร์พระไตรปิฎกดังกล่าวมีเนื้อหาที่ครอบคลุมกว่าพระไตรปิฎกนิกายอื่น ๆ หมายความว่า เมื่อเรียนคัมภีร์ทั้ง ๑๕ คัมภีร์ดังกล่าวจบแล้ว ย่อมมีความรอบรู้หลักวิชาการพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี ดังนั้น เมื่อได้รู้หลักวิชาการที่สำคัญอันเป็นแก่นของศาสนาแล้ว คัมภีร์พระไตรปิฎกนิกายที่เหลือก็สามารถนำมาเป็นหนังสืออ่านเสริมนอกหลักสูตรได้โดยไม่ยาก

สรุปว่า เมื่อพระภิกษุได้เรียนประเภทของศีลประเภทของพิธีสังฆกรรมต่าง ๆ จากหลักสูตรสายวินัยปิฎกแล้ว ก็ย่อมเป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ มีความรอบรู้ในพระวินัยบัญญัติ ตลอดถึงสังฆกรรมต่าง ๆ ที่สงฆ์พึงกระทำ

สำหรับหลักสูตรฝ่ายสุดตันตปิฎกนั้น ที่ท่านเลือกเอาคัมภีร์ทีฆนิกาย เพราะเห็นว่าทีฆนิกาย เป็นคัมภีร์ที่มีเนื้อหากล่าวถึงพุทธวาทะชั้นพื้นฐาน โดยมีการเปรียบเทียบกับวาทะหรือลัทธิอื่น ๆ เช่น ลัทธิพราหมณ์ ตลอดถึงกฎระเบียบของสังคมต่าง ๆ ที่มนุษย์ควรปฏิบัติ กล่าวสั้น ๆ ก็คือ เพื่อให้ให้นักศึกษาได้มีโอกาสเรียนรู้วิชาศาสนาเปรียบเทียบกับวิชาสังคมศึกษานั้นเอง

ในการเลือกพระอภิธรรมเป็นหลักสูตรนั้น มีเหตุผลดังนี้คือ เนื่องจากวิชาพระอภิธรรมเป็นวิชาที่ว่าด้วยธรรมชาติหรือสภาวะธาตุแท้ของสิ่งต่าง ๆ ที่เรียกว่านามรูป ไม่ว่าจะเป็นสิ่งมีชีวิตหรือไม่มีชีวิต ดังนั้น ถ้าหากนักศึกษาได้มีโอกาสศึกษาพระอภิธรรมจนเข้าใจแล้ว ก็จะสามารถประกาศธรรมของพระพุทธองค์ได้อย่างมั่นใจ

หลักสูตรบาลีพระไตรปิฎกข้างต้น หากจะเทียบกับวิชาสมัยใหม่ก็อาจจะเทียบตามเนื้อหาวิชาได้ดังนี้ :-

๑. วินัยปิฎก เท่ากับวิชากฎหมาย หรือนิติศาสตร์
๒. สุตตันตปิฎก เท่ากับวิชาสังคม, พุทธศาสตร์, รัฐศาสตร์
๓. อภิธรรมปิฎก เท่ากับวิชาวิทยาศาสตร์

อนึ่ง การนำเรื่องการจัดหลักสูตรมากล่าวไว้ ณ ที่นี้มีจุดประสงค์เพื่อจะให้ทราบถึงบทบาทในส่วนของพระอภิธรรมว่าเป็นวิชาแขนงหนึ่งที่มีความสำคัญต่อวิทยาการในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมากมาแต่ยุคโบราณทีเดียว

พระอภิธรรมในยุคปัจจุบัน

นับแต่อาณาจักรกบองเสื่อมอำนาจลง กระทั่งยุคปัจจุบันการศึกษาพระอภิธรรมในประเทศพม่าก็ใช้ว่าจะลดน้อยถอยลง ดังจะเห็นว่า ได้มีคัมภีร์ที่อธิบายพระอภิธรรมด้วยภาษาบาลี ที่เขียนขึ้นในช่วงร้อยปีที่ผ่านมา เช่น คัมภีร์ปรมัตถทีปนีฎีกาและอังคุฎีกา ส่วนคัมภีร์ที่เขียนด้วยภาษาพม่า นั้น มีจำนวนมากมาย

ในส่วนของการจัดหลักสูตรของคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบัน กล่าวได้ว่าไม่มีหลักสูตรชั้นไหนเลยที่ไม่บรรจุวิชา

พระอภิธรรมไว้ บางชั้นมีวิชาพระอภิธรรมถึง ๒-๓ วิชา ตามข้อมูลทีกล่าวมานี้พอจะสรุปได้ว่า พระอภิธรรมนั้นมีความสำคัญที่ควรจะศึกษาเป็นอย่างมาก และชาวพม่ามีทัศนคติที่ดีมากต่อพระอภิธรรม ไม่มีใครเลยที่จะมานั่งวิตกกังวลว่า “พระอภิธรรมเป็นพุทธพจน์แท้หรือไม่”

คัมภีร์พระอภิธรรมภาษาบาลีที่รจนาน ในประเทศพม่า

ประเทศพม่าหรือมรรมรัฐ ได้ชื่อว่าเป็นประเทศพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท ที่มีความเป็นเลิศในวิชาการในด้านพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งสาขาพระอภิธรรมปิฎก นับแต่อดีตถึงปัจจุบัน ประเทศพม่าสามารถผลิตนักวิชาการสาขาพระอภิธรรมได้เป็นจำนวนมาก นักอภิธรรมเหล่านั้นมีความเชี่ยวชาญภาษาบาลี และมีศักยภาพสูง สามารถรจนาคัมภีร์ที่เกี่ยวกับเนื้อหาพระอภิธรรมเป็นภาษาบาลีได้ ดังจะเห็นได้จากหลักฐานที่เป็นเอกสารตำราวิชาการสาขาพระอภิธรรมนั้นมีจำนวนมากที่สุดในโลก โดยเฉพาะในส่วนที่เป็นภาษาบาลีนั้น มีจำนวนถึง ๔๓ คัมภีร์ ซึ่งเรียงตามลำดับ พ.ศ. ได้ดังนี้ :-

คัมภีร์อภิธรรมที่รจนานในพม่า

ปี ๒๕๔๒

๘๑

ลำดับ	ชื่อคัมภีร์	ชื่อผู้แต่ง	พ.ศ.
๑.	ปรมตถพิณฑุ	พระเจ้าจัสสว่า	๑๗๗๗-๑๗๘๒
๒.	อฏฐาสาตินิโยชนา	พระญาณกิตติเถระ	๑๘๘๓
๓.	สมโมหวิโนทนีโยชนา	พระญาณกิตติเถระ	๑๘๘๓
๔.	สงเขปวณฺณนาฎีกา	พระสัทธัมมโชติपालเถระ	๑๘๘๘
๕.	นามจารทีปก	พระสัทธัมมโชติपालเถระ	๑๘๘๘
๖.	มณีสารมณฺชุสาฎีกา	พระอริยวงศ์	๒๐๑๑
๗.	มณิทีปฎีกา	พระอริยวงศ์	๒๐๑๑
๘.	มรฺุสสารตฺถทีปนีฎีกา	พระอานันทเถระ	๒๐๕๓

ลำดับ	ชื่อคัมภีร์	ชื่อผู้แต่ง	พ.ศ.
๕.	อภิขมมนยปกาสนี	ไม่ปรากฏ	ไม่ปรากฏ
๑๐.	อเนกคุณสารที่ปฐีกา	พระมหาสุวรรณทีปะ	๒๐๕๓
๑๑.	ปญฺจนสารที่ปฐีกา	พระสัทธัมมาลังการะ	๒๑๒๔
๑๒.	ธาตุกถากฎีกาวงฺฆนา	พระดีโลกคุรุ	๒๑๔๘
๑๓.	ธาตุกถาอนุฎีกาวงฺฆนา	พระดีโลกคุรุ	๒๑๔๘
๑๔.	ขมกวงฺฆนาฎีกา	พระดีโลกคุรุ	๒๑๕๘
๑๕.	ปญฺจนวงฺฆนาฎีกา	พระดีโลกคุรุ	๒๑๕๘
๑๖.	วิสตีวงฺฆนาปาจ	พระมุนินทโฆสสะ	๒๑๗๒
๑๗.	ธาตุกถาโยชนา	พระสารทสฺสี	๒๒๗๖

ลำดับ	ชื่อคัมภีร์	ชื่อผู้แต่ง	พ.ศ.
๑๘.	ปัจจัยตถุปปกาสนี	พระขัมพพุทธชะ	๒๓๖๓
๑๙.	ปัจจัยขมณูปกาสนี	พระขัมพพุทธชะ	๒๓๖๔
๒๐.	รูปเภทปกาสนี	พระขัมพพุทธชะ	ไม่ปรากฏ
๒๑.	รูปวิภาค	ไม่ปรากฏ	ไม่ปรากฏ
๒๒.	อภิธัมมตถสทคหทีปนี	พระสีลาจารย์	๒๓๔๔
๒๓.	สุจิตตาลงการ	ไม่ปรากฏ	ไม่ปรากฏ
๒๔.	อภิธัมมตถสทคหคณฺฐีปท	ไม่ปรากฏ	ไม่ปรากฏ
๒๕.	ปรมตถทีปนีฎีกา	พระญาณเมธระ (แลศีลยาตอ)	๒๔๔๐
๒๖.	ยมกวิสัชชนา	พระญาณเมธระ (แลศีลยาตอ)	๒๔๕๔

ลำดับ	ชื่อคัมภีร์	ชื่อผู้แต่ง	พ.ศ.
๒๗.	ปฎิฐานุเทศทีปนี	พระญาณเถระ (แลเลิศยาตอ)	๒๔๕๔
๒๘.	ปรมตถอนุทีปนี	พระญาณเถระ (แลเลิศยาตอ)	๒๔๕๔
๒๙.	องฺกุรฎีกา	พระวิมลเถระ	๒๔๔๘
๓๐.	อภิธมฺมตถอนุภาวินี	พระสาครเถระ	๒๔๕๒
๓๑.	อภิธมฺมตถสงคฺหวินิจฺฉย	พระเมธาสิริเถระ	๒๔๕๔
๓๒.	มหาอตุลฎีกา	พระนาคินทสามิเถระ	๒๔๕๗
๓๓.	ปรมตถวิโสธนีภินวฎีกา	พระทีปมาลาเถระ	ไม่ปรากฏ
๓๔.	อภิธมฺมตถวิภาวินีโยชนา	พระญาณินทเถระ	๒๔๖๑
๓๕.	อภิธมฺมตถสงคฺหไซติกาฎีกา	พระนันทมาลาเถระ	๒๔๖๒

ลำดับ	ชื่อคัมภีร์	ชื่อผู้แต่ง	พ.ศ.
๓๖.	อภิธรรมตตสคทวินิจฺจนยฎีกา	พระปัญญาโชตเถระ	๒๔๖๒
๓๗.	อภิธรรมตตสคทวิกาถินี	ไม่ปรากฏ	ไม่ปรากฏ
๓๘.	อภิธรรมตตวิภาวีนีโยชนา	อุกวิ (อุเชวมง)	ไม่ปรากฏ
๓๙.	อภิธรรมตตวิภาวีนีปทโยชนา	ไม่ปรากฏ	ไม่ปรากฏ
๔๐.	อภิธรรมตตสคทโยชนา	อุโสมะ (อุตาไส)	ไม่ปรากฏ
๔๑.	อภิธรรมตตสคทโยชนา	อุกวิ (อุเชวมง)	ไม่ปรากฏ
๔๒.	กถุญาณฎีกา	พระกัลยาณเถระ	ไม่ปรากฏ
๔๓.	ปรมตตสคท	พระวิสุทธเถระ	๒๔๗๑

นอกจากคัมภีร์ภาคภาษาบาลีดังกล่าวแล้ว ยังมีคัมภีร์ประเภทนิสสยะ (แปลบาลีเป็นภาษาพม่า โดยคำต่อคำ) อีก ๑๑๒ คัมภีร์ ซึ่งในบรรดากลุ่มคัมภีร์นิสสยะเหล่านี้ เฉพาะคัมภีร์นิสสยะของอภิธัมมัตถสังคหะนั้น ในหนังสือปฏิกัตต่อตะไมระบุว่า มีถึง ๒๒ ฉบับ

นอกจากนี้ ยังมีคัมภีร์อธิบายพระอภิธรรมด้วยภาษาพม่าประเภทเบ็ดเตล็ด ซึ่งเริ่มมีปรากฏตั้งแต่ ปี พ.ศ. ๒๑๒๑ มาถึงยุคปัจจุบัน ประมาณ ๑๗๐ กว่าคัมภีร์ ซึ่งเมื่อรวมทั้งที่เป็นภาคภาษาบาลี ภาคคำแปลนิสสยะและภาคอธิบายเบ็ดเตล็ดแล้ว ยังมีคัมภีร์ที่เกี่ยวกับพระอภิธรรมทั้งหมดประมาณ ๓๐๐ กว่าคัมภีร์ นับว่าเป็นแหล่งรวมคัมภีร์อภิธรรมที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในโลก.

การศึกษาพระอภิธรรมในประเทศไทย

โดย มนัส จอคพิมาย

การศึกษาพระอภิธรรมในประเทศไทย มีการศึกษา ตั้งแต่ปี ๒๔๕๔ โดยพระสังฆมโชติกัมมาจริยะ อาจารย์ จากประเทศพม่า ซึ่งสมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภเถระ) อาราธนามาเป็นอาจารย์สอน มีการแบ่งชั้นเรียนเป็น ๕ ชั้น คือ

ชั้นจุฬอภิรัชฌมิกะตรี-โท-เอก เรียนชั้นละ ๖ เดือน รวม ๑ ปี ๖ เดือน ก็จบชั้นจุฬอภิธรรม

ชั้นมัชฌิมอภิรัชฌมิกะตรี-โท-เอก เรียนชั้นละ ๑ ปี รวม ๓ ปี

ชั้นมหาอภิรัชฌมิกะตรี-โท-เอก เรียนชั้นละ ๑ ปี รวม ๓ ปี

เรียนจบชั้นมหาอภิรัชฌมิกะเอก เรียกว่าจบอภิธรรม บัณฑิต รวมทั้งหมดการเรียน ๗ ปี ๖ เดือน จบอภิธรรม บัณฑิต

อภิธรรมที่พระอนุรุทธาจารย์รวบรวมแต่งทั้งหมดมี ๕ ปริจเฉท ทางคณะสงฆ์จัดเป็นหลักสูตรเปรียญธรรม

๘ ประโยค ผู้ที่เรียน ๘ ประโยค จะต้องเรียนทั้งหมด ๘ ปริจเฉท นักศึกษามีทั้งพระภิกษุสามเณร แม่ชี และประชาชนทั่วไป ศึกษาจบหลักสูตรแล้วหลายพันคน กำลังศึกษาอยู่อีกจำนวนไม่น้อย ปัจจุบันมีสำนักศึกษาทั่วประเทศถึง ๗๒ สาขา

ส่วนประวัติความเป็นมา ขอสรุปจากบทความที่ พระครูสังวรสมาธิวัตร ได้เรียบเรียงไว้ ดังต่อไปนี้

ในประเทศไทย เมื่อ พ.ศ. ๑๘๐๐ สมัยกรุงสุโขทัย เป็นราชธานี ได้รับคัมภีร์อภิธรรมมัตตสังคหะ จากลังกามา ศึกษาเล่าเรียนกัน นับแต่ในพระราชสำนักจนถึงพุทธบริษัททั่วไป พระยาสิทธิไทย รัชกาลที่ ๕ แห่งวงศ์พระร่วง ได้ศึกษาพระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกา รวมทั้งคัมภีร์อภิธรรมมัตตสังคหะด้วย จนทรงสามารถรจนาคัมภีร์ไตรภูมิพระร่วง ว่าด้วยปรมัตถธรรม จิต เจตสิก รูป นิพพาน และได้ใช้คาถาในคัมภีร์อภิธรรมมัตตสังคหะ เป็นบทสวดในงานศพ ตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยา จนกระทั่งถึงสมัยกรุงเทพมหานคร จนเป็นประเพณีสวดพระอภิธรรม สวดสังคหะในงานศพสืบมาจนถึงปัจจุบันนี้

พ.ศ. ๒๔๗๕ อันเป็นปีเปลี่ยนการปกครองจาก สมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข พระภวานาภิรามเถระ (อาจารย์สุข ปวโร) สำนักกรรมฐานคณะ ๕ วัดระฆังโฆสิตาราม บางกอกน้อย ธนบุรี ได้จาริกไปศึกษาค้นคว้าอิทธิธรรมและ วิปัสสนาธุระ ได้ปฏิบัติสมถกรรมฐานวิปัสสนากรรมฐาน ในสำนักต่าง ๆ แล้ว ในขณะที่เดินทางไปศึกษาค้นคว้าใน สำนักต่าง ๆ นั้น ได้พบอุบาสกชาวพม่าคนหนึ่งชื่อนายสาย สายเกษม อ่านเขียนภาษาไทยได้ดี มีความรู้แตกฉานใน ด้านพระอภิธรรม ได้ผ่านการศึกษาในสหภาพพม่า จึงได้ เชิญให้มาสอนพระอภิธรรม ณ วัดระฆังโฆสิตาราม บางกอกน้อย ธนบุรี

วัดระฆังโฆสิตารามได้สร้างโรงเรียนมโนธรรมขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๐ เพื่อเปิดสอนพระอภิธรรม ดำเนินการ สอนโดยนายสาย สายเกษม หรือ อาจารย์ ส. สายเกษม ได้วางหลักสูตรการสอน พิมพ์ออกเป็นเล่มหนังสือใหญ่ ๒ เล่ม คือ

๑. พระอภิธรรมพิศดาร เล่ม ๑ อธิบายโดยย่อ และ ตั้งปัญหาถามตอบอภิธรรมมัตถสังคหะ ปริจเฉทที่ ๑-๕

๒. พระอภิธรรมพิศดาร เล่ม ๒ อธิบายโดยย่อ ตั้งปัญหาถามตอบอภิธรรมมัตถสังคหะ ปริจเฉทที่ ๖-๘ มีผู้สนใจมาศึกษาเล่าเรียนพระอภิธรรมเป็นจำนวนมาก จบการศึกษาไปหลายรุ่น อาจารย์ ส. สายเกษม ทำการสอนอยู่ประมาณ ๒ ปีเศษ ก็ล้มป่วยลง จนกระทั่งถึงแก่กรรมลงด้วยอาการสงบ ท่ามกลางความอาลัยของคณะศิษย์พระอภิธรรม

คณะศิษย์พระอภิธรรมจึงพากันไปศึกษาพระอภิธรรม และปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ในสำนักพระอาจารย์ ภัททันตวิลาส ฦ วัดปรกพม่า ถนนตก เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร

พระภวานาภิรามเถระ (สุข ปวโร) ได้รับความรู้เรื่องพระอภิธรรมจากอาจารย์ ส. สายเกษม และเรื่องวิปัสสนากรรมฐาน ฦ วัดมหาธาตุ ฯ วัดสามพระยาพุทธสมาคมแห่งประเทศไทย กรุงเทพมหานคร เห็นว่าวิชาอภิธรรมยังมีอีกมาก ต้องอาศัยความรู้จากอาจารย์ทางสหภาพพม่า จึงเข้านมัสการขอประทานกราบเรียนพระพิมลธรรม สังฆมนตรีว่าการองค์การปกครอง ให้ช่วยอาราธนาพระอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญพระอภิธรรมจากสหภาพพม่ามาอบรมสั่งสอน

พระพิมลธรรม (อาจ อาสภเถร) วัดมหาธาตุ ฯ สังฆมนตรีว่าการองค์การปกครองในสมัยนั้น ได้พิจารณาเห็นว่า พระพุทธศาสนาในประเทศไทย เจริญรุ่งเรืองด้านปริยัติศาสนา เฉพาะพระวินัยและพระสูตร เป็นส่วนมาก ส่วนพระอภิธรรมไม่เจริญแพร่หลาย ด้านปฏิบัติศาสนาก็มีแต่สมถะเป็นส่วนมาก การปฏิบัติวิปัสสนายังมีเป็นส่วนน้อย

ถ้าได้มีการส่งเสริมให้มีการศึกษาพระอภิธรรม และปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานให้เจริญรุ่งเรืองมั่นคงในประเทศไทย คงจะเป็นประโยชน์แก่การปกครองคณะสงฆ์ไทยเป็นอย่างมาก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๒ พระพิมลธรรม ได้อาราธนาพระอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิฝ่ายพระอภิธรรม และฝ่ายวิปัสสนากรรมฐาน มาสอนในประเทศไทย จากรัฐบาลสหภาพพม่า รัฐบาลสหภาพพม่าได้จัดสมณทูตมาเป็นพระอาจารย์สอนในประเทศไทย ดังนี้

๑. พระสัทธัมมโชติกัมมาจริยะ สอนพระอภิธรรม ณ วัดระฆังโฆสิตาราม ธนบุรี

๒. พระเตชินทัมมาจริยะ สอนพระปรมัตถ์ ณ วัดสามพระยา และวัดมหาธาตุ ฯ กรุงเทพมหานคร

๓. พระอาสภเถระ วิปัสสนาจริยะ สอนวิปัสสนากรรมฐาน วัดมหาธาตุ ฯ กรุงเทพมหานคร

๔. พระอินทวังสะ วิปัสสนาจริยะ ผู้ช่วยสอน
วิปัสสนากรรมฐาน วัดมหาธาตุ ฯ กรุงเทพมหานคร

เมื่อคราวที่พระพิมลธรรม ได้ไปร่วมฉันทฐุสังคายนา
ในสหภาพพม่า ได้ดูงานด้านคันถธุระ วิปัสสนาธุระ และ
การศึกษาพระไตรปิฎกอย่างมั่นคงมีผู้ทรงจำพระไตรปิฎก
ได้โดยเฉพาอย่างยิ่ง เรียนพระอภิธรรมมัตตสังคหะเป็น
พื้นฐานเบื้องต้น และการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานอย่าง
มั่นคง เมื่อกลับมาสู่ประเทศไทยแล้ว จึงส่งพระภิกษุ
สามเณร มีพระเทพสิทธิมนี (พระมหาโชดก) เป็นหัวหน้า
ไปเรียนพระอภิธรรม และปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ใน
สหภาพพม่า เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕

พระสัทธัมมโชติกธัมมาจริยะ ได้ดำเนินการสอน
พระอภิธรรม ณ วัดระฆังโฆสิตารามเจริญก้าวหน้า ได้ตั้ง
อภิธรรมมหาวิทยาลัยขึ้น ได้วางหลักสูตรเป็น ๕ ชั้นดังนี้คือ

ชั้นที่ ๑ เรียกว่า ชั้นจุฬอภิชัมมิกะตรี ใช้คัมภีร์
อภิธรรมมัตตสังคหะ ปริจเฉทที่ ๑-๒-๖ เป็นหลักสูตร

ชั้นที่ ๒ เรียกว่า ชั้นจุฬอภิชัมมิกะโท ใช้คัมภีร์
อภิธรรมมัตตสังคหะ ปริจเฉทที่ ๓-๗ เป็นหลักสูตร

ชั้นที่ ๓ เรียกว่า ชั้นจุฬอภิชัมมิกะเอก ใช้คัมภีร์
ธัมมสังคณีมาติกา เป็นหลักสูตร

ชั้นที่ ๔ เรียกว่า **ชั้นมัชฌิมอภิธัมมิกะตรี** ใช้
คัมภีร์อภิธัมมัตถสังคหะ ปริจเฉทที่ ๔-๕ เป็นหลักสูตร

ชั้นที่ ๕ เรียกว่า **ชั้นมัชฌิมอภิธัมมิกะโท** ใช้
คัมภีร์อภิธัมมัตถสังคหะ ปริจเฉทที่ ๘-๙ เป็นหลักสูตร

ชั้นที่ ๖ เรียกว่า **ชั้นมัชฌิมอภิธัมมิกะเอก** ใช้
คัมภีร์ธาตุกถา เป็นหลักสูตร

ชั้นที่ ๗ เรียกว่า **ชั้นมหาอภิธัมมิกะตรี** ใช้คัมภีร์
มูลยมก, ขันธยมก เป็นหลักสูตร

ชั้นที่ ๘ เรียกว่า **ชั้นมหาอภิธัมมิกะโท** ใช้คัมภีร์
อายตনยมก, ธาตุยมก, และสัจจยมก เป็นหลักสูตร

ชั้นที่ ๙ เรียกว่า **ชั้นมหาอภิธัมมิกะเอก** ใช้คัมภีร์
มหาปัญญาาน เป็นหลักสูตร

ต้องใช้เวลาศึกษา ๗ ปี ๖ เดือน

ได้มีการเปิดสำนักเรียนพระอภิธรรมสาขาในต่างจังหวัด
ทั่วประเทศ ประมาณ ๕๐ สำนัก พระสัทธัมมโชติก
ธัมมาจริยะ ได้อำนวยการสอนอยู่ ๑๒ ปี ก็ได้อาพาธ
จนมรณภาพ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๕ คณะศิษย์ จึงก่อตั้งมูลนิธิ
“สัทธัมมโชติกะ” ขึ้นเป็นอนุสรณ์และดำเนินการก่อตั้ง

อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย วัดมหาธาตุ ฯ กรุงเทพมหานคร
 ขึ้นอีกสำนักหนึ่ง

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ คณะกรรมการมูลนิธิ “สัทธัมม
 โชติกะ” และคณะศิษย์พระอาจารย์สัทธัมมโชติกธัมมา
 จริยะ ได้ประชุมกัน ณ สำนักธรรมวิจย มหาจุฬาลงกรณ
 ราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ วัดมหาธาตุ ฯ
 กรุงเทพมหานคร ปรีกษาหารือเพื่อก่อตั้งสำนักเรียนพระ
 อภิธรรมขึ้นที่วัดมหาธาตุ ฯ อีกแห่งหนึ่ง ในที่ประชุมได้
 ลงมติเป็นเอกฉันท์ให้ดำเนินการดังนี้

ขออนุญาตตั้งอภิธรรมโชติกะวิทยาลัย ณ วัด
 มหาธาตุ ฯ

พ.ศ. ๒๕๐๐ พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระธรรม
 รัตนากร อธิบดีสงฆ์ วัดมหาธาตุ ฯ ประกอบพิธีเปิดป้าย
 อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย โดยมี

พระธรรมรัตนากร	เป็นเจ้าสำนัก
พระพิมลธรรม	เป็นผู้อำนวยการ
พระเทพสิทธิมุนี	เป็นเลขานุการ
พระครูสังวรสมาธิวัตร	เป็นฝ่ายบริหาร
พระอาจารย์ทองแบน สุทฺธสีโล	เป็นอาจารย์ใหญ่

รับนักศึกษาทั้งพระภิกษุ สามเณร แม่ชี อุบาสก อุบาสิกา ใช้หลักสูตรอธิธัมมัตถสังคหะ ๕ ปริจเฉท และ พระอภิธรรมปิฎก ๑ คัมภีร์ พระสัทธัมมโชติธัมมา จริยะ แห่งอภิธรรมมหาวิทยาลัย วัดระฆังโฆสิตาราม เปิด สำนักเรียนสาขาต่างจังหวัดในส่วนภูมิภาค ๒๕ สำนัก ดำเนินการสอบไล่ปีละ ๒ ครั้ง คือ

ศึกษา ๖ เดือนแรก จึงจัดการสอบไล่ภาคแรก

ศึกษา ๖ เดือนหลัง จึงจัดการสอบไล่ภาคหลัง

พ.ศ. ๒๕๒๘ ทางมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประกาศรับอธิธัมมโชติกะวิทยาลัย เป็นหน่วยงานการศึกษาแผนกหนึ่งของมหาวิทยาลัย อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย จึงได้รับนามว่า

“อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”

และมีการดำเนินงานดังนี้

๑. ประสานงานกับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒. จัดพิมพ์หลักสูตรการศึกษาพระอภิธรรมทั้ง ๕ ชั้น
๓. จัดหาอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิมาเป็นอาจารย์ประจำชั้นเรียนพระอภิธรรมทั้ง ๕ ชั้น

๔. จัดการรับนักศึกษาทั้งพระภิกษุ สามเณร แม่ชี อุบาสก อุบาสิกา

๕. จัดหาอุปกรณ์การศึกษาต่าง ๆ เช่น กระดานดำ โต๊ะ เก้าอี้ เป็นต้น

๖. จัดการสอบไล่พระภิกษุธรรมปีละ ๒ ครั้ง คือ ภาคแรกและภาคหลัง

๗. จัดการประทานปริญญาบัตรและประกาศนียบัตรแก่นักศึกษาที่สอบไล่ได้ทุกปี

๘. ทำหนังสืออนุสรณ์อิทธิธรรม ตามโอกาสอันสมควร เพื่อประกาศผลงานของอิทธิธรรมโชติยะวิทยาลัย เผยแพร่พระอิทธิธรรมให้แก่ประชาชนพุทธบริษัทได้ทราบโดยทั่วกัน คณะกรรมการแห่งอิทธิธรรมโชติยะวิทยาลัย (อ.ช.ว.) จะพยายามดำเนินงานการศึกษาพระอิทธิธรรมให้เจริญก้าวหน้าไปทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อให้รู้สภาวะธรรมตามความเป็นจริง เป็นแนวทางแห่งการปฏิบัติ วิปัสสนากรรมฐานที่ถูกต้อง ให้เข้าถึงความแก่กล้า จนกว่าจะสำเร็จ มรรค ผล นิพพาน พ้นจากทุกข์ทั้งปวง ได้รับความสันติสุขอยู่ชั่วนิรันดร.

คัมภีร์อรรถกถา-ฎีกา

ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

อาจารย์พร รัตนสุวรรณ

ดำเนินการจัดพิมพ์ และคณะศิษย์จัดพิมพ์ต่อ

๒๕๒๙-๒๕๔๒ จำนวน ๘๙ เล่ม

เรียงตามลำดับคัมภีร์ ดังนี้

อรรถกถาพระวินัย ๕ เล่ม

๑. สมณฑปาสาทิกา ปฐมภาค
๒. สมณฑปาสาทิกา ทุตติยภาค
๓. สมณฑปาสาทิกา ตติยภาค
๔. กงฺขาวิตฺรณีอฎฺฐกถา
๕. วินยสงฺคหอฎฺฐกถา

อรรถกถาพระสูตร

ทีฆนิกาย ๓ เล่ม

๖. สุมงฺคตวิลาสินี สีสกฺขนฺทวคฺคอฎฺฐกถา
๗. สุมงฺคตวิลาสินี มหาวคฺคอฎฺฐกถา
๘. สุมงฺคตวิลาสินี ปาฎิกวคฺคอฎฺฐกถา

มัชฌิมนิกาย ๔ เล่ม

๙. ปปฺพจสุทฺถนึ มฺลปณฺณาสอฏฺฐกถา ปจฺมภาค
 ๑๐. ปปฺพจสุทฺถนึ มฺลปณฺณาสอฏฺฐกถา ทุติยภาค
 ๑๑. ปปฺพจสุทฺถนึ มชฺฌิมปณฺณาสอฏฺฐกถา
 ๑๒. ปปฺพจสุทฺถนึ อุปริปณฺณาสอฏฺฐกถา

สังยุตตนิกาย ๓ เล่ม

๑๓. สารตฺถปฺปกาสินี สคาถาวคฺคอฏฺฐกถา
 ๑๔. สารตฺถปฺปกาสินี นิทาน-ชนฺธวคฺคอฏฺฐกถา
 ๑๕. สารตฺถปฺปกาสินี สพายตฺน-มหาวคฺคอฏฺฐกถา

อังคุตตรนิกาย ๓ เล่ม

๑๖. มโนรตฺตปฺปฐมึ เอกกนิปาตอฏฺฐกถา
 ๑๗. มโนรตฺตปฺปฐมึ ทฺวัก-จตุกฺกนิปาตอฏฺฐกถา
 ๑๘. มโนรตฺตปฺปฐมึ ปฺลจก-เอกาทสฺกนิปาตอฏฺฐกถา

ขุททกนิกาย ๒๘ เล่ม

๑๙. ปรมตฺตโชติกา ขุทฺทกปาจอฏฺฐกถา
 ๒๐. ปรมตฺตทีปนี อุทานอฏฺฐกถา

๓๘. ชาตกอฏฺจกถา ทสมภาค
 ๓๙. สทฺธมฺมปฺปชฺโชติกา มหानิทฺเทสอฏฺจกถา
 ๔๐. สทฺธมฺมปฺปชฺโชติกา จูฬนิทฺเทสอฏฺจกถา
 ๔๑. สทฺธมฺมปฺปกาสินี ปฏฺฐิสมฺภิทามคฺคอฏฺจกถา ปจฺมภาค
 ๔๒. สทฺธมฺมปฺปกาสินี ปฏฺฐิสมฺภิทามคฺคอฏฺจกถา ทุคฺคิยภาค
 ๔๓. วิสฺสุทฺธชนฺวิลาสินี อปทานอฏฺจกถา ปจฺมภาค
 ๔๔. วิสฺสุทฺธชนฺวิลาสินี อปทานอฏฺจกถา ทุคฺคิยภาค
 ๔๕. มรฺุรตฺถวิลาสินี พุทฺธวํสอฏฺจกถา
 ๔๖. ปรมตฺถทีปนี จริยาปฎฺกอฏฺจกถา

อรรถกถาพระอภิธรรม ๕ เล่ม

๔๗. อฏฺฐสาลินีอฏฺจกถา
 ๔๘. สมฺโมหฺวินทนีอฏฺจกถา
 ๔๙. ปญฺจปกรณอฏฺจกถา
 ๕๐. ปญฺจ อภิธมฺมตฺถสงฺเขปอฏฺจกถาโย
 – อภิธมฺมมาวตาร
 – ปรมตฺถวินิจฺจนย
 – นามรูปปริจฺเฉท

- สจฺจสงฺเขป
- รูปารูปวิภาค

๕๑. อภิธมฺมตฺตสงฺคโห

ตโยอภิธมฺมตฺตสงฺคหฺนึฏฺฐิกา

- อภิธมฺมตฺตสงฺคหฺนึฏฺฐิกา
- อภิธมฺมตฺตวิภาวินีฏฺฐิกา
- สงฺเขปวณฺณนาฏฺฐิกา

ปกรณ์วิเสส ๖ เล่ม

- ๕๒. วิสฺสุทฺธิมคฺคปกรณ์ ปจฺมภาค
- ๕๓. วิสฺสุทฺธิมคฺคปกรณ์ ทุติยภาค
- ๕๔. เนตฺติ-เปฏฺฐโกปเทสปกรณ์
- ๕๕. มิตินุทฺตปณฺหปกรณ์
- ๕๖. มหาวิส ปจฺมภาค
- ๕๗. มหาวิส ทุติยภาค

อรรถกถาปกรณ์วิเสส ๒ เล่ม

- ๕๘. เนตฺติอฏฺฐกถา
- ๕๙. มิตินุทฺตปณฺหอฏฺฐกถา-ฏฺฐิกา

คัมภีร์ฎีกาฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ฎีกาพระวินัย ๗ เล่ม

- ๖๐. วชิรพุทธิฎีกา
- ๖๑. สารตถทีปนีฎีกา ปฐมภาค
- ๖๒. สารตถทีปนีฎีกา ทุตติยภาค
- ๖๓. สารตถทีปนีฎีกา ตติยภาค
- ๖๔. วิมตติวินทนีฎีกา ปฐมภาค
- ๖๕. วิมตติวินทนีฎีกา ทุตติยภาค
- ๖๖. กงฺขาวิตฺรณิปรุณณ-วินยตถมณฺชฺสากงฺขาวิตฺรณิอภิวนฎีกา

ฎีกาพระสูตร

ทีฆนิกาย ๕ เล่ม

- ๖๗. ลินตฺถปฺปกาสนี สีสกฺขนฺธวคฺคฎีกา
- ๖๘. ลินตฺถปฺปกาสนี มหาวคฺคฎีกา
- ๖๙. ลินตฺถปฺปกาสนี ปาถิกวคฺคฎีกา
- ๗๐. สารวุฒาสินี สีสกฺขนฺธวคฺคอภิวนฎีกา ปฐมภาค
- ๗๑. สารวุฒาสินี สีสกฺขนฺธวคฺคอภิวนฎีกา ทุตติยภาค

ฎีกาฆัษณินิกาย ๓ เล่ม

- ๗๒. ลีนตฺตปฺปกาสนี มุลปณฺณาสฎีกา ปจฺมภาค
- ๗๓. ลีนตฺตปฺปกาสนี มุลปณฺณาสฎีกา ทฺตติยภาค
- ๗๔. ลีนตฺตปฺปกาสนี มฆุณฺนิม-อุปฺริปณฺณาสฎีกา

ฎีกาสังยุตฺตนิกาย ๒ เล่ม

- ๗๕. ลีนตฺตปฺปกาสนี สํยุตฺตฎีกา ปจฺมภาค
- ๗๖. ลีนตฺตปฺปกาสนี สํยุตฺตฎีกา ทฺตติยภาค

ฎีกาอังคุตฺตนิกาย ๓ เล่ม

- ๗๗. สारตฺตมณฺชฺฐสา องฺคุตฺตรฎีกา ปจฺมภาค
- ๗๘. สारตฺตมณฺชฺฐสา องฺคุตฺตรฎีกา ทฺตติยภาค
- ๗๙. สारตฺตมณฺชฺฐสา องฺคุตฺตรฎีกา ตติยภาค

ฎีกาพระอภิธรรม ๗ เล่ม

- ๘๐. ฐมฺมสงฺกณฺนิมฺล-อนุฎีกา
- ๘๑. วิภงฺกมฺล-อนุฎีกา
- ๘๒. ปณฺจปกรณฺมฺล-อนุฎีกา

๘๓. อภิชนุมาวตารฎีกา ปจรมภาค
 ๘๔. อภิชนุมาวตารฎีกา ทุตติยภาค
 ๘๕. มณีสารมณชฎาสฎีกา ปจรมภาค
 ๘๖. มณีสารมณชฎาสฎีกา ทุตติยภาค

ฎีกาปกรณ์วิเสส ๓ เล่ม

๘๗. ปรมตถมณชฎา วิสุทฺธิมคฺคมหาฎีกา ปจรมภาค
 ๘๘. ปรมตถมณชฎา วิสุทฺธิมคฺคมหาฎีกา ทุตติยภาค
 ๘๙. เนตฺติฎีกา-เนตฺติวิภาวินี

มุลนิธิพร รัตนสุวรรณ

พ.ศ. ๒๕๔๒

ความในใจ

ของคณะผู้ตรวจการะคัมภีร์

และผู้อำนวยการ

พระศาสดาที่ยังทรงมีชีวิตอยู่

ผ่องผิว พัฒนประภาพันธุ์

พระพุทธเจ้าได้ตรัสกับพระอานนท์ก่อนจะเสด็จดับขันธปรินิพพานว่า “อานนท์ พวกเธอทั้งหลายอาจจะคิดว่า อีกไม่นานพระธรรมวินัยก็จักมีศาสดาล่วงลับไปแล้ว พระศาสดาของเราจักไม่มีแล้ว อานนท์ เธอทั้งหลายอย่าพึงเห็นอย่างนี้ ธรรมและวินัยอันใดซึ่งเราได้แสดงไว้แล้ว ได้บัญญัติไว้แล้วแก่เธอทั้งหลาย ธรรมและวินัยอันนั้น จักเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย โดยการล่วงไปของเรา”

ปรินิพพานสูตร ที.มหา. ๑๐/๑๗๘ ข้อ ๑๔๑

จากข้อความที่อ้างมานี้ แสดงให้เห็นว่า แม้พระพุทธเจ้าจะเสด็จดับขันธปรินิพพานไปนานแล้วถึง ๒,๕๐๐ กว่าปีก็ตาม ในเมื่อพระธรรมวินัยที่พระองค์ได้ทรงแสดงไว้ ได้ทรงบัญญัติไว้นั้นยังมีอยู่ ก็เปรียบเสมือนพระองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ และพระธรรมวินัยของพระองค์นั้นได้รับการรวบรวมและกลั่นกรอง จัดเป็นระเบียบ เป็นหมวดหมู่ เป็นประเภทเอาไว้เป็นอย่างดี และถ้าในสมัยใดจะมีความผันเพื่อน ความเลอะเลือน จำกัดมาอย่างผิดพลาด บันทึก

กันไว้ไม่ดีหรือมีคำสอนของศาสนาอื่นเข้ามาปะปน พระ
 อรหันต์ทั้งหลายในยุคนั้น ๆ ก็จะทำกรสังคายนาครั้งใหม่
 ซึ่งการสังคายนานี้ได้ทำกันมาครั้งแรกภายหลังพระพุทธเจ้า
 ประินิพพานได้ ๓ เดือน และต่อมาก็ยังได้ทำกันอีกหลาย
 ครั้ง เฉพาะที่ทำในประเทศอินเดีย ๓ ครั้ง ทำที่ประเทศ
 ลังกา ๒ ครั้ง คือครั้งที่ ๔ และที่ ๕ และครั้งที่ ๕
 ซึ่งทำเมื่อ พ.ศ. ๔๓๓ (บางแห่งว่าทำเมื่อ พ.ศ. ๔๕๒)
 นั้นก็ได้เริ่มจารึกลงในใบลาน พระไตรปิฎกทั้งหมดรวม
 ทั้งคัมภีร์อรรถกถา-ฎีกา และคัมภีร์อื่น ๆ อีกมากมาย
 ประเทศไทยได้นำสืบต่อมาจากประเทศลังกา แม้ประเทศ
 อื่น ๆ เช่น พม่า มอญ ลาว เขมร ก็ได้ด้นฉบับมาจาก
 ประเทศลังกาเช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้นพระไตรปิฎกและ
 คัมภีร์ต่าง ๆ ของประเทศเหล่านี้จึงมีข้อความเหมือนกัน
 ต่างกันแต่ในเรื่องตัวอักษรเท่านั้น คือคำบาลีที่เป็นพุทธ
 พจน์นั้นแม้จะเขียนด้วยอักษรที่ต่างกัน แต่เวลาอ่านเวลา
 ออกเสียง เสียงที่เปล่งออกมานั้นจะเหมือนกันทุกภาษา คือ
 ไม่ว่าจะเขียนด้วยอักษรของภาษาไทย แต่เวลาอ่านแล้ว
 ออกเสียงเหมือนกันทั้งสิ้น

อนึ่ง คัมภีร์พระไตรปิฎกพร้อมทั้งคัมภีร์อรรถกถา
 และฎีกา ตลอดทั้งคัมภีร์อื่น ๆ อีกมากมายนั้น เมื่อ พ.ศ.

๒๓๓๓ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๑ ก็ได้รับสั่งให้มีการสังคายนากันครั้งหนึ่ง ซึ่งในสมัยนั้นหลังจากที่ได้มีการชำระเสร็จเรียบร้อยแล้วก็ได้จารึกข้อความในคัมภีร์ทั้งหมดไว้ในใบลานโดยใช้อักษรขอม และต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระปิยมหาราช ก็ได้รับสั่งให้ปริวรรตอักษรขอมเป็นอักษรไทย และจัดพิมพ์เป็นเล่มหนังสือขึ้นเป็นครั้งแรก ต่อมาในรัชกาลที่ ๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้มีการปริวรรตคัมภีร์อรรถกถาต่าง ๆ เป็นอักษรไทย และจัดพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๒ แต่ก็ยังทำไม่หมด ยังคงมีเหลือเป็นใบลานและเป็นตัวอักษรขอมอีกมาก มาในปัจจุบันนี้ทางมหาวิทยาลัย ก็ได้จัดการปริวรรตและแปลเป็นภาษาไทยพิมพ์พระสูตรอรรถกถาแปลส่วนที่ยังค้างอยู่ออกมาหมดแล้ว และคัมภีร์ฎีกาบางเล่มก็ได้จัดพิมพ์ขึ้นมาอีกบ้างเป็นบางส่วน แต่คัมภีร์อรรถกถาที่เคยพิมพ์มานานแล้วตั้งแต่ปี ๒๔๖๒ นั้น ซึ่งบัดนี้กระดาษเก่ามากและผุด้วยนั้น ยังไม่เคยจัดพิมพ์ขึ้นมาใหม่เลย ยกเว้นแต่คัมภีร์โคที่ใช้เป็นหลักสูตรในการเรียนภาษาบาลี ก็ได้จัดพิมพ์ขึ้นใหม่หลายครั้ง ส่วนคัมภีร์พระไตรปิฎกนั้นจัดพิมพ์ขึ้นใหม่หลายครั้งหลายหน เพราะมีคณนิคมซื้อไปถวายวัดต่าง ๆ กันมาก

ถือว่าได้กุศลแรง ส่วนคัมภีร์อรรถกถานั้นไม่ค่อยมีคนนิยมซื้อ นอกจากพระหรือผู้ที่รู้ภาษาบาลีดี จะซื้อไปอ่าน ประกอบคัมภีร์พระไตรปิฎก เพราะคัมภีร์อรรถกถานั้นเป็นคัมภีร์อธิบายพระไตรปิฎก แต่เนื่องจากคนที่จะอ่านคัมภีร์นี้มีน้อยมาก ฉะนั้นหนังสือที่พิมพ์ไว้เมื่อ ๖๐ กว่าปีมาแล้วนั้นจึงยังมีเหลืออยู่มากแม้ในปัจจุบัน และราคาก็เท่ากับเมื่อสมัย ๖๐ กว่าปีมาแล้ว คือเล่มละ ๘ บาท ฉะนั้นคัมภีร์อรรถกถานี้จึงสมควรอย่างยิ่งที่จะได้มีการชำระขึ้นมาโดยการเทียบกับฉบับของพม่า ฉบับของลังกา และฉบับของประเทศอื่น ๆ อีก เพื่อให้มีการถูกต้องลงรอยเดียวกัน แล้วจัดพิมพ์ขึ้นมาใหม่

อนึ่ง การสังคายนาพระไตรปิฎกที่ทางคณะสงฆ์กำลังทำอยู่ในขณะนี้ที่ตำหนักวัดมหาธาตุนั้น ก็ทำเฉพาะพระไตรปิฎกเท่านั้น ไม่ได้ทำคัมภีร์อรรถกถา เหตุนี้ข้าพเจ้าจึงได้คิดทำคัมภีร์อรรถกถาขึ้น ซึ่งงานอันนี้ได้เริ่มเตรียมการมาตั้งแต่เดือนมิถุนายน ๒๕๒๕ โดยการจัดเตรียมสถานที่และอุปกรณ์การพิมพ์ ต่อมาก็ได้เริ่มทำการถ่ายสำเนาต้นฉบับ เริ่มทำการชำระจริง ๆ เมื่อเดือนพฤศจิกายน ๒๕๒๕ และขณะนี้กำลังทำอยู่อย่างต่อเนื่อง

คัมภีร์อรรถกถาทั้งหมดของไทยที่เคยพิมพ์ไว้แล้วนั้น เฉพาะฝ่ายพระสูตรก็มีทีฆนิกาย ๓ เล่ม มัชฌิมนิกาย ๓ เล่ม สังกยุตตนิกาย ๓ เล่ม อังคุตตรนิกาย ๓ เล่ม ขุททกนิกาย ๒๐ กว่าเล่ม อรรถกถาอภิธรรม ๓ เล่ม รวมเป็นหนังสือทั้งหมดประมาณเกือบ ๕๐ เล่ม คัมภีร์เหล่านี้แหละ ที่คิดว่าจะพิมพ์ขึ้นใหม่ ส่วนอรรถกถาวินัยปิฎกนั้นมีการจัดพิมพ์ขึ้นใหม่หลายครั้ง เพราะเป็นหนังสือที่ใช้เป็นหลักสูตรเรียนบาลี ฉะนั้นส่วนนี้จึงคิดจะทำภายหลัง จะชำระและจัดพิมพ์ขึ้นมาใหม่เฉพาะคัมภีร์ที่เก่า ๆ และดูแลเท่านั้นก่อน

ข้อความข้างต้นทั้งหมดนี้ นำมาจาก “ถ้อยแถลง” ของ อาจารย์พร รัตนสุวรรณ ที่เขียนในหนังสือวิญญูณ ในช่วงปลายปี พ.ศ. ๒๕๒๕

หนังสืออรรถกถา คือหนังสืออธิบายพระไตรปิฎก เพื่อให้เข้าใจความหมายได้ถูกต้อง ฉะนั้น จึงมีความสำคัญมาก คัมภีร์ดั้งเดิมเป็นภาษาบาลีเช่นเดียวกับพระไตรปิฎก หนังสืออรรถกถาได้จัดการชำระและเปลี่ยนตัวอักษรจากขอมมาเป็นอักษรไทย และจัดพิมพ์ขึ้นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๒ ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา จนกระทั่งถึงปัจจุบัน

หนังสืออรรถกถาใหม่นี้ไม่เคยจัดการชำระและพิมพ์ขึ้นใหม่เลย จนกระทั่งหนังสือนี้เก่าและผูกจับพลิกอ่านเกือบไม่ได้ เพราะกระดาษจะหักเป็นชิ้น ๆ

ในปี พ.ศ. ๒๕๓๐ ทางคณะสงฆ์โดยมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธาน และมีรัฐบาลเป็นผู้อุปถัมภ์ ได้จัดการชำระพระไตรปิฎก แล้วจะพิมพ์ขึ้นใหม่ เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลในวาระเฉลิมฉลองพระชนมพรรษา ๕ รอบของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แต่ไม่มีการจัดพิมพ์คัมภีร์อรรถกถาขึ้นใหม่

อาจารย์พร รัตนสุวรรณ จึงมีความคิดว่า ถ้าจะเป็นผู้จัดการพิมพ์หนังสืออรรถกถาขึ้นใหม่ จะทำได้หรือไม่ ได้ไปปรึกษากับพระเถระที่คุ้นเคย อาทิเช่น พระศรีสุทฺธิพงษ์ (พระธรรมโมลี) พระเมธีสุทฺธิพงษ์ (มรณภาพแล้ว) ท่านอาจารย์มหาพิฑูร มะลิวัลย์ และฆราวาสผู้มีความสามารถ ในการที่จะทำการชำระหนังสือนี้ได้ ทุกคนเต็มใจจะช่วยให้และให้กำลังใจว่า ถ้าอาจารย์พรจะเป็นผู้จัดการในเรื่องนี้ งานต้องสำเร็จ

เมื่อมีคณะบุคคลที่จะช่วยกันทำงาน สิ่งที่จะต้องเตรียมก็คือ ทำการถ่ายสำเนาจากต้นฉบับที่เก่าออกมาเป็น

ฉบับใหม่ ซึ่งสามารถจะขีดเขียนทำหมายเหตุ ครั้งแรกได้ ทำการถ่ายจากต้นฉบับที่เป็นอักษรไทยก่อน และพร้อมกับ ได้จัดการถ่ายจากต้นฉบับที่เป็นอักษรโรมัน ที่ขอยืมจาก มหาวิทยาลัย และอักษรพม่าที่ขอยืมจากอภิธรรม โชติกะวิทยาลัย วัตมหาราตุ ฯ หนังสือที่จะต้องถ่ายสำเนา นั้น แต่ละภาษามี ๔๐ กว่าเล่ม แต่ละเล่มมีความหนาตั้งแต่ ๒๐๐-๖๐๐ หน้า โดยเฉลี่ยก็ประมาณ ๔๐๐-๕๐๐ หน้า

ในตอนแรกก็นำหนังสือไปขอถ่ายเอกสารจากเครื่อง ถ่ายสำเนาเอกสารของบรรดาศักดิ์ศิษย์ในที่หลาย ๆ แห่ง แล้วก็พบว่าเสียเวลามาก ต้องไปนั่งรอเป็นวัน ๆ และ ไม่สะดวกหลายประการ เพราะหนังสือมีจำนวนมาก รู้สึก เกรงใจที่ต้องไปรบกวนเขาบ่อย ๆ ดังนั้น อาจารย์พร จึงได้ ขอเรียไบบรรดาศักดิ์เป็นเงินจำนวน ๗ หมื่นบาท เพื่อ ซื้อเครื่องถ่ายเอกสารมาใช้เอง ทำให้ทำงานได้สะดวกขึ้น

หนังสืออรรถกถาภาษาต่าง ๆ เหล่านี้ จะมีข้อความ เหมือนกันหมดทุกตัวอักษร จะต่างกันแต่เพียงตัวอักษร เท่านั้น ฉะนั้นเมื่อนำมาเทียบเคียงกันแล้ว ถ้าคำไหนผิด ก็จะทำหมายเหตุไว้ ครั้นทำการตรวจสอบหรือเทียบเคียง กันเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็จะจัดพิมพ์เป็นเล่มขึ้นใหม่ เพื่อเป็นการ รักษาคุ้มครองเหล่านี้ไว้ให้มันคงยั่งยืนนานสืบไป

ต่อมาได้ซื้อเครื่องทำเพลท เครื่องถ่ายฟิล์ม เครื่องล้างฟิล์ม เป็นเงินจำนวนประมาณ ๓๓๐,๐๐๐.- บาท ถ้ามีเครื่องมือเหล่านี้แล้ว ก็สามารถจะใช้กับเครื่องพิมพ์ออฟเซต ขนาดตัดสี่ ซึ่งมีผู้บริจาคให้มา ถ้าทำเพลทเอง จะลดค่าใช้จ่ายได้มาก จ้างเขาทำเพลท ๑ หน้าเป็นเงิน ๑๐๐.- บาท แต่ทำเองต้นทุนประมาณ ๕๐.- บาท

อาจารย์พร ได้เริ่มบอกกล่าวผู้มีจิตเป็นกุศลศรัทธาด้วยความบริสุทธิ์ใจ ให้ช่วยกันจัดตั้งกองทุนสืบต่ออายุพระธรรมคัมภีร์ให้ช่วยเหลือเกื้อกูล ด้วยการรับเป็นเจ้าภาพในการจัดพิมพ์ ช่วยกันด้วยการทอดผ้าป่าตามวาระวันสำคัญทางพุทธศาสนา หรือสมทบบริจาคเป็นรายเดือนหรือครั้งคราว แต่งานนี้เป็นงานที่ยากอย่างยิ่ง อาจารย์พรได้ใช้ความพากเพียรวิริยะอุตสาหะพยายามคิดหาหนทางหาเงินมาเป็นค่าใช้จ่ายในการชำระทำต้นฉบับ เพราะค่าใช้จ่ายในการชำระคัมภีร์แต่ละเล่มนั้น ต้องใช้คนช่วยกันตรวจทานถึง ๓ คน มีค่าใช้จ่ายในหนึ่งหน้า ประมาณ ๓๐.- บาท หนังสือเล่มหนึ่งมีความหนา ๔๐๐-๕๐๐ หน้า จึงต้องใช้เงินจำนวนมากมาย ในแต่ละเดือน

การทอดผ้าป่าแต่ละครั้ง แม้จะได้เงินมามาก แต่ก็ทอดได้นาน ๆ ครั้งหนึ่ง จึงไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่ายที่จะต้อง

จ่ายอยู่ตลอดเวลา และงานที่จะทำต่อไปก็มีอีกมาก จึงคิดจะขอยืมเงินจากลูกศิษย์บางคน que เข้าใจในงานที่กำลังทำ มาเป็นค่าทำต้นฉบับ ชื่อกระดาษพิมพ์ สำรองเก็บไว้ เพราะราคากระดาษก็เพิ่มสูงมากขึ้นทุก ๆ วัน

บ่อยครั้งที่อาจารย์เหน็ดเหนื่อยท้อใจ ได้กล่าวว่ ถ้าหากยังไม่มีเงินจำนวนแสนมาสำรองไว้ ในช่วงนี้ก็จะต้องหยุดพักงานทุกอย่างที่ดำริว่าจะทำไว้ชั่วคราวก่อน เมื่อได้เงินมาจึงค่อยทำต่อ

งานคัมภีร์เป็นงานวางพื้นฐานกุศลสัมมาทิฐิ เป็นการสืบต่ออายุพระศาสนาให้จรโลง และเจริญรุ่งเรืองสืบต่อไป อาจารย์พรคงจะเป็นผู้มีบุญบารมีในการบุกเบิกที่จะทำงานนี้ให้สำเร็จลุล่วงไปได้ คุณวิฑูร ตั้งศักดิ์สถิตย์ ผู้เป็นลูกศิษย์คนหนึ่ง ได้มีจิตศรัทธาขอรับเป็นเจ้าภาพค่าชำระต้นฉบับทั้งหมด แล้วงานต่าง ๆ ก็เริ่มดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง

การทำบุญด้วยการบริจาคหรือการบำเพ็ญทานนั้นก็คือการทำสิ่งซึ่งเป็นคุณเป็นประโยชน์ และบุญนั้นจะให้ผลมากหรือน้อยแค่ไหน ก็ขึ้นอยู่กับสิ่งที่ทำว่ามีคุณประโยชน์มากหรือมีคุณประโยชน์น้อย การช่วยกันทำให้พระธรรมคัมภีร์มีความบริสุทธิ์ถูกต้อง และมีความมั่นคงยั่งยืนสืบต่อไปจะมีคุณค่าอันสูงส่งประโยชน์มากเพียงไร

พระธรรมคัมภีร์นั้น มีความสำคัญยิ่งกว่าโบสถ์ ศาลา พระพุทธรูป หรือสิ่งก่อสร้างใด ๆ ที่เราสร้างกันขึ้นไว้ใน พระศาสนา หรือโดยที่สุด แม้เราทั้งหลายได้ร่วมการกุศล ช่วยกันบวชพระให้มีขึ้นในพระศาสนานั้น ก็ยังไม่สำคัญ เท่ากับการกุศลที่เราช่วยกันรักษาพระธรรมคัมภีร์ไว้ให้ บริสุทธิ์ถูกต้อง ชีวิตในสังสารวัฏ จะไม่มีการตกต่ำจนกว่า จะเข้าสู่แดนนิพพาน

แม้จะใช้เวลานานาน แต่ความเจริญงอกงามที่ ค่อย ๆ เป็นไป ได้เป็นพื้นฐานมั่นคงให้งานสืบต่ออายุ พระธรรมคัมภีร์ อันเป็นสิ่งแทนพระพุทธรองค์ ซึ่งเสด็จ ดับขันธปรินิพพานไปแล้วนั้นให้บริสุทธิ์ จะเป็นแบบฉบับ ที่สมบูรณ์ให้เป็นสมบัติของชาติไทยและของพระศาสนา สืบต่อไปชั่วกาลนาน

ความทรงจำของศิษย์ และผู้ร่วมงานกับอาจารย์พร

สมหมาย คุณอัครมย์

ระยะแรกศิษย์กับอาจารย์

ย้อนหลังไปประมาณปี พ.ศ. ๒๕๒๑ มาถึงนี้ เป็นระยะเวลาถึง ๒๒ ปีเต็ม ขณะที่ศิษย์เป็นพระนิสิตชั้นปีที่ ๓ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ณ ห้องโถงของมุขกลางชั้น ๒ ของมหาวิทยาลัย ในเวลา ๑๖.๔๕ น. พระนิสิตทุกรูปพร้อมกันที่ห้องมุขกลาง ได้มีสุภาพบุรุษในชุดขาว มือถือกระเป๋าเอกสาร เดินเข้ามา ณ ห้องบรรยายดูเคร่งขรึมมาก ได้ทราบจากเพื่อนนิสิตว่า ท่านนี้แหละจะมาบรรยายในวิชาธรรมประยุกต์ และท่านนี้แหละคืออาจารย์พร รัตนสุวรรณ เสียงเพื่อนนิสิตรูปหนึ่งกระซิบจากบัคนั้นจนบัดนี้ศิษย์ยังจำได้ติดตาคิดใจไม่รู้ลืม

เริ่มการบรรยายของอาจารย์ผ่านไป นิสิตทุกรูปต่างก็เงิบฟังอาจารย์บรรยายอย่างเดียว และศิษย์ทุกรูปต่างชอบอกชอบใจมาก เพราะท่านอาจารย์อธิบายหัวข้อธรรมได้ทุกประเด็น ตอบปัญหาของมวลนิสิตที่ข้องใจและตอบ

คำถามได้ทุกคำถาม โดยเฉพาะท่านจะอ้างพระไตรปิฎกและ
 อรรถกถามาอธิบายประกอบการบรรยายของท่านเสมอ ใน
 การบรรยายวิชาของท่าน พระนิสิตจะไม่เครียด เพราะท่าน
 พูดเสียงดังฟังชัดทุกถ้อยคำ และมีหลักฐานอ้างอิง นิสิต
 จึงชอบ ใครที่เทียบปัญหากับท่านจะเทียบไม่ออกเหมือนกัน
 เมื่อพระนิสิตเองก็ไม่มีข้อมูล เหมือนอย่างอาจารย์ท่านมี
 ข้อมูลพร้อม

ประมาณ ปลายปี ๒๕๒๑ ระหว่างวันที่ ๑๓-๑๕
 ธันวาคม ๒๕๒๑ อาจารย์พรได้นำพระนิสิตชั้นปีที่ ๓
 ประมาณ ๗๐ กว่ารูป ไปฝึกและอบรมเพิ่มเติมจากที่เรียน
 อยู่ในมหาวิทยาลัย ที่ศูนย์พัฒนาศาสนาแคมป์สน จังหวัด
 เพชรบูรณ์

เมื่อหวนระลึกนึกถึงความหลัง ณ ศูนย์พัฒนา
 ศาสนา ฯ บรรยากาศในยามนี้ :-

- ยามเย็นบ่ายคล้อยตะวันจะลับฟ้า สนทฺฐเขาซึ่งสูง
 ตระหง่านจรดฟ้า เมื่อต้องกับสายลมที่พัดแรงมากระทบกัน
 เสียงดังพริ้วกระหึ่มไปทั่วไพรในยามเย็น เหมือนฟังธรรม
 จากธรรมชาติแล้วก็เพลินดี

- ยามค่ำคืนมวลศิษย์ฟังการบรรยายธรรมของ
 อาจารย์ และตอบปัญหาธรรมในโรงธรรมจนหายสงสัย

- ยามสอง จะได้ยินเสียงปืนใหญ่ดังขึ้นเป็นระยะของการต่อสู้กันระหว่างรัฐกับผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์บนเขาถ้ำ ที่พวกคอมฯ หวังจะยึดครองแผ่นดินไทย

- ยามใกล้รุ่งเสียงระฆังดังกังวาน เพื่อจะบอกสัญญาณว่าตื่นเถิดความง่วงเอย บัดนี้เวลาบำเพ็ญจิตภาวนามาถึงแล้ว แต่ความหนาวเย็นจับขั้วหัวใจถึงห่มผ้าก็ไม่อุ่นจิตไม่อยากตื่นจากภวังค์

- จวนรุ่งสว่าง ทำวัตรเสร็จ ยังหนาวเย็น อุณหภูมิลดเหลือ ๗ องศา การเจริญจิตภาวนาก็ทำกันตลอดพร้อมกับความง่วงเหงา ฟังอาจารย์จูงสมาธิไปพลาวง่วงไปบ้าง ภายในห้องประชุมใหญ่ จนอรุโณทัยขึ้นจะเสียดยอดสน จึงพักยกในชีวิตประจำวัน เพื่อเตรียมฉัน

ในช่วง ๗ วันนี้ ท่านอาจารย์จะบรรยายธรรมและอบรมเข้มทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติควบคู่กัน ทุกครั้งที่บรรยาย ท่านจะพยายามกระตุ้นให้พระนิสิตได้มาฝึกปฏิบัติและมาศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกอย่างจริงจัง ท่านจะพูดกับนิสิตเสมอว่า อยากจะเห็น และต้องการให้พระนิสิตได้มีความรู้มีความแตกฉานในพระไตรปิฎก สามารถปฏิบัติได้จริง นำความรู้ที่ได้รับและศึกษานี้ไปสอนคนได้ ให้เป็น

ตัวแทนท่านบ้าง เมื่อท่านจากโลกนี้ไป ในช่วงที่พระนิสิตมาอบรมนั้นได้มีพระมหาวรจบบรรณรุจิ (ร.ท.ดร.บรรจบบรรณรุจิ) มาศึกษาพระไตรปิฎกอยู่ก่อนแล้ว และท่านอาจารย์เองก็มีความประสงค์ให้พระนิสิตมาอยู่ที่ศูนย์ ฯ แห่งนี้ เพื่อการศึกษากันว่าพระไตรปิฎก เรื่องอุปกรณการศึกษา ตลอดทั้งการเป็นอยู่ทุกอย่าง ท่านจะเป็นภาระธุระจัดหามา ไม่ให้เดือดร้อน ขอให้คนที่จะมาศึกษาพระไตรปิฎกได้มีความรู้จริง หลังจากพระนิสิตจบพุทธศาสตรบัณฑิตกันแล้ว ท่านยินดีต้อนรับเสมอ อยากเห็นศิษย์มีความรู้อยู่ร่วมกับสังคมได้

ดังนั้น คงจะไม่เกินความจริงมากนัก ที่ศิษย์คนหนึ่ง ของอาจารย์ จะได้เล่าความในใจเรื่องอาจารย์กับศิษย์ ท่านอาจารย์เป็นบุคคลที่หาได้ยากคนหนึ่ง สมควรแก่การยกย่อง และเป็นปูชนียบุคคล ที่ศิษย์มีความรู้สึก เพราะท่านได้ชื่อว่า เป็นผู้ให้ ให้ทั้งความรู้ ให้ทั้งชีวิต ในการเป็นอยู่ตามปัจจัย ๔ อันสมควรแก่อัตภาพของศิษย์ นอกจากนี้แล้ว ท่านก็ได้ทำให้ บุคคลให้ สร้างให้ จะเห็นได้จากที่ท่านไปสร้างศูนย์พัฒนาศาสนาแคมป์สน ท่านเป็นผู้บุกเบิกให้ ทำให้และสร้างให้ ถึงแม้ว่าท่านจะเหน็ดเหนื่อย เมื่อยล้า ลำบาก และมีอุปสรรคนานาประการตลอดทั้งการเงินที่จะ

นำมาดำเนินงานนั้น นับว่าเริ่มจากศูนย์ก็ว่าได้ เมื่อท่านอาจารย์ได้ตั้งใจทำจริง และทำเพื่อผู้อื่นแล้ว ก็จะมีผู้มีจิตศรัทธาหลังไหลมาบริจาคน้ำชาดสาย เพราะอานิสงส์ของการให้ของท่านอาจารย์บุญจึงหลั่งมาเอง

ท่านอาจารย์ภูมิใจและมีความสุขมาก ที่ท่านได้ทำให้ผู้อื่น หรือทำให้กับสถาบันการศึกษาที่ท่านรักและห่วงหาคือมหาจุฬาฯ ซึ่งสถาบันนี้เป็นสถานที่ศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูง และจะสามารถเป็นที่พึ่งของสังคมได้ แม้ว่าร่างกายอันตรากตรำของท่านจะเต็มไปด้วยหยาดเหงื่อที่หยดรินมาบนใบหน้า ท่านก็มีความสุข ที่ชีวิตนี้ได้ทำเพื่อผู้อื่นและสังคม กล่าวได้ว่า นี่คือ ผู้เสียสละ เพื่อมวลมนุษย์อย่างแท้จริง

ปัจจุบันนี้ถือได้ว่า ศูนย์พัฒนาศาสนาแคมป์สน มหาจุฬาฯ มีความพร้อมทุกอย่าง และท่านก็ได้มอบศูนย์พัฒนาศาสนาแห่งนี้ให้มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ดำเนินการ ในปีหนึ่งๆ จะมีผู้คนมากมาย ทั้งนิสิตนักศึกษา นักเรียน ข้าราชการ และประชาชน ทั้งภาครัฐบาลและเอกชน ได้มาใช้ศูนย์พัฒนาแห่งนี้ทำกิจกรรม นับเป็นพัน ๆ คนในแต่ละปี เพราะสถานที่แห่งนี้ร่มรื่น เยียบสงบ เป็นที่สัปปายะ เหมาะแก่การเจริญสมาธิภาวนา และอบรมจิตใจของคนทั้งหลาย นี่คือศาสนสมบัติที่อาจารย์

พร เป็นผู้ให้และได้สร้างให้ แก่สถานบันการศึกษามหา
วิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ระยะที่สองผู้ร่วมงานสู่ความฝัน

เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๕๒๕ จะเป็นปีใกล้ปีมหามงคล
เฉลิมฉลองพระชนมายุของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ครบ ๕ รอบ ในปี พ.ศ. ๒๕๓๐ ศิษย์เป็นผู้หนึ่งและเป็น
กรรมการชุดแรกในจำนวนคณะผู้ตรวจชำระงานพระธรรม
คัมภีร์อรรถกถา

ท่านอาจารย์ได้ประชุมกับคณะผู้ตรวจชำระและพูด
ขึ้นว่า “จะจัดพิมพ์คัมภีร์ทางพุทธศาสนา โดยเฉพาะอรรถ
กถาและฎีกา ซึ่งเป็นคัมภีร์อธิบายพระไตรปิฎก เพราะ
คัมภีร์เหล่านี้ได้ชำรุดและหาศึกษาได้ยากลำบากมาก เพื่อ
เป็นการเฉลิมฉลองพระชนมายุของพระบาทสมเด็จพระเจ้า
อยู่หัว ท่านได้พูดกับคณะผู้ตรวจชำระด้วยว่า อะไร ๆ ท่าน
ก็ได้ทำมามากและให้มามากแล้ว ทั้งงานสอน งานก่อสร้าง
สร้างสาธารณประโยชน์และสร้างศูนย์พัฒนาศาสนาให้
มหาจุฬา ฯ มาบัดนี้ควรที่จะสร้างอักษรที่จารึกคำสอนของ
พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ถวายไว้เป็นพุทธบูชาในพระพุทธ
ศาสนาบ้าง” ถือได้ว่าเป็นการให้ทานที่ยิ่งใหญ่ในชีวิตของ

ท่านที่จะได้สร้างคัมภีร์ทางพุทธศาสนา ในการจัดตรวจชำระคัมภีร์อรรถกถาครั้งนี้ ท่านได้ปรารภเหตุ สำคัญ คือ

๑. เพื่อร่วมเฉลิมฉลองในปีมหามงคลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวครบ ๕ รอบ
๒. เพื่อธำรงรักษาไว้ ซึ่งพระธรรมวินัยขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หนังสืออรรถกถาเป็นหนังสืออธิบายพระไตรปิฎก ขณะนี้ได้ชำรุดและขาดหายไปมาก ให้บริบูรณ์สมบูรณ์ยิ่งขึ้น
๓. ในการจัดพิมพ์ขึ้นใหม่นี้ จะทำให้หัวข้อตรงกับพระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬา ฯ และถวายไว้ให้มหาวิทยาลัยมหาจุฬา ฯ เพื่อเป็นอุปกรณ์การศึกษาและค้นคว้าต่อไป

คณะกรรมการตรวจชำระชุดแรกมีประมาณ ๑๐ กว่าท่าน ในจำนวนนั้นมี ดร.พิฑูร มะลิวัลย์ (ขณะนี้ท่านถึงแก่กรรมแล้ว) รศ.ดร.จำลอง สารพัตน์นิก และอาจารย์ สุวรรณ จิณต์ประชา ฯลฯ ทุกคนเมื่อทราบเจตนาของอาจารย์พรที่ท่านตั้งใจจริงและตั้งมั่นอย่างแน่วแน่ที่จะทำคัมภีร์ให้ได้ แม้ว่าการเงินที่มีอยู่ในตัวท่าน จะมีไม่มากนัก

เมื่อท่านตั้งใจทำจริง ทำด้วยความบริสุทธิ์ใจ และทำเพื่อ
 การให้ ก็มีศรัทธาหลังไหลมาเอง ในที่สุดก็มีเจ้าภาพรับ
 จัดพิมพ์เป็นจำนวนมาก เพราะเจ้าภาพเหล่านั้นได้มีศรัทธา
 ตั้งมั่นที่เห็นอาจารย์พร ทำให้เพื่อให้ ท่านไม่เอาเป็นของตัวเอง
 ทำแล้วก็มีแต่ให้ ๆ เพื่อเป็นธรรมทานต่อไป

เมื่อคณะกรรมการตรวจชำระได้ทราบเจตนาของ
 อาจารย์เช่นนี้แล้ว ทุกคนก็มีความยินดี จะร่วมช่วยตรวจ
 ชำระคัมภีร์ด้วย ส่วนหนังสือที่เป็นต้นฉบับและหนังสือ
 เทียบเคียงนั้น ท่านอาจารย์จะเป็นผู้จัดหาทั้งหมด ซึ่ง
 ท่านได้ต้นฉบับมาจากวัดบวรนิเวศ ฯ บ้าง มูลนิธิภูมิพล
 วัดสระเกศบ้าง และจากพระธรรมโมลี วัดพระพิชัยญาติ-
 การาม (ขณะนั้นยังดำรงสมณศักดิ์เป็นที่พระศรีสุทธิพงษ์
 วัดชนะสงคราม) บ้าง เมื่ออุปกรณ์การตรวจชำระได้ครบ
 แล้ว ก็นัดประชุมตรวจชำระ ซึ่งแบ่งเป็นกอง ๆ ละ ๓ ท่าน
 ต่อคัมภีร์หนึ่งเล่ม มีอรรถกถาต้นฉบับบาลีภาษาไทย ฉบับ
 ภาษาพม่า และฉบับภาษาโรมัน เทียบเคียงความถูกต้อง
 ท่านอาจารย์เป็นผู้ตรวจและดูแลคนสุดท้าย แล้วส่งพิมพ์
 ต่อไป

ท่านอาจารย์ได้จัดห้องเล็ก ๆ ให้คณะกรรมการตรวจ
 ชำระคัมภีร์เป็นห้องทำงาน และระยะหลังท่านได้ติดตั้ง

แอร์ให้ เพื่อให้คณะผู้ตรวจชำระได้ทำงานสะดวกสบาย คณะกรรมการตรวจชำระจะเริ่มทำงานในเวลา ๑๗.๐๐-๒๐.๐๐ น. ตั้งแต่วันจันทร์-วันเสาร์ ก่อนจะเลิกทำงาน คณะกรรมการตรวจก็รับประทานอาหารร่วมกัน โดยมากจะเป็นข้าวต้ม ที่ท่านอาจารย์ได้ให้แม่ครัวจัดมาบริการ ทำให้คณะกรรมการตรวจชำระ ได้อิ่มหน้าสำราญกัน ทว่าหน้า ชีวิตก็เป็นสุข มีกำลังวังชาในการทำงานต่อไป

การจัดตรวจชำระและจัดพิมพ์อรรถกถา ได้ดำเนินมาอย่างราบรื่น แม้ว่าระยะแรก ๆ จะเข้าไปบ้าง อันเนื่องมาจากใช้พิมพ์ดีดและการเรียงพิมพ์ยังใช้อักษรรูปตะกั่วอยู่ งานจึงเข้าไปมาก เมื่อท่านอาจารย์ได้นำคอมพิวเตอร์ ๒ เครื่องมาพิมพ์ และป้อนข้อมูล ช่วงนี้ท่านอาจารย์ได้รับผู้ร่วมทำงานมาอีกหลายท่าน ดังนั้นงานทุกอย่างก็รวดเร็วขึ้น และจัดพิมพ์คัมภีร์ได้มาก จนครบ ๔๗ เล่มของอรรถกถา ครบสมบูรณ์

วันจันทร์ที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๓๓ ซึ่งเป็นปีที่ท่านอาจารย์มีอายุครบ ๖ รอบ จึงได้ทำพิธีถวายอรรถกถาฉบับมหาจุฬา ฯ แด่มหาจุฬา ฯ เล่มละ ๕๐๐ ชุด เพื่อให้พระนิสิตได้ศึกษาคั่นคว่ำและให้ทางมหาวิทยาลัยจำหน่ายแจกตามวัตถุประสงค์ของมหาวิทยาลัยต่อไป

วันศุกร์ที่ ๑๓ มีนาคม ๒๕๓๕ เข้าเฝ้าสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี ณ ตำหนักจิตรลดารโหฐาน ถวายคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถา ฉบับมหาจุฬา ฯ

จากนั้นได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระญาณสังวรสมเด็จพระสังฆราช ณ วัดบวรนิเวศ ฯ ถวายอรรถกถา ฉบับมหาจุฬา ฯ และถวายแด่พระมหาเถระอีกเป็นจำนวนมาก

อนึ่ง ถ้าศิษย์จะไม่ได้กล่าวอ้างถึงบุคคลอีกคนหนึ่งที่มีความสำคัญมาก ที่อยู่เบื้องหลังของผลงานทุกชิ้นที่ท่านอาจารย์ได้ทำขึ้น สร้างขึ้นในคราวครั้งนี้ ศิษย์ก็คงจะไม่สบายใจ เขาผู้นั้นคือ คุณศรีเพ็ญ จัตตุทะศรี ท่านผู้นี้ได้ทำทุกอย่างเหมือนปิดทองหลังพระ เพื่อสนองงานของอาจารย์พร ถือได้ว่าท่านผู้นี้หนักก็เอาเบาก็สู้ เพื่องานและคุณความดี ที่คนทั้งหลายมองไม่เห็น ถ้างานทุกอย่างขาดท่านผู้นี้แล้ว งานที่ท่านอาจารย์ทำขึ้น สร้างขึ้นนั้น จะไม่บรรลุผลมาได้ถึงขั้นนี้ ศิษย์จึงได้ระลึกอยู่เสมอว่า ท่านผู้นี้มีอุปการคุณและบุญคุณที่ยิ่งใหญ่ที่ควรยกย่องและควรทรงจำ

หลังจากได้ทำพิธีฉลองอรรถกถาเรียบร้อยแล้ว ท่านอาจารย์ก็ได้ดำเนินการตรวจชำระคัมภีร์ฎีกาต่ออีก แต่งานที่ท่านมุ่งมั่นยังไม่สำเร็จตามความประสงค์ ท่านอาจารย์ก็ได้

จากพวกศิษย์ไปอย่างไม่มีวันกลับ ในเช้าตรู่ของวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๖ ณ โรงพยาบาลเซนต์ทริลเจอร์เนอร์อล ทั้งความรักและอาลัยให้แก่ศิษย์ คณะผู้ตรวจชำระทุกคน ต่างก็เงยบงา และซึมเศร้า คอยฟังข่าวของการสูญเสียบุคคลที่ศิษย์เคารพและบูชาว่าจะนำร่างที่ไร้วิญญาณมาบำเพ็ญกุศลที่ไหน ศิษย์ได้มองดูภาพร่างที่ไร้วิญญาณของท่านอาจารย์ด้วยอาการสงบ ตอนนี้งานของท่านได้เหลือไว้แต่คุณความดี ที่จะต้องจารึกไว้ในความทรงจำของศิษย์และผู้ร่วมงาน เพื่อเป็นการเตือนใจเราท่านทั้งหลาย จึงขออัญเชิญพระราชนิพนธ์ในกรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรสที่ได้นิพนธ์ไว้ว่า

พฤษภกาสร	อิกกุญชรอันปลดปลง
โททนต์เส่นงคง	สำคัญหมายในกายมี
นรชาติวางวาย	มลายสิ้นทั้งอินทรีย์
สถิตย์ทั่วแต่ชั่วดี	ประดับไว้ในโลกา
ความดีก็ปรากฏ	เกียรติยศก็ฤษา
ความชั่วก็นิทา	ทวยศยินขจร

บัดนี้ถึงวาระครบรอบปีอีกครั้งหนึ่ง ที่คณะศิษยานุศิษย์ และเจ้าภาพที่จัดพิมพ์กัมภีร์ นำโดยคุณศรีเพ็ญ จัตูทะศรี

ซึ่งสืบสานสร้างคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาต่อ ตาม
 เจตนารมณ์ของท่านอาจารย์ ที่ท่านได้อุทิศกำลังกาย กำลัง
 สติปัญญา สร้างผลงานที่ยิ่งใหญ่ชิ้นนี้ขึ้นมาได้เป็นผลสำเร็จ
 ที่บุคคลอื่นทำได้ยาก ท่านอาจารย์ได้ตรากตรำกับงาน
 จนชีวิตของท่านล้มป่วยและได้จากพวกเราไปอย่างไม่มี
 วันกลับ เมื่อครบรอบอีกหนึ่งปี คณะศิษยานุศิษย์และคณะ
 เจ้าภาพที่จัดพิมพ์คัมภีร์ จึงได้ร่วมกันกำหนดถวายคัมภีร์
 ที่จัดพิมพ์เสร็จแล้ว ในวันอาทิตย์ที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๔๒
 ณ มุลินีนิพธร รัตนสุวรรณ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี

ศิษย์จึงขอตั้งจิตอธิษฐานด้วยคำว่า ถ้าหากดวง
 วิญญูญาณของท่านอาจารย์จะได้ทราบความประสงค์ของ
 มวลศิษย์ด้วยญาณวิถีจิตอันใด ซึ่งมีญาณที่สามารถจะ
 รับรู้ได้ด้วยญาณวิธินั้นแล้วไซ้ร้ จงโปรดรับทราบด้วยว่า
 มวลศิษย์และคณะเจ้าภาพที่จัดพิมพ์คัมภีร์ทั้งหลาย ได้
 ทำตามเจตนารมณ์ของท่านอาจารย์แล้วทุกประการ ศิษย์
 ของอาจารย์ซึ่งนำโดย คุณศรีเพ็ญ จัตูทะศรี และเจ้าภาพ
 ทั้งหลายที่ได้สร้างคัมภีร์ทุกคนนี้ ได้กระทำเหมือนเมื่อ
 อาจารย์พร ยังอยู่

ความรู้สึกที่มีต่ออาจารย์พรและงานทำคัมภีร์

มนัส จอดพิมาย

กระผมได้เข้าร่วมงานกับอาจารย์พร จริง ๆ ประมาณ ปี ๒๕๓๐ ก็ได้รับความเอาใจใส่ดูแลจากอาจารย์ เรียกว่าดีมาก ๆ ได้เห็นว่าอาจารย์พรนั้นถ้าจะพูดถึงการเรียนตามหลักสูตรที่คณะสงฆ์กำหนดให้ ท่านก็ไม่ได้จบถึงขั้นสูงสุด คือเปรียญธรรม ๘ ประโยค แต่ท่านก็เป็นนักสอนศาสนาที่ดีมาก มุ่งเผยแพร่วรรณคดีต่าง ๆ ที่เป็นพระไตรปิฎกเพื่อให้ประชาชนทั่วไปได้รับประโยชน์สุขจริง ๆ ไม่มุ่งหวังลาภสักการะ สอนอยู่เสมอเขียนหนังสือเรื่องการให้ถือการได้ ท่านได้ศึกษาค้นคว้าในเรื่องศาสนาจริง ๆ อ่านพระไตรปิฎกอรรถกถาชาบซึ่งจนมีความคิดว่ คัมภีร์ที่จะศึกษาหาความรู้ไม่เพียงพอ ควรจะได้ปริวรรตตรวจจัดพิมพ์ขึ้น เพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษา จะได้รู้จริงรู้แจ้งเรื่องศาสนาอย่างถูกต้อง กระผมร่วมงานแล้ว ก็มีความรู้สึกว่ความรู้ที่ได้ศึกษามาจบถึง ๘ ประโยคนั้น พอมาตรวจทำคัมภีร์แล้ว รู้สึกว่ยังไม่เพียงพอ ไวยากรณ์บาลีที่เรียนมาซึ่งจะมาเป็นพื้นฐานในการจัดทำคัมภีร์นั้น ยังไม่ดีพอ จะต้องศึกษาไวยากรณ์ขั้นสูงเพิ่มเติมอีก เช่น

คัมภีร์สัตตทนต์ิ รูปสัทธิ เหล่านี้เป็นต้น จึงจะเพียงพอ ยิ่งพอได้ไปเรียน ไวยากรณ์ชั้นสูงจะพบคำที่ท่านพูดว่า ผู้จะศึกษาพระพุทศาสนาอย่างถูกต้องถ้าไม่ศึกษา ไวยากรณ์ให้ดีแล้วก็จะฉงนสนเท่ห์ เหมือนกระป๋องบอดที่ เทียวไปในป่า ถ้าเราไม่เข้าใจเรื่องไวยากรณ์ดีพอแล้ว มาอ่านคัมภีร์ก็จะสงสัยมาก เจอคำนั้นก็สงสัย เจอคำนี้ ก็สงสัย ไม่เข้าใจความหมาย เหมือนกับเข้าไปในที่มืดมอง ไม่ค่อยเห็น ผมมาทำงานร่วมกับอาจารย์พร ได้เห็นว่าท่าน ได้ให้ความสะดวกสบายทุกสิ่งทุกอย่าง เป็นต้นว่าเรื่อง การอยู่ การกิน ท่านมามองดูคณะผู้ทำงาน ทั้งเรื่องอาหาร และเครื่องดื่มไม่ขาดตกบกพร่อง กล่าวว่าคุณผู้ทำงาน จะร้อนไม่มีสมาธิในการทำงานก็ให้ช่างมาติดแอร์ จน เย็นฉ่ำ เรียกว่าสะดวกสบายมาก และท่านก็ได้ผู้ร่วมงานที่ดี มีฝีมือ เช่น คุณพีศรีเพ็ญ คุณพีพ้องผิว เพราะแม้ท่าน จะจากไปแล้วก็ยังช่วยกันบริหารงานสืบสานเจตนาของ อาจารย์ไปได้เป็นอย่างดี ปีนี้ก็จัดทำคัมภีร์ถวายเป็นมหา วิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นจำนวนถึง ๔ เล่ม หนังสือ กระผมรู้สึกว่าได้มีส่วนสร้างบุญสร้างกุศลอันยิ่งใหญ่มหาศาล เพราะเมื่อทำงานไปก็ได้อ่านทานเทียบเคียง คัมภีร์ของประเทศอื่น เช่น พม่า สิงหล ได้รู้ว่าคัมภีร์ของเขา

ของเรา มีความแตกต่างกันมากน้อยเพียงไร มีโอกาสได้
ตรวจสอบเทียบเคียงวินิจฉัยคัมภีร์มากพอสมควรก็เพราะ
อาจารย์พรนี้แหละเป็นผู้ชักนำให้ได้มีโอกาสได้รู้ได้เห็น
สิ่งที่ไม่เคยได้รู้ไม่เคยได้เห็น ปัจจุบันนี้การจัดทำคัมภีร์
ก็เกือบจะถึงร้อยเล่มหนังสือเข้าไปแล้ว หลายท่านไม่มี
โอกาสได้รู้ได้อ่านคัมภีร์พุทธศาสนา ขณะนี้โอกาสดีมีให้
ท่านทั้งหลายแล้ว กระผมจึงขอถือโอกาสเชิญชวนท่าน
ทั้งหลาย ณ โอกาสนี้ มาอ่านคัมภีร์ที่ท่านอาจารย์พร เป็น
ผู้นำปริวรรตจัดพิมพ์กันเถิด แล้วท่านจะได้รู้ได้เห็นของดี
มีค่าในพระพุทธศาสนา

ความรู้สึกที่มีต่องานอาจารย์พร รัตนสุวรรณ

วิวรรณ สายแสง

งานตรวจชำระคัมภีร์อรรถกถา-ฎีกานี้ ผมเริ่มทำมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๐

ช่วงแรกที่มาทำงานเป็นพนักงานพิมพ์ที่กลุ่มคณะได้ปริวรรตจากอักษรบาลีพม่าเป็นอักษรบาลีไทย ทำงานพิมพ์มาได้ประมาณ ๒ ปี ขอลาออกไปทำงานเป็นครูสอนโรงเรียนเอกชนแห่งหนึ่ง สอนได้ประมาณ ๒ ปี ก็ลาออกจากโรงเรียนนั้น ประมาณปลายปี ๒๕๓๔

ช่วงที่ ๒ ปลายปี ๒๕๓๔ ได้เข้ามาทำงานอีกครั้งนั้นนอกจากจะทำงานพิมพ์แล้วยังได้ปริวรรตอักษรบาลีพม่าเป็นบาลีไทย ปริวรรตอักษรบาลีลังกาเป็นอักษรบาลีไทย ปริวรรตอักษรบาลีเทวนาครีเป็นอักษรบาลีไทย โดยได้ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง

งานตรวจชำระคัมภีร์อรรถกถา-ฎีกานี้ ผมถือว่าเป็นงานที่เป็นบ่อเกิดแห่งบุญกุศล เป็นบ่อเกิดแห่งคุณงามความดี เป็นบ่อเกิดแห่งความสุขความเจริญของชีวิต และเป็นพื้นฐานของการสร้างคุณงามดีต่อไปได้อีก

พระไตรปิฎกเป็นหลักคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า
เมื่อบุคคลศึกษาแล้วไม่สามารถเข้าใจได้ก็ต้องอาศัยคัมภีร์
อรรถกถา—ฎีกาอธิบายความนั้นได้ถูกต้อง เป็นการเผยแพร่
คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และรักษาพระพุทธศาสนาให้ม
ความมั่นคงต่อไป

โคลงโลกนิติ

มีอายุร้อยหนึ่ง	นานนัก
ศีลชื่อปัญญาจักษ	ไปรู้
ขบเคี้ยวเด็กรู้รัก—	ยานิจ— ศีลนา
พระตรัสสรรเสริญผู้	เด็กนั้นเกิดศรี ฯ

ถอดความว่า

มีอายุถึงร้อยปี แม้แต่เบญจศีล (ศีล ๕)
ก็ยังไม่รู้จักรักษา
เด็กขบเคี้ยวรู้จักรักษานิจศีล (ศีล ๕)
พระพุทธองค์สรรเสริญว่าเด็กนั้นเกิดมาดียิ่งกว่า

อดีตสู่ปัจจุบัน

จามร จันทรกุ่ม

การเข้ามาสู่ร่มเงาของพระพุทธศาสนาในอดีตกับปัจจุบันนี้ แตกต่างกันมาก สมัยพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ ผู้เข้ามาบวช เป็นเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดิน สละราชสมบัติ ออกบวชก็มี เป็นเศรษฐี หรือเป็นลูกเศรษฐี เป็นครูบา อาจารย์หรือผู้มีชื่อเสียงทางสังคม สละทรัพย์สมบัติ สละความสุขที่เป็นของชาวบ้านออกบวชก็มี คือท่านเหล่านั้น หลีกหนีความร่ำรวย ความมีทรัพย์สมบัติ มหาความไม่มี มาเป็นคนขอ (ภิกษุ) มาใช้ผ้า ๓ ผืน นอนกลางดิน กินอยู่ในป่า แสวงหาวิเวก ปัจจุบัน ผู้เข้ามาบวชส่วนใหญ่มาจากครอบครัวยากจน ด้อยโอกาสทางการศึกษา

ปฐมวัย ชีวิตของอาจารย์พร รัตนสุวรรณ นับตั้งแต่เกิดมา ได้ต่อสู้ดิ้นรน บุกเบิกมาโดยตลอด คือเมื่อท่านอายุได้ ๕ ปี น้องสุดท้องคนที่ ๕ ยังอยู่ในท้องแม่ บิดาก็เสียชีวิต อายุได้ ๑๑ ปี น้องคนสุดท้องอายุยังไม่ถึง ๒ ขวบ แม่ก็เสียชีวิตไปอีก ต้องเป็นเด็กกำพร้า เป็นคนยากจน เป็นเด็กวัด อายุ ๑๗ ปี ได้บรรพชาเป็นสามเณร ณ วัดมหาธาตุ ฯ ทำพระจันทร์ สอบได้เปรียญธรรม ๓, ๔, ๕, ๖ ประโยค ตามลำดับ อายุย่างเข้า ๒๑ ปี ได้อุปสมบท

ณ วัดมหาธาตุ ฯ หลังจากอุปสมบทแล้วได้เป็นครูสอน
 นักรรรม-บาลี ณ สำนักเรียนวัดมหาธาตุ ฯ อยู่ ๒ ปี แต่
 อาจารย์พร มีความตั้งใจจะศึกษาค้นคว้าอ่านพระไตรปิฎก
 และมุ่งการปฏิบัติสมาธิวิปัสสนา จึงได้ลาสมเด็จพระอุปัชฌาย์
 ไปศึกษาปฏิบัติธรรมที่วัดถ้ำกลีบ จังหวัดเพชรบุรี

แม้อาจารย์พร รัตนสุวรรณ จะลาสิกขาจากพระ
 เพราะความจำเป็นทางร่างกายแล้วก็ตาม แต่งานศึกษาค้นคว้า
 ปฏิบัติธรรม และเผยแพร่คำสอนของพระพุทธเจ้าก็ยัง
 ดำเนินต่อไป

ธรรมดาผู้ที่ลาสิกขาจากพระแล้ว ส่วนมากก็จะหา
 งานทำ แต่งานมีครบครันกันแทบทั้งนั้น แต่อาจารย์พร
 รัตนสุวรรณ ไม่เคยวิ่งหาของานทำ และไม่แต่งงานมี
 ครอบครัว ปฏิบัติตนเป็นอนาคาริก คือเป็นคฤหัสถ์ผู้ไม่
 ครองเรือน ดังที่ได้ศึกษามาจากพุทธประวัติตอนหนึ่งว่า

สมณพราหมณ์เหล่าใด มีกายยังไม่ออกจากกาม ใจยัง
 พัวพันอยู่ในกาม สมณพราหมณ์เหล่านั้น เปรียบเหมือนไม้สด
 ที่แช่อยู่ในน้ำ แม้บุรุษเอาไม้นั้นมาสีกันก็ให้เกิดไฟขึ้นไม่ได้

สมณพราหมณ์เหล่าใด มีกายออกจากกาม แต่ใจยัง
 พัวพันอยู่ในกาม สมณพราหมณ์เหล่านั้น เปรียบเหมือนไม้
 สดที่อยู่บนบก บุรุษเอาไม้นั้นมาสีกันก็ให้เกิดไฟขึ้นไม่ได้

สมณพราหมณ์เหล่าใดมีกายออกจากกาม ทั้งใจก็ไม่
 พัวพันอยู่ในกาม สมณพราหมณ์เหล่านั้น เปรียบเหมือน
 ไม้แห้งที่อยู่บนบก บุรุษเอาไม้นั้นมาสีกันก็เกิดไฟขึ้นได้

อาจารย์พร รัตนสุวรรณ แม้จะดำรงตนอยู่ในเพศ
 ศฤงษณ์ ก็ได้ศึกษาค้นคว้า ปฏิบัติธรรม และเผยแผ่คำสอน
 ของพระพุทธเจ้า โดยไม่เห็นแก่ความเหนื่อยยาก ความลำบาก

คงไม่เป็นการกล่าวเกินความจริงที่ลูกศิษย์หลายคน
 พุดกันว่า ร่างกายและชีวิตของอาจารย์คือพระพุทธศาสนา
 ก็เพราะท่านทุ่มเทชีวิตทั้งหมดอยู่กับการศึกษาค้นคว้าและ
 ปฏิบัติธรรม ตลอดถึงอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์สามเณร
 อาจารย์ทำงานทุกอย่างก็เพื่อความเจริญมั่นคงของบ้านเมือง
 และความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม

งานตรวจชำระและจัดพิมพ์คัมภีร์อรรถกถา ก็เป็นอีก
 งานหนึ่งที่อาจารย์ได้เริ่มไว้ คือ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้
 รวบรวมผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านมาช่วยตรวจชำระ และจัด
 พิมพ์คัมภีร์อรรถกถาจนแล้วเสร็จ รวม ๖๐ เล่ม ต่อมา
 ก็เริ่มตรวจชำระและจัดพิมพ์คัมภีร์ฎีกาอีกหลายคัมภีร์ แต่ยังไม่
 ทันทจะแล้วเสร็จ อาจารย์ก็ละกายเนื้อไปถือเอาภพทิพย์
 เสียก่อน แต่การตรวจชำระและจัดพิมพ์คัมภีร์ที่อาจารย์

เริ่มไว้ก็ดำเนินต่อมาได้ถึงทุกวันนี้ โดยคณะศิษย์อาจารย์พร ซึ่งมีพี่ศรีเพ็ญ และพี่ผ่องผิว เป็นหลักให้การทำงานตรวจชำระและจัดพิมพ์คัมภีร์ ดำเนินไปได้ด้วยศรัทธาของท่าน สาธุชนที่เคารพรักและนับถืออาจารย์พร และหวังความยั่งยืน มั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา ได้จัดพิมพ์ต่อมาอีก ๒๕ เล่ม รวมทั้งหมด ๘๕ เล่ม

หลังจากอาจารย์พรละกายเนื้อแล้ว ผู้เขียนถูกบางท่านถามด้วยความหวังดี เป็นห่วงเป็นใยว่า เมื่อไม่มีอาจารย์แล้ว งานตรวจชำระคัมภีร์ที่ยังค้างอยู่จะทำยังไง บางท่านก็ถามเหมือนจะเยาะเย้ยถากถางว่า เมื่อไม่มีอาจารย์พรแล้ว พวกคุณก็ทำอะไรไม่ได้ แต่ผู้เขียนได้ตอบไปว่า อาจารย์พรทุ่มเทชีวิตจิตใจให้กับพระพุทธศาสนา มีคนเคารพนับถือ มีลูกศิษย์อยู่ทั่วประเทศ บุคคลเหล่านั้นคงจะไม่ปล่อยให้งานของอาจารย์ล่มสลายไปเป็นแน่

วันนี้ แม้ไม่มีอาจารย์พรครองกายเนื้ออยู่ในโลกมนุษย์ก็ตาม แต่งานตรวจชำระและจัดพิมพ์คัมภีร์ที่อาจารย์เริ่มไว้ ก็ดำเนินไปได้ไม่ติดขัดหรือมีอุปสรรคใด ๆ เลย เพราะลูกศิษย์ทุกคนมีความรักเคารพนับถือและเชื่อฟังกัน และกันเสมือนอาจารย์ยังครองกายเนื้ออยู่ในโลกนี้

ความสำคัญของคัมภีร์อรรถกถาและฎีกา

เมื่อผู้เขียนเริ่มเรียนบาลีไวยากรณ์ พระอาจารย์ ท่านบอกว่า เรียนบาลีจะได้ไปแปลพระไตรปิฎก ก็ยังมองไม่ออกว่าพระไตรปิฎกนี้มีหน้าตาเป็นยังไง แม้บวชหลายพรรษาแล้วก็ยังจำชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎกไม่ได้ ยิ่งคัมภีร์อรรถกถาและฎีกานั้น ยิ่งกว่านั้นเลย แม้แต่ชื่อคัมภีร์ก็ยังไม่เคยได้ยิน พอมีโอกาสมาร่วมทำงานกับอาจารย์พร จึงได้รู้ว่า การศึกษาคำสอนของพระพุทธเจ้าคือพระไตรปิฎกนั้น ถ้าขาดคัมภีร์อรรถกถาและฎีกาแล้ว เราก็ไม่สามารถทราบพุทธประสงค์ได้เลย เช่นพระพุทธองค์ตรัสว่า

“ภาระหนัก” เราก็ไม่เข้าใจว่าพระองค์หมายถึงอะไร เมื่อไปดูในอรรถกถา (ขุ.เถร.อ. ๒/๖๐๔/๒๔๐) จึงทราบว่า คำว่า “ภาระหนัก” ที่พระองค์ตรัสนั้น หมายถึง รูปขันธ เวทนาขันธ สัญญาขันธ สังขารขันธ วิญญาณขันธ

หรือที่พระองค์ตรัสว่า “ละความชนะและความพ่ายแพ้ได้แล้ว” เราก็ไม่เข้าใจว่าพระองค์หมายถึงอะไร เมื่อไปดูในอรรถกถา (ขุ.อป.อ. ๒/๕/๑๐๗) จึงทราบว่า คำว่า “ละความชนะ” ที่พระองค์ตรัสนั้นหมายถึง ละทิพยสมบัติ และมนุษย์สมบัติ คำว่า “ละความพ่ายแพ้” หมายถึงละทุกข์ในอบายทั้ง ๔

หรือที่พระองค์ตรัสว่า “อมตบท” เราก็ไม่เข้าใจว่า พระองค์หมายถึงอะไร เมื่อไปดูในอรรถกถา (ขุ.อป.อ. ๑/๒๖๗/๒๗๖, ขุ.อป.อ. ๒/๖๗/๑๐๒) จึงทราบว่า คำว่า “อมตบท” ที่พระองค์ตรัสนั้นหมายถึง พระนิพพาน

หรือที่พระองค์ตรัสว่า “บทที่ไม่หวั่นไหว” เราก็ไม่เข้าใจว่า พระองค์หมายถึงอะไร เมื่อไปดูในอรรถกถา (ขุ.อป.อ. ๑/๒๖๖/๒๗๖) จึงทราบว่า คำว่า “บทที่ไม่หวั่นไหว” ที่พระองค์ตรัสนั้นหมายถึง พระนิพพาน

เพียงตัวอย่างที่ยกมานั้นจะเห็นว่า การศึกษาคำสอนของพระพุทธเจ้าคือพระไตรปิฎก ถ้าไม่อาศัยคัมภีร์อรรถกถาและฎีกาแล้ว ก็ล่อแหลมต่อการผิดพลาด เมื่อศึกษามาผิด ๆ การประพฤติปฏิบัติก็ย่อมจะผิดตามไปด้วย เมื่อประพฤติปฏิบัติผิด การบรรลุธรรมย่อมไม่เกิดมีขึ้นได้เลย

การที่อาจารย์พร ได้ทำการตรวจชำระและจัดพิมพ์คัมภีร์อรรถกถาและฎีกาไว้นั้น นับเป็นคุณประโยชน์ยิ่งใหญ่แก่ชาติบ้านเมือง พระศาสนาและประชาชนชาวไทยทั่วประเทศโดยส่วนรวม เพราะบรรพบุรุษของเราคนแล้วคนเล่าได้สละชีวิต เลือดเนื้อรักษาชาติบ้านเมือง รักษาพระพุทธศาสนาไว้ให้ลูกไทย หลานไทยได้อยู่อาศัยประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงทุกวันนี้

อาจารย์พร ยังอยู่

จำรูญ ธรรมคา

พ.ศ. ๒๕๒๔ ขณะที่ข้าพเจ้าเป็นสามเณร อายุ ๑๔ ปี เรียนบาลีหลักสูตรกัจจายนะ, ปทรูปลัทธิ ฯลฯ อยู่ที่วัดท่ามะโอ จังหวัดลำปาง ได้ยินชื่อและเคยเห็นภาพถ่ายของท่านอาจารย์พร รัตนสุวรรณ จากสามเณรสมลัทธิ สุกสตาพร (ปัจจุบันคือพระคันธसारากิวงศ์ ธรรมาจริยะ, เจตียังคะ) และได้เห็นภาพทิวทัศน์ของแคมป์สนด้วย หลังจากนั้นข้าพเจ้าก็ไม่ได้ยินชื่ออาจารย์และไม่ได้เห็นภาพของแคมป์สนอีกเลย จนกระทั่งข้าพเจ้าเรียนจบจากสำนักวัดท่ามะโอ และไปศึกษาต่อที่พม่ากระทั่งกลับเมืองไทย ในพ.ศ. ๒๕๓๕ นับเป็นเวลา ๑๑ ปีเต็มๆ ที่ข้าพเจ้าไม่เคยทราบความเป็นไปของท่านอาจารย์และแคมป์สนอีกเลย ส่วนสำนักกันคว้าทางวิญญูณนั้น ข้าพเจ้ารู้จักเมื่อได้มาร่วมช่วยงานศาสนาให้ท่านอาจารย์แล้ว

ปีพ.ศ. ๒๕๓๕ : ๑๗ พฤษภาคม เป็นวันที่ข้าพเจ้าอำลาดินแดนแห่งลุ่มแม่น้ำแควตักลับสู่มาตุภูมิ ได้เปลี่ยนสถานภาพตัวเองจากพระภิกษุมาเป็นฆราวาส ข้าพเจ้ารู้สึก

เมื่อภาษาบาลีมาก ตั้งใจว่าจะไม่หวนกลับสู่วงการบาลีอีก
แต่อนิจจา ! ข้าพเจ้าไม่มีความรู้สำหรับประกอบอาชีพอะไรเลย
หรือแม้แต่ปริญญาบัตรสักใบข้าพเจ้าก็ไม่มี เพราะตลอด
เวลา ๑๐ ปีเต็ม ชีวิตของข้าพเจ้าทุ่มเทให้กับการเรียนบาลี
อย่างเดียว เมื่อสึกออกมาจึงทำให้ข้าพเจ้าหางานทำยาก
ตอนนั้นข้าพเจ้ามีเงินติดตัวอยู่ไม่กี่ร้อยบาท ต้องไปอาศัย
เพื่อนที่เคยเติบโตมาด้วยกันตั้งแต่เด็ก ๆ เมื่อสมัยอยู่บ้านนอก
ข้าพเจ้าตระเวรหางานทำอยู่เป็นเดือน แต่ก็ไม่มีงานที่
ข้าพเจ้าทำเป็นเลย ในที่สุดข้าพเจ้าต้องหวนกลับเข้ามาอาศัย
พึ่งบารมีท่านอาจารย์พระครูวรปัญญาคุณ เจ้าคณะ ๒๕ วัด
มหาธาตุ ฯ พระอาจารย์พี่เลี้ยงที่ส่งข้าพเจ้าไปเรียนที่พม่า
นั่นเอง

ในช่วงที่ข้าพเจ้ายังไม่มียานทำนี้ ข้าพเจ้าได้มีโอกาส
โคจรมาพบกับหลวงพี่คันธสาราภิวงส์ผู้ที่เป็นทั้งครูและ
เพื่อนของข้าพเจ้าอีก ที่วัดปริณายก ท่านได้ชักชวนข้าพเจ้า
ให้กลับเข้าสู่วงการบาลีอีกครั้ง โดยท่านได้พาข้าพเจ้า
มาหาอาจารย์พร รัตนสุวรรณ และฝากเข้าทำงานที่สำนัก
อาจารย์พร วันนั้น อาจารย์พร นอกจากจะรับข้าพเจ้าเข้า
ทำงานแล้ว ท่านยังเมตตาให้เงินข้าพเจ้าใช้ตั้งหนึ่งพันบาท
มันเป็นสิ่งจำเป็นมากสำหรับข้าพเจ้าในตอนนั้น ข้าพเจ้าเริ่ม

ทำงานกับท่านอาจารย์พร เมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคม ๒๕๓๕ โดยพักอยู่ที่วัดมหาธาตุฯ กับท่านอาจารย์พระครูวรปัญญาคุณ ภายใต้อาจารย์พร

การรับผู้ทำงานที่สำนักบ้านอาจารย์พรนั้น ไม่มีคำว่า ปริญา ไม่มีกฎเกณฑ์ว่า ผู้ทำงานจะต้องจบประโยค ๘ จึงจะรับเข้าทำงาน แต่อาจารย์พร ท่านจะพิจารณาถึงความรู้ ความสามารถในการทำงานมาเป็นอันดับแรก ในเรื่องของ ความรู้ด้านภาษาบาลีนั้น ท่านอาจารย์มีความเชื่อมั่นความรู้ ของศิษย์วัดท่ามะโอสูง เมื่อเข้ามาทำงานได้ระยะหนึ่ง ข้าพเจ้าก็ยิ่งได้เรียนรู้ชีวิตและการทำงานของอาจารย์พร โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องการทำคุณประโยชน์แก่พระศาสนา แก่สถาบันมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (ปัจจุบันเปลี่ยน เป็นมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ) ส่วนเรื่องการตรวจพระ คัมภีร์นั้น แม้ท่านอาจารย์จะไม่ได้ลงมาทำการตรวจชำระ ในห้องร่วมกับคณะทำงาน แต่ท่านก็ทำการตรวจชำระอยู่ ในห้องทำงานของท่านตลอด โดยจะเข้ามาให้กำลังใจ ให้ความหวัง ให้คำปรึกษาแก่คณะผู้ทำงานเกือบทุกวัน

ท่านเอาใจใส่ดูแลคณะทำงานดีมาก ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง การกินการเป็นอยู่และจิตปาละ โดยเฉพาะอย่างยิ่งท่านให้

อิสระแก่คณะทำงานทุกอย่าง ใครมาทำงานสายอาจารย์ไม่ว่า
ขอให้มา ใครมีปัญหาอาจารย์จะให้คำแนะนำด้วยความเป็น
ห่วงแบบพ่อห่วงลูก

ท่านเป็นทั้งนายจ้าง เป็นทั้งอาจารย์เป็นทั้งพ่อของทุก
คนที่มาทำงาน ข้าพเจ้าเชื่อว่าทุกคนที่มาทำงานกับท่าน
อาจารย์พรนั้น ไม่มีใครเลยที่จะรู้สึกไปในทางลบต่อท่าน
อาจารย์ ข้าพเจ้ามีศรัทธาในตัวท่านอาจารย์มาก มีความรู้สึก
ว่าท่านคือบุคคลที่ข้าพเจ้าควรถือเป็นบุคคลตัวอย่างในการ
ทำงานแก่พระศาสนา ท่านไม่ได้หวังที่จะได้อะไรจากศาสนา
มีแต่จะให้อย่างเดียวก็ความหวังประโยชน์แก่พระศาสนา
ทำให้ดวงจิตของท่านอาจารย์บริสุทธิ์เจิดจ้าอยู่ตลอดเวลา
ไม่ว่าท่านจะคิดอะไร ทำอะไร ก็อยู่แต่ในกรอบของความดี
และมีประโยชน์เท่านั้น ข้าพเจ้าจึงไม่แปลกใจเลยว่า ทำไม
ท่านอาจารย์จึงปักใจเชื่อการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ
เป็นชีวิตจิตใจ ท่านเป็นผู้ที่เชื่อกรรมอย่างลึกซึ้ง นี่แหละคือ
รากฐานแห่งสัมมาทิฐิที่ทำให้ท่านอาจารย์ต้องอุทิศตนเอง
เพื่อประโยชน์แก่พระศาสนาตลอดชีวิตของท่าน

อนึ่ง แม้ว่าการเป็นอยู่ของท่านอาจารย์สุคนธ์จะ
สมถะ แต่การงานของท่านยิ่งใหญ่มาก ข้าพเจ้ากล้ากล่าวได้

อย่างเต็มปากเต็มคำ ว่า ในเมืองไทยยุคปัจจุบันไม่มีใครจะยิ่งใหญ่ในเรื่องการทำคัมภีร์เท่ากับอาจารย์พร รัตนสุวรรณ

ท่านคือผู้ให้ที่แท้จริง ท่านมักจะสอนอยู่เสมอว่า การให้คือการได้ แม้จะเป็นถ้อยคำที่แสนจะธรรมดา แต่มันเป็นสังขารที่เผยให้เห็นถึงภาวะจิตของผู้สอนว่าเป็นนักเสียสละที่ยิ่งใหญ่

สิ้นท่านเกือบสิ้นหวัง

เนื่องจากอาจารย์ได้ตรากตรำและทุ่มเทชีวิตให้กับงานพระศาสนาจนลึมนึกถึงสุขภาพ ในที่สุดต้นปี ๒๕๓๖ ท่านอาจารย์ก็จากโลกนี้ไปสู่อีกโลกหนึ่ง ในตอนนั้น ข้าพเจ้ามีความรู้สึกเหมือนกับว่าคนที่เห็นคุณค่าทางวิชาการบาลีที่ข้าพเจ้าได้ร่ำเรียนมาไม่มีอยู่ที่โรงพิมพ์วิบูลย์ญาณแล้ว

ในช่วงนั้น ข้าพเจ้าได้ยินคำวิพากษ์วิจารณ์จากบุคคลต่าง ๆ ว่า เมื่ออาจารย์ไม่อยู่แล้วงานจะต้องหยุดชะงัก ข้าพเจ้าเริ่มหวั่นวิตก แต่ก็พยายามทำใจให้เป็นปกติ คณะทำงานทุกคนมาทำงานตามปกติ แต่ทุกคนก็คงจะมีความรู้สึกในทำนองเดียวกันว่า “บัดนี้ร่มโพธิ์ได้ล้มลงแล้ว” แต่สิ่งที่น่าภูมิใจมากก็คือทุกคนยังเกาะกลุ่มทำงานกันอย่างเหนียวแน่น ทั้งนี้โดยอาศัยร่มโพธิ์คู่บารมีของท่านอาจารย์

คือ คุณพีศรีเพ็ญ จัตตะศรี ผู้สืบสานเจตนารมณ์ของท่าน
 อาจารย์ ทั้งคณะศิษยานุศิษย์ก็ให้การสนับสนุนอย่างเต็มกำลัง
 ดังนั้นจึงทำให้งานเผยแผ่พระสัทธรรมของท่านอาจารย์
 ดำเนินมาอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งถึงทุกวันนี้ แม้ว่าตัว
 อาจารย์จะไม่อยู่แต่ผลงานและชื่อของท่านยังอยู่และจะอยู่
 คู่กับโลกไปอีกนาน ข้าพเจ้าเชื่อว่าตราบไคที่พระพุทธ
 ศาสนายังดำรงอยู่คู่เมืองไทย ชื่อของท่านอาจารย์พร ก็
 จะยังอยู่คู่พระศาสนาตลอดไป นี่แหละคือที่มาของคำว่า
 อาจารย์พร ยังอยู่ ซึ่งตรงกับสุภาษิตที่ว่า

สตรีรสสุ คุณานนฺจ

ทฺวินนํ อจฺจนฺตมนฺตรํ

สตรี ขณฺวิทุสฺสิ

กปฺปนฺตจายิโน คุณฺา

“คุณธรรมกับสตรีระนั้น ต่างกันลิบลับ
 สตรีระมีสภาพไม่คงทนอยู่ได้ประเดี๋ยวเดียว
 ก็จากไป ส่วนคุณธรรม ดำรงอยู่คู่ฟ้าดินสลาย”

ท่านอาจารย์เป็นบุคคลตัวอย่าง เป็นบุคคลวิเสโส
 “ศาสนบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ที่ควรถือเป็นแบบอย่างในการทำงาน
 แก่พระศาสนา” ข้าพเจ้าขอยกย่องท่านด้วยคำประพันธ์
 ที่ข้าพเจ้าบรรจงร้อยสรขึ้นมาด้วยแรงศรัทธาแห่งจิตใจ
 ดังนี้ :-

ติสุสถาน วุฑฺฒีมิ มนุสฺสเปกฺขมาโน
 ภิโยโย ติณฺนา มณฺณลฺลิตฺติ นาปี ทฺวักขํ
 เขทฺถํ คโธ โลกหิตาย เถโร
 อตฺตตฺตจฺจาตี คฺคณฺวา หิ สตฺถา.

ด้วยความหวัง สร้างปัญญา แก่ปวงศิษย์
 จึงไม่คิด ถึงทุกข์ยาก ลำบากเข็ญ
 คุจดั่งหญ้า ไม่คณา ความร้อนเย็น
 แม้ลำเค็ญ ท่านบากบั่น จิตมั่นคง

เพื่อดำรง ทรงประโยชน์ ของชนชาติ
 ยอมตัดขาด แม้ความสุข ทุกสิ่งสม
 นี้แหละหนา คือครูข้า ฯ นำชื่นชม
 ท่านเหมาะสม ควรเป็นครู ผู้มีคุณ

ด้วยความนับถือและศรัทธาในท่านอาจารย์เป็นอย่างยิ่ง

อาจารย์พรผู้ให้คุณภาพชีวิตแก่ผม

แก้ว ชิตตะขบ

สำหรับผมโดยส่วนตัวแล้ว ท่านอาจารย์พร รัตนสุวรรณ คือพุทธมามกชนผู้ยิ่งใหญ่ซึ่งเกิดมาเพื่อให้พระพุทธศาสนา ดำรงมั่นคงอยู่มิใช่แต่เพียงประเทศไทย แต่มั่นคงอยู่คู่โลก ครอบคลุมทั่วกาล เพราะท่านได้รังสรรค์คุณูปการอันยิ่งใหญ่ต่อ วงการศึกษาพระพุทธศาสนาในประเทศไทยด้วยการชำระ จัดพิมพ์คัมภีร์อรรถกถา ฎีกา ในประเทศไทย คัมภีร์เหล่านี้ ในอดีตก่อนที่ท่านอาจารย์พรจะชำระจัดพิมพ์ขึ้นใหม่นั้น นับว่าเป็นอัมพโฆหาริกไปแล้ว คือมีก็เหมือนไม่มี ซึ่งหลาย ท่านคงประจักษ์ด้วยตนเองเมื่ออ่านคำปรารภของท่าน อาจารย์พร ในหนังสืออรรถกถา ฎีกา ทุกเล่ม

เมื่อเป็นเช่นนี้ หากจะเปรียบว่า เมื่อสหัสวรรษแรก แห่งพุทธปรินิพพาน (พ.ศ. ๑ - ๕๕๕) พระพุทธโฆษาจารย์ พระมหาเถระนักปราชญ์นามอุโฆษแห่งอินเดีย ได้อุตสาหะ ข้ามน้ำข้ามทะเลไปประเทศศรีลังกา เพื่อเสาะหาและแปล คัมภีร์อรรถกถาซึ่งหายสาบสูญไปจากประเทศอินเดีย โดย แปลจากภาษาสีหลกลับสู่ภาษามคธดั้งเดิมนั้น นับว่าได้

สร้างคุณูปการอันยิ่งใหญ่ต่อพระพุทธศาสนาให้มั่นคงอยู่
 คู่โลก ฉันทใด ในสหัสสวรรคที่ ๓ แห่งพุทธปรินิพพานนี้
 ท่านอาจารย์พร รัตนสุวรรณ ก็ฉันทนั้น ได้ริเริ่มฟื้นฟูอำนวยการ
 ให้มีการชำระจัดพิมพ์คัมภีร์อรรถกถา ฎีกา และสังคทา
 วิเสสอื่น ๆ ที่แทบจะหายสาบสูญไปจากประเทศไทยแล้ว
 จนสำเร็จลุล่วงและก่อให้เกิดผลต่อการเป็นคู่มือแปลพระ
 ไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาฯ อีกทั้งฉบับอื่น ๆ ให้ถูกต้องตาม
 พุทธาธิปไตยได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงไม่เป็นการเปรียบ
 เกินจริงนัก ในส่วนที่เกี่ยวกับตัวผมแล้ว ท่านอาจารย์พร
 นับว่าเป็นผู้สร้างคุณภาพชีวิตและให้โอกาสแห่งการทำงาน
 แก่ผมอย่างแท้จริง ดังจะกล่าวต่อไปนี้

ท่านสร้างโอกาสแห่งการสัมผัสคัมภีร์

ปลายปีพุทธศักราช ๒๕๓๓ ขณะนั้นผมซึ่งเป็นทิด
 สีกใหม่จากวัดจักรวรรดิกำลังสัญจรเสาะหาประสบการณ์
 ที่แปลกใหม่แก่ชีวิตในที่ต่าง ๆ ของเมืองหลวง และแล้ว
 วันหนึ่ง ด้วยกุศลผลบุญแต่ปางก่อนที่พอมืออยู่บ้าง ผมได้
 รับการชักชวนไปในทางที่ดีจากเพื่อนทั้งสองท่านซึ่งขอเอ่ย
 นามไว้ คือ คุณจรัญ(กณเศ) เสือด้วง และคุณจิรวุฒน์
 ควรคำ ให้ไปที่โรงพิมพ์วิญญูณณ ย่านบางลำพู เพื่อพบ

และรู้จักกับบุคคลท่านหนึ่งซึ่งกำลังดำเนินงานที่สำคัญต่อความสืบสานอายุพระพุทธศาสนาโดยการรวบรวมอดีตมหาเปรียญที่ลาสิกขาแล้วมาช่วยกันตรวจชำระคัมภีร์อรรถกถาเพื่อจัดพิมพ์ขึ้นใหม่ ผมไม่ลังเลในโอกาสที่เพื่อนทั้งสองยื่นให้เช่นนี้เพื่อว่าจะได้ร่วมงานอันเป็นมงคลต่อชีวิตบ้าง จึงได้เข้ามาพบกับท่านอาจารย์พร รัตนสุวรรณ ด้วยเมตตาจิตอันสูงยิ่งของท่าน ผมจึงได้รับโอกาสร่วมงานตรวจชำระคัมภีร์อรรถกถาในภาคพิเศษคือภาคคำ (ตั้งแต่ ๕ โมงเย็นถึง ๓ ท่วม) โดยท่านมอบงานตรวจชำระคัมภีร์อรรถกถาวินัยปิฎกเป็นปฐมการ

ณ ที่บ้านอาจารย์พรแห่งนี้ ภายในห้องทำงานตรวจชำระคัมภีร์ซึ่งท่านจัดห้องสำหรับให้คณะทำงานไว้ห้องหนึ่งซึ่งเล็กพอประมาณ คือจุดกำเนิดแห่งการพัฒนาความรู้ความเข้าใจในพระพุทธศาสนาในส่วนที่เกี่ยวกับคัมภีร์หรือปริยัติธรรมของผม กล่าวโดยสัตย์จริง แม้ว่าจะศึกษาจบประโยค ๕ แต่ก็เหมือนสักแต่ว่าศึกษาโดยอาศัยความจำเป็นส่วนใหญ่ มีความรู้แต่ในคัมภีร์ที่เป็นแบบเรียนเท่านั้น พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกาคืออะไร อยู่ที่ไหนบ้างสงสัยก็ค้นคว้าไม่เป็น เพราะไม่เคยสัมผัสโดยตรง อีกทั้ง

ยังหลงตนว่าเก่งแล้ว เมื่อมาสัมผัสของจริง ณ บ้านท่าน
 อาจารย์พร จึงได้ประจักษ์ว่าตนเองยังขาดความรู้ความ
 เข้าใจในด้านนี้อยู่มาก แรกเริ่มทำงานใหม่ ๆ ก็ได้รับความ
 เมตตาจากเพื่อน ๆ พี่ ๆ อติตมหาเปรียญด้วยกันได้ช่วย
 ชี้แนะการตรวจชำระโดยเทียบกับบาลีอักษรพม่า การ
 ค้นคว้าคัมภีร์ต่าง ๆ เพื่อลงเชิงอรรถ การพิสูจน์อักษร
 การจัดทำต้นฉบับ ซึ่งแต่ละท่านต่างมีประสบการณ์ชำนาญ
 ในแต่ละด้านไม่เหมือนกัน ผมจึงเก็บเกี่ยวประสบการณ์
 อย่างเต็มที่

ในขณะที่ทำงานอยู่นั้น ท่านอาจารย์ได้ให้ความสำคัญ
 ต่อคณะทำงานอย่างสม่ำเสมอ ได้ให้แนวทาง คำแนะนำ
 คำปรึกษาการจัดทำคัมภีร์เพื่อให้สำเร็จลุล่วงทันแก่ความ
 ต้องการของผู้ไฝ่หาและรอค้นคว้าอ้างอิง ท่านจะเข้ามาดูแล
 ถามไถ่ทุกข์สุขของคณะทำงานโดยมิขาด ท่านอำนวยความสะดวก
 สะดวกแก่คณะทำงานอย่างเต็มที่ โดยได้ให้แม่ครัวจัดหา
 อาหารมือเที่ยงและมือเย็น(สำหรับผู้ที่ทำพิเศษในภาคค่ำ)
 แก่คณะทำงานทุกวัน นอกจากนี้ยังบริการอาหารเสริมและ
 เครื่องดื่มต่าง ๆ ตลอดเวลา

ท่านให้โอกาสเป็นมนุษย์คอมพิวเตอร์

หนึ่งปีต่อมา ผมได้เข้ามาทำงานที่บ้านท่านอาจารย์พร
ทั้งวัน โดยท่านได้มอบความไว้วางใจให้ทำหน้าที่จัดหน้า
และรูปเล่มคัมภีร์ในเครื่องคอมพิวเตอร์แมคอินทอช
โปรแกรมเพจเมเกอร์ ซึ่งเป็นโปรแกรมสำเร็จรูปสำหรับ
จัดทำต้นฉบับหนังสือก่อนส่งเพลทโดยเฉพาะ เหตุที่เป็น
เช่นนี้ เพราะในช่วงนั้นบังเอิญผมได้มีโอกาสศึกษาเรียนรู้
และได้รับการฝึกฝนด้านคอมพิวเตอร์จากโรงพิมพ์เลี้ยงเชียง
แต่ยังไม่ชำนาญนัก เมื่อได้รับโอกาสเช่นนี้ ทำให้ผมหมั่น
ศึกษาหาความชำนาญการใช้โปรแกรมนี้ให้สมกับที่ท่าน
ไว้วางใจ โดยขณะนั้น มีคอมพิวเตอร์แมคอินทอชอยู่
สองเครื่อง เมื่อผมเข้ามาทำหน้าที่ตรงนี้ ท่านได้ซื้อเครื่อง
ทันสมัยที่สุดในยุคนั้นอีกหนึ่งเครื่องเพื่อให้ผมได้ศึกษา
ใช้งานได้เต็มที่ โดยระยะแรกก็อาศัยสอบถามจากรุ่นพี่ที่ทำ
หน้าที่นี้อยู่ก่อนแล้ว ต่อมา รุ่นพี่นั้น ๆ ต่างแยกย้ายไป
ทำงานที่อื่นตามภาวะของแต่ละคน จึงต้องลองผิดลองถูก
ด้วยตนเองและให้คณะทำงานตรวจชำระคัมภีร์ซึ่งมีท่าน
อาจารย์มนัส จอดพิมาย และท่านอาจารย์รังษิ สุทนต์
เป็นต้นติชม ว่าจัดหน้าแบบนี้จะสวยงามน่าอ่านหรือไม่
ซึ่งก็ปรากฏดังที่ทุกท่านได้เห็นจากคัมภีร์อรรถกถาบางเล่ม

และกัมภีร์ฎีกาเป็นส่วนใหญ่ และผลจากการทำหน้าที่จัดหน้ากัมภีร์ตามที่ท่านอาจารย์พรมอบหมายและให้โอกาสนี้เอง ทำให้ผมก้าวเป็นมนุษย์คอมพิวเตอร์ที่มีความสามารถในการจัดหน้าหนังสือขึ้นมา และมีคุณค่าในงานด้านนี้ อันส่งผลให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ปัจจุบันแม้ว่าจะทำงานหน้าที่อื่น แต่ก็ยังไม่ละทิ้งงานจัดหน้าหนังสือ ที่กล่าวมานี้หาใช่เป็นการอวดอ้างเกินจริง หากแต่เพียงต้องการจะบอกว่า การที่ผมเป็นมนุษย์คอมพิวเตอร์อาชีพได้นั้น เป็นเพราะท่านอาจารย์พร ได้ให้โอกาส หากผมไม่ได้รับโอกาสดังนี้แล้ว คุณภาพชีวิตก็คงไม่ต่างอะไรกับคนทั่วไป ผมจึงถือว่าท่านได้ให้คุณภาพชีวิตอันยิ่งใหญ่แก่ผม

ปัจจุบันแม้ว่า ท่านอาจารย์พร รัตนสุวรรณ ได้เข้าสู่ภาวะโอบปาดิกะไปแล้ว แต่ผลงานของท่านยังเป็นที่ประจักษ์อยู่คู่โลกและจะได้รับการสืบสานต่อไป

จากการทำงานด้านการตรวจชำระกัมภีร์ทั้งในระยะแรกและจบจนบัดนี้ ทำให้ผมประจักษ์ว่า ในพุทธศตวรรษปัจจุบันยังมีสัตบุรุษผู้เปี่ยมด้วยเมตตาธรรม หวังประโยชน์เกื้อกูลต่อชาวโลกในด้านการศึกษากัมภีร์เพื่อให้เข้าถึงรสพระธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอยู่ สัตบุรุษผู้นั้นนามว่า ท่านอาจารย์พร รัตนสุวรรณ

ไม่มีถ้อยคำใดจะพรรณนาถึงคุณูปการที่ท่านทำต่อพระพุทธศาสนาในประเทศไทยในด้านการทำให้ชาวพุทธตื่นตัวหันมาสนใจศึกษาพระพุทธศาสนาจากคัมภีร์ที่ถูกต้องแท้จริง นอกจากจะยกข้อความในธรรมনীติที่ว่า

เอกกุกขรผเลน หิ	ปิฎกคฤตยการโก
จตุราสีติสหัสสั	ลภติ ปวรํ สุขั

ผู้โปรดให้ชำระพระไตรปิฎก(พร้อมทั้งอรรถกถาฎีกา) ย่อมได้รับความสุขอันประเสริฐแปดหมื่นสี่พันอย่างสิ้นเหลือ เพราะอาณิสงส์แห่งอักษรตัวหนึ่ง ๆ

๘ ปีกับการตรวจชำระพระคัมภีร์

รังษี สุทนต์

ความรู้สึกจากใจในเรื่องการตรวจชำระพระคัมภีร์ ถ้าจะบรรยายออกมาเป็นตัวอักษรคงหลายหน้ากระดาษ จะขอเลือกเก็บความทรงจำที่ผ่านมาและความรู้สึกที่อยู่ในส่วนลึกของดวงใจออกมาเล่าสู่กันฟัง

ข้าพเจ้า ได้มาทำงานตรวจชำระคัมภีร์อรรถกถา-ฎีกาที่สำนักของอาจารย์พร รัตนสุวรรณ ตั้งแต่วันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๓๔ ถึงปัจจุบันเป็นเวลา ๘ ปีเต็ม

เริ่มแรก : อาจารย์พร รัตนสุวรรณ ได้มอบหมายให้ อาจารย์จามร จันทรคุ้ม ไปติดต่อมาทำงาน เข้ามาแรก ๆ จำได้ว่า อาจารย์มนัส จอดพิมาย มอบให้ตรวจทานอรรถกถาชาดก ภาค ๕ วิธีการตรวจชำระก็ได้ศึกษาจากอาจารย์รุ่นพี่ จากอาจารย์จามรบ้าง อาจารย์มนัสบ้าง อาจารย์สำรวย นักการเรียนบ้าง แล้วค่อยจดจำวิธีการตรวจชำระ ค่อยสังเกตค่อยคิดหาวิธีการเรื่อยมาจนปัจจุบัน ในความเข้าใจของตนเอง คิดว่า วิธีการตรวจชำระที่ตนเองและคณะ ใช้อยู่น่าจะเป็นวิธีการที่ใช้ได้ดี วิธีการนั้น ไม่ขอกกล่าวในที่นี้

ที่ผ่านมา : ในความรู้สึกนั้น อาจารย์พร รัตนสุวรรณ เป็นอุบาสกผู้มีศรัทธามั่นคงในพระรัตนตรัย ถือได้ว่าเป็นผู้ที่เทวคาเชิญลงมาเกิดเพื่อฟื้นฟูธรรมเจดีย์ อาจารย์ได้ศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกอรุณกถา จนได้เห็นว่า มีแต่พระไตรปิฎกอย่างเดียวไม่พอ ด้วยว่าเมื่อมีแต่พระไตรปิฎก จะเกิดการตีความตามมติของแต่ละคน อาจารย์เห็นว่าอรุณกถาหนังสืออธิบายพระไตรปิฎกถูกละเลย ไม่มีการจัดพิมพ์ สืบต่อเช่นพระไตรปิฎก ดังนั้นด้วยความมุ่งมั่นอันเด็ดเดี่ยว แม้จะมีเพียงหนึ่งสมองกับสองมือ อาจารย์ก็อาจหาญที่จะดำเนินการจัดพิมพ์และอาจารย์ก็ทำได้

บัดนี้แม้อาจารย์จะจากไปแต่แนวทางที่อาจารย์ได้วางไว้ก็ได้รับการสืบต่อมาเรื่อย ๆ จนทุกวันนี้

เมื่อมองหาทั่วแผ่นดินสยามนี้ ก็ยังไม่พบผู้ที่เป็นอุบาสกใดเลย ที่จะรับภาระการพระศาสนาได้เทียบเท่าอาจารย์พร ฟาส่งท่านมาเกิดเพื่อเชิดชูพระพุทธศาสนา เถรวาทแน่แล้ว คัมภีร์อรุณกถา-ฎีกาจำนวน ๘๕ เล่ม ที่จัดพิมพ์แล้วนี้แหละคือเครื่องปั่นเขตแดนทางความคิดระหว่างเถรวาทกับมหายาน

รู้สึกพอใจที่ได้ทำงานตรงกับความรู้ที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมา ได้ค้นคว้าศึกษาแล้วนำออกเสนอเป็นอาหารใจของ

ผู้ต้องการ ถ้าไม่ได้มาทำงานด้านนี้ ก็คงคิดว่า ที่ตนเรียนมานั้นสูงสุดแล้ว ไม่มีอะไรยิ่งกว่าแล้ว เมื่อสัมผัสอยู่กับงานด้านนี้ตลอดระยะเวลา ๘ ปี รู้สึกว่า ตนยังขาดความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอยู่อีกมาก

งานด้านอื่น มีกำลังคนมาก มีกำลังทรัพย์สนับสนุนมาก แต่งานด้านนี้ ขาดกำลังคน เนื่องมาจากขาดกำลังทรัพย์ มองจากรูปสำเร็จดูเป็นเรื่องง่าย ๆ ดังอาหารในจานที่วางอยู่ตรงหน้า พร้อมที่จะให้รับประทานได้ แต่เมื่อคิดถึงขั้นตอนกว่าจะสำเร็จเป็นอาหารวางอยู่ในจานมิใช่เรื่องง่าย

เมื่อมีผู้ริเริ่มวางแนวทางไว้แล้ว มีผู้ดำเนินงานต่อ มีผู้สนับสนุนด้านกำลังทรัพย์ ก็ควรจะสืบต่องานนี้ เพื่อให้มีคัมภีร์ภาษาบาลีอักษรไทย มากที่สุดเพื่อไว้ตรวจสอบ สัทธรรมปฏิรูป ซึ่งนับวันจะมีมากยิ่งขึ้น

ปัจจุบัน : รู้สึกว่า งานด้านอื่นมีจำนวนคนทำมากกว่าปริมาณงานแล้ว แต่งานตรวจชำระสอบทานคัมภีร์ภาษาบาลีอันเป็นหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ยังขาดคนทำงานอยู่ ถ้าเราทิ้งไปเสียอีกคนแล้ว จะมีใครพอใจ มีฉันทะอย่างแท้จริงสักกี่คนในการทำงานนี้.

ผู้ตรากตรำ	ทำงาน	ทั้งชีวิต
อันฝึกจิต	แม่พระธรรม	หลักคำสอน
ร่างสลับ	ศาลา	สถาพร
วังคัมภีร์	พระชินวร	ก่อนรอนราน
...สิ้นสำเนียง	เสียงธรรม	เคยสดับ
านสว่างลับ	ดับจิต	ปลิดสังขาร
วลศิษย์สร้าง	ร่างเหมือน	เดือนวิญญาน
้ออาสาศา	สืบสาน	งานต่อไป...

ศรีเพ็ญ จิตุหะศรี และคณะศิษย์

บัดนี้ร่างซึ่งได้กลายเป็นอัฐิธาตุดิน บรรจุ
 ใต้ฐานรูปปั้นเหมือน ซึ่งมวลศิษย์ได้สร้างไว้
 ป็นสัญลักษณ์.....เดือนความทรงจำ.....ทุกสิ่ง
 กออย่างเสมือนหนึ่งสงบนิ่ง แต่.....

อนุสรณ์
 นายพร รังสรรค์ธรรม

อาคารปฏิบัติธรรม

มูลนิธิพร รัตนสุวรรณ

๑/๑๐ หมู่ ๕ ตำบลบางเตย

อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี